

3203

॥ श्री ॥

काव्य कीर्त्ति.

प्रथम भाग.

कर्त्ता.

नाथल नृसिंहराम पंड्या.

आनंदकारि रसिनी कविता तु भारी,
देश विदेश करिने यश आपनारी;
प्रयासी रहै -लक्ष्य के नित तारि भूति,
ना आहु दुःख भगतमां कहि अन्य कीर्त्ति. १

नटीयाद

“सत्यसागर” प्रेस,

ज्या अन्य भाटे कायदा प्रमाणे सर्व प्रकारना

हक अन्य कर्त्ताओं स्वाधीन राख्या छे.

संवत् १९४३—सन् १८८७,

अर्पण पत्र.

भारा भान्यवंता साहेब.—

जयशंकरभाई नृसिंहराम पंडित.

दीवान साहेब अहमदनगर.

लूणावाडा.

कुंडगिया छंद.

पेप्प्या परम पराक्रमि, परदुष्म भंजन वीर.

साहा शान्त स्वभावना, सुवृत्ति गति गंभीर;

सुवृत्ति गति गंभीर, विवेकी वीर विद्यासी,

ममता धरि मेणवी, सर्व हांमे सायाशी;

कडे नाथळ पूर्ण, लोक दिन कारक लेप्प्या,

परदुष्म भंजन वीर, पराक्रमि पूरणु पेप्प्या.

१

राज रीत भांडे नर, नगणुी सधणीं प्युंय,

ન્હાની ઉમરમાં નકી, પામ્યા પદવી ઉંચ;
 પામ્યા પદવી ઉંચ, દીન જનને સુખ દેવા,
 ધરતા અધિક ઉમંગ, લાયકી ઉત્તમ લેવા;
 કહે નાથજી અધિક દિસે, પરહિત નિજ ચિતમાં,
 જાણી સધળી ખુંચ, જરૂર રાજકાજ રીતમાં. ૨

સુત અનુપમ નરસિંહના, જયશંકર જશવંત,
 જશના કરિ જન સુખદર્ષ, દુખનો આણ્યો અંત:
 દુખનો આણ્યો અંત, કૃત્ય કરિ પરાપકારી,
 ચોખી ચાલયિ કર્યા, ખુશી ઉપરી અધિકારી;
 કહે નાથજી ધન્ય, પરમ પ્રિતિ પાત્ર ધરમધર,
 જયશંકર જશવંત, સુત નરસિંહ વિજય કર. ૩

નાગર કિમિયાગર વડા, ગુણુ સાગર મતિમાન,
 પરમારથના પંથમાં, અલ્પ નહીં અભિમાન;
 અલ્પ નહીં અભિમાન, વડા વિદ્વાન વિગ્રોધ્યા,
 દહ કોવિદ સનમાન, વહેંમના વાંધા રોક્યા;
 કહે નાથજી નકી, દિસો દીન જન કરુણાકર,
 ગુણુ સાગર મતિમાન, વડા નાગર કિમિયાગર. ૪

વિદ્યા રૂપિ વૃક્ષે ખુમ્યાં, કવિતા રૂપે મ્હા મૂલ્ય,

બોગી બાણી તેહના, પામ્યો હર્ષ અતૂલ્ય;
 પામ્યો હર્ષ અતૂલ્ય, બેડવા નામ તમારું,
 મમ કવિતાની સાથ, અમર રેવાને સારું;
 કહે નાગજી બેટ, મુકું તે લેજો લક્ષે,
 કવિતા ફળ મ્હા મૂલ્ય, ઝુમ્યાં વિદ્યાર્પિ વૃક્ષે. ૫

ઉપેન્દ્રવજા.

સ્વદેશનું હીત ઉરે ધરોછો, કિધાં રૂડાં કૃત્ય અને કરોછો;
 ગિરા કરી મિદ્ધ મુનમ્રતાથી, યુગુનતા ગ્રાહકછો તથા પિ. ૬

વસંતતિલકા વૃત્ત.

કો રીઝિને અખુટ દ્રવ્યનિ બેટ આપે,
 દે સૂખ કો વડિત નોકરીના પ્રતાપે;
 વસ્તુ દિસે યગિત એ બધિ વિશ્વ પૂર્તિ,
 અપૂં હું તેહ થકિ નિશ્રજાં 'કાવ્યકીર્તિ'. ૭

લીં સેવક.

ક્ષર્તા.

પ્રસ્તાવના.

‘ કાવ્યકીર્તિ ’ આ નામનું પુસ્તક બહાર પાડવામાં મારે પેહલો પ્રયાસ છે. પરંતુ જાહેરમાં બહાર પડેથી તેપર વિદ્વાનોના મત થયે હવે પછી એવી આગતમાં જે કાંઈ સંભાળ લેવાની જરૂર જણાય, તે લેવાને બની આવે એવા હેતુથીજ આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

સર્વ વિદ્વજ્ઞનોના જાણવામાં હશે કે, પૂર્વે વાલ્મિકિ, વ્યાસાદિક વિર રમથી ભરપૂર કાવ્યકૃત્તાઓએ પોતાની કાવ્યશક્તિથી લગાઇ અને દેશાગ્રાદીમાં દેશિયોના મનને એટલું તો શૌર્ય ઉપગ્નવ્યું હતું કે જેથી તે વખતમાં આપણો દેશ સર્વ આગતમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતો હતો; તેમજ દેશ લાભાર્થે વસ્તાઓ પોતાનાં ભાપણો ગદ્યમાં કરે તો તેથી જેટલો જુસ્સો શ્રોતાઓ કે વાંચનારાઓને થાય છે, તે કરતાં તેજ ભાપણ જો કાવ્ય રૂપે વર્ણવવામાં આવે તો સાંભળના મનને અત્યંત અસર થાય છે એસ્પષ્ટ છે. પણ સાધારણ રીતે મનુષ્યો ઘરમાં હરતાં ફરતાં અને નવ-

રાશના વખતમાં રાજોદ્ધા ખેંચી ગાયાં કરે છે, તો તેમનું ગાયન બધી વખતે રસિક હોતું નથી પણ નવરાશના વખતમાં એવાં રસિક ગાયનો વાંચવા સાંભળવાને તેઓ ઘણા ધનતેજર હોય છે. આ બિપરથી જાણાઈ આવશે કે કાવ્ય એ ઘણી અમૂલ્ય વસ્તુ છે. તેના વિશે એક વિદ્વાન પણ પોતાનો મત આપે છે કે:—

શ્લોક.

સંસાર વિષ વૃક્ષસ્ય દ્વયેવ રસવિત્ફલે

કાવ્યામૃત રસાસ્વાદ સંગમઃ સજ્જનૈમહ ॥૧॥

ભાવાર્થ:—સંસાર રૂપી વિષના ઝાડનાં સર્વોત્તમ એવદ્રવ્ય છે, એક તો અમૃત રસવાળાં કાવ્ય, અને બીજું સારા મનુષ્યનો સંગ.

વર્તમાન કાળમાં કવિતા વિગેરે લખનારા નવી દ્રામના શ્રેષ્ઠ અને કનિક લેખકોની સંખ્યા વધવાને લીધે પ્રતિ વરસે ઘણાં પૂસ્તકો રસિક કે અરસિકમાં સમાસ થાય એવાં બહાર પડે છે; તેમ છતાં કવિતા એ શી વસ્તુ છે? એમ ધારી સારા સાર વિચાર જે વિદ્વાન સમજે છે, અને જેને પોતાની બાપાનું પૂર્ણ જ્ઞાન છે; તથા એ રસથી પૂર્ણાનંદમાં નિમગ્ન થઈ જેને

ડહાપણ મેળવવાની આપના હશે, તે તો શ્રેષ્ઠ કવિતા રૂપી ક-
લ્યાણી દેવીનું નિઃસંપય અર્ચન કરવાનો લાભ લેવાને ચુકશેનહીં.

પ્રાચીન વખતમાં કવિતાદિ લખનારાઓને રાજ્ય કર્તા વિ-
ગેરે તરફથી એટલું તો ઉત્તેજન મળતું હતું કે તેથી તેઓ ઉ-
ત્તમ પ્રકારની હૃદય ભેદક કાવ્ય શક્તિ ધરાવતા હતા. પણ
હાલમાં તેવું ઉત્તેજન મળવું મુશીબન છે, તેમજ કવિતા કરના-
રાઓની સંખ્યામાં વધારો થયો છે, એ ઘણું ઉત્તમ કામ છે.
પણ તેમ થવાથી કોની કાવ્ય શક્તિ સારી છે, એ પારખવાને
કઠિન થઈ પડતું છે; એટલુંજ નહીં પણ ઉત્તમ કાવ્ય કરતાઓ-
ની, વિદ્વાનોની પંક્તિમાં જે ગણના થતી, તે પણ થવાનો પ્ર-
સંગ આવતો નથી-અને તેથી એમ પણ કહી શકું છું કે આવો
સમય પારખી શ્રેષ્ઠ કાવ્ય કર્તાઓ તદ્દન નિરાશ થયેલા છે. તેમ-
જ નિર્ધનતાને લીધે સારાં સ્ફુર્તી ભરેલાં કાવ્ય કરી શકતા નથી;
ને કરે છે તો તેમની કાવ્ય પ્રસિદ્ધિ પામી શકતી નથી.

બુદ્ધિનો પણ ભૂલવાનો સ્વભાવ છે, તે પ્રમાણે આ પૂસ્તક
માં અત્યંત ખામી હશે; પરંતુ વિદ્વાનો તેવી ખામી દૂર થવાપર
માફ લક્ષ્ય ખેંચશે તેને માટે તેઓનો ઘણો આભારી થઈશ. અ-
ને આ પૂસ્તકની બીજી આવૃત્તિ અગર આજ નામનું બીજું પૂ-

પ્રસ્તાવના.

સ્તક ખ્હાર પડતી વખતે વ્યાજખી ખામી દૂર થવાને પ્રયત્ન કરીશ. એવા વિચારથીજ આ પુસ્તક જાહેર રીતે વિદ્વાન મહસ્થોની સેવામાં મૂકયું છે.

આ પુસ્તક ખ્હાર પાડવામાં જે વિદ્વાન ગ્રંથસ્થોએ મને યોગ્ય મદત આપી છે, તે માટે તેમનો આભારી છું.

ના + ન. પંડ્યા.

અનૂક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ઈશ્વર સ્તુતિ..	૧
કાવ્ય સ્તુતિ..	૧૦
સવિતા પ્રત્યે અન્યોક્તિ....	૧૧
કવિ અને કવિતા.	૧૨
સંસાર પ્રબંધ	૧૪
કાળ ગતિ વિષે... ..	૨૭
જીવને શિક્ષા.	૨૮
ખરી હિમ્મત.	૨૯
શરવિર વિજય.... ..	૩૨
સંપ.	૩૫
પરનારી નિરિક્ષા... ..	૩૬
દુર્ગત કોણુ ?	૩૮
મધૂપ દૂત... ..	૩૯
શ્રિયંવદા અને પદમાક્ષ. ...	૪૪
કેશ વિશે	૬૩
મૂર્ખાઈનાં લક્ષણુ.....	૬૪
સજ્જન આવની... ..	૬૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.
સત્ય વિશે... ..	૭૧
બાળ લભ વિશે... ..	૭૨
સ્વદેશ હિતોપદેશ.	૭૮
શાણો અને મૂર્ખ કોણુ?... ..	૮૫
ગૂર્જરી ચૈર્ય... ..	૮૮
મિથ્યાભિમાની વિશે... ..	૮૯
લક્ષ્મિ મહિમા... ..	૯૨
રજૂટ વિષય... ..	૯૮
હલકા પેટના નોકરો... ..	૧૦૦
શ્રીવિક્ટોરિયા મહારાણિકુંચ—	
‘જ્યૂબીલી’ મહોત્સવ... ..	૧૦૫
શૂરવીર પંચદશી... ..	૧૦૯
પ્રભૂ સ્તુતિ... ..	૧૧૨
પરચુરણ પદસંગ્રહ	૧૧૪
કવિતા વિચાર.....	૧૨૪
ચિત્ર કાવ્ય વિચાર	૧૨૯

કાવ્યકીર્તિ.

પ્રથમ દર્શન.

ઇશ્વર સ્તુતિ. મંગલા ચરણ.

ધંધવિજય વ્રતમ્.

જે સુખકારક, દોષ નિવારક, તારક ભક્તતણા ભવં તાતા,
જે જગ તારણુ, જે દુખ હારણુ, પાપ નિવારણુ, નાથ અન્નતા;
જે સુખધામ રમરી તુજ નામ, પ્રણામ કરે' ધરિ હામ વિધાતા,
જે વરદાયક, વિશ્વ વિનાયક, વાયક મૂળુ ત્રિભૂવન ત્રાતા. ૧

મૃગધરા વ્રતમ્.

વિશ્વોદ્ધારા કૃપાળા સકળ સુખકરા, દુઃખ હર્તા દયાળા,
શાન્તાકારા નિરાળા અખિલ જગ થકી, સર્વ ગ્રાતા જશાળા;
કર્તા સારા પદાર્થો, નીર, તૂણુ, નગ, બૂ, આમ, તારા સુરેંદુ,
સર્વે વ્યાપી રક્ષાછો કવિ કવન વિશે, સ્થાય થો દીનબંધુ. ૧

શાર્દૂલ વિક્રીડિતવ્રત.

જે જે દીન દયાળ પાળ જીવના, દેવધિ દેવા ખરે,
પ્રેમેથી કરિ વંદના પ્રતિ દિને, શણે રહું તાહરે;
કર્તા તું પ્રભુ છે સમસ્ત જગનો, ન્યારી ગતી તાહરી,
ફૂડી કાવ્ય પ્રસાદિ નિત્ય કરવા, તું સ્થાય દેજે હરી. ૧

તારી આ અવની પરે નિમિષિને, આશ્ચર્યકારી કૃતી,
 તેને વર્ણવવા પ્રભૂ ત્વરિતથી,^૧ ચાલે ન મારી મતી;
 કીકી જેમ મહાન પર્વત બધો, ઓળંગવા આદરે,
 એ રીતે કરે છું વિચાર પણુ સૌ, આધાર તારો ખરે. ૨
 તારી સ્થાય વિના બની શકે નિમિષે, ધારેલો સૌ ધારણા ?
 તું વિના ક્યમ સૌ બને અવરથી,^૨ આ ઘાટ બ્રહ્માંડના;
 તારા વીણુ રહી શકે ન નિમિષે, જીવો બધા જન્મના.
 એવા પૂર્ણ દયાધના ત્રિભુવના, પાડો પુરી કામના. ૩
 જાંણ્યે આ સકે જન્મને જણવવા, વૈરાટ રૂપે રહ્યા,
 દેખો છો રવિ સોમ નેત્ર દ્વિ^૩ થકી, સર્વે તણીતો ક્રિયા;
 બુદ્ધિ અસ્થિથિ શું લીલા વરણવું, ના પાર પામું કદા,
 એવા શ્રીભગવાન ! વ્યાપ્ત સધળે, કલ્યાણકારી સદા. ૪
 જોતાં બિદ્ધ પ્રભૂ ખમંડળ^૪ વિશે, નક્ષત્ર તારા દિસે,
 એ તારી અદ્ભૂત આકૃતિ તણી, ના કો ગતી પામશે;
 કેવા માણસ ત્યાં હશે ? ક્યમ વસે ? કે શું હશે સર્વે એ ?
 મિથ્યા યત્ન કરી મુખ્યા રૂપિ મુની, પામ્યા નહીં પાર તે. ૫
 પાણી ને પવમાન,^૫ પ્રાણિ, ગિરિગો, અગ્નિ, રવી, ભૂ, વિધૂ,^૬
 ધાતુ,^૭ તેજ, વનસ્પતિ, અહ ગણો, સૌ તત્ત્વ જોતાં બધું;
 જન્મોએ જઠરામિયાં જિવ તણી, રક્ષા કરે તું વિષ્ણુ,
 છે તારી સખળી ક્રિયા સૌ સ્થળે, એ માન્યવંતા પ્રભૂ ! ૬
 માતા છે સકે વિશ્વતા ચિદધના, ત્રાતા અજન્મા વળી,

૧. ઝડપથી. ઉતાવળથી. ૨. બીજીથી. ૩. સૂર્ય અને ચંદ્ર એ
 બે આંખોએ કરીને સર્વનાં કૃત્ય જીવો છે. ૪. આકાશ મંડળ. ૫.
 પવન. ૬ ચંદ્રમા.

ખાતા છો જગ જીવના ત્રિભુવના, સર્વત્ર દાતા હરી;
 જેનાં શાસ્ત્ર વિશે વિખ્યાણ કરતા, શાન્તી જનો સર્વદાતા
 એવા શ્રીભગવાન ! ધ્યાન સહિતે, સેવા કરું છું સદા, ૭
 કંમેશાં કિરતી કિરીટ^૧ તપતો, તેજસ્વિ જેને શિરે,
 ચર્યા સર્વ ગુણે અદસ્ય રહિને, જે દીર્ઘ દૃષ્ટિ મુકે;
 લાવી પ્રેમ વિશેષ નીજ હરમાં, પાળે પ્રજા જંતની,
 ભક્તોનું કરનાર રક્ષણ સદા, જે શાન્ત રૂપે બની. ૮
 જેનું ધ્યાન હરે નિરંતર ધરે, યોગેશ્વરો ધૈર્યથી,
 જેની સર્વ અર્થ આ જગ કળા, કાંથી કળાતી નથી,
 જેની સ્થાય થકી ભવાખ્ષિ^૨ તરવા, મેં હામ હૈયે ધરી,
 જાણી દાસ નિરાશ કેમ કરશે, તે પ્રાણ દાતા હરી. ૯
 જેના ગૂણ ગવાય આસ્તિક મુખે, સુખોદ દેતાં બધે,
 માયા સૌ અવસોકિ^૩ આ જગતની, આનંદ હરે વધે;
 જે સંસાર વિશેષિ મુક્ત કરશે, અંત્યે દયાને સહ,
 તે સૃષ્ટા શિરછત્ર, ચણું કમળે નિત્યે નમું નાથજી. ૧૦

ગીતિ ૫૧.

પરમાત્મા પરમેશા, અખિલ જગતમાં પ્રકાશ છે તારો;
 ત્રાતા તંન તમારો, મારો કહિ નાથ હાથ અહિ તારો- ૧
 પરમોદ્ધાર પરાત્મા, પ્રેમ સહિત પાદ પંકજે^૪ પ્રણમું;
 વિવેકિ વિશ્વાધિશા, વિમળ મન કરો વિનય^૫ થકી વિનવું. ૨
 શાન્ત રૂપે સેવકનું, સૃષ્ટા છો સર્વથા શરણ્ય સદા;
 કશ્યાપ્તે કશ્યાપકર, કૃતમ્મ હું, તું કુપિત ન થઈશ કદા- ૩

૧. કીર્તિરૂપી મુગટ. ૨ ભવરૂપી હરિયો. ૩ જોઈને. ૪ અર્ણવ
 કમળ. ૫ નમ્રતા.

બવ સિંધુમાં અમિત ઘર્ષ, બવપતિ બમું દીનને સુમતિ આપો;
 ૬૫ કર જોડી દેવા, કર સેવા મુજ દુરિત કૃતી કાપો. ૪
 અનાદ્યંત અન્નરામર,^૧ અપ્રતિમ તારં ૩૫ અકળ દેવા;
 સર્વે સ્થળ સર્વેશ્વર, વ્યાપ્ત દિસો વિશ્વનેજ સુખ દેવા. ૫
 નિજા સાથ નમનથી, નિત્ય નિરંજન નાથ હાથ જોડું;^૨
 રાતા વિશ્વ વિધાતા, ગુણ ગાવાને કાવ્ય રસિક જોડું.^૩ ૬
 સંસારી કૃતિ ન્યારી, કરણુકારી અવિકારી તારી;
 વર્ણુ શું વિસ્તારી, ધિર ધારી હરિ અદ્ય મતિ મારી. ૭
 દયા કરો દુખહારી, મારી કૃતિ લાવશે પ્રભુ ન મને;^૪
 પ્રાર્થન કરં પરમેશ્વર, નિત્ય નાથજી નિયમ રાખિ નમને.^૫ ૮

* વસંત તિલકાવૃત્ત.

દેવાધિ દેવ પ્રણમી કરં સેવ તારી,
 આનંદકારિ ગતિ ન્યારિ પસારિ સારી;
 ધારી હમેશ ધિર ધ્યાન ધરં દયાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરં વંદન અગ્ર બાળ. ૧
 શુકિત કરી જગત સર્વ તમે મુજબધુ,
 મૂકી પ્રતાપિ રવિ ચંદ્ર થકી દિપાબધુ;
 ત્રિમેશ વિશ્વ મહિ કીર્તિ કિધી વિશાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરં વંદન અગ્ર બાળ. ૨
 દેખાસુ સર્વ અદભૂત તમારિ માયા,

૧ જેને જન્મ મરણ નથી એવા. ૨. જોડવું ૩ રચવું. ૪ મન માં. ૫ નમીને. * આ કથિતા 'બાળકેળવણીરીતિ' પ્રથમ દર્શનના દાખલ કરવા સાર થી. કે. જી. દેરાશરીને આપી હતી.

તેમાં મહા રૂપિ મુની ભમિને ઠગાયા;
 ભેશે ન મૂળ કુર કર્મ ઉરે કૃપાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૩
 ત્રાતા ત્રિલોક પતિ ત્રીવિધિ તાપ હારી,
 વર્ણુ શી રીતયિ કૃતી મતિ અલ્પ મારી;
 લગ્ન્યા અમારિ તુળ હાથ સમસ્ત પાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૪
 કર્મો હમેશ અધરીત કરછું પાપી,
 સંતાન જાણિ પ્રભુ સ્થાય કરે તથાપિ;
 દેખું સમસ્ત જગ કળિત મોહ જનળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૫
 તારા અપાર ઉપકાર વિચારવેથી,
 પામું નપાર કરત્તર કદાપિ તેથી;
 તારી દયાયિ કદિ વક ન થાય વાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૬
 અંત્યે અનાથ પતિ શી ગતિ મારિ થાય ?
 તેનો વિચાર કરતાં શુધ સર્વ જાય;
 માથે ધડી પલક મૃત્યુ બમે અકાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૭
 વ્યાપી રહો સકળ વિશ્વ વિશે અનંતા,^૧
 છે ધન્ય તારિ કૃતિની મતિ માન્યવંતા;
 દે નાથજી તનુજને^૨ કવિતા રસાળ,
 શ્રી વિશ્વનાથ કરે વંદન અમ્મ બાળ. ૮

ઈન્દ્રવંશા વૃત્તમ્.

ન્યારી ગતી હે ! સુખકારિ સર્વના,

દષ્ટિ દયાની કરજે દયા ધના;

ધુ ધુ મતી હીન ખલીન તાહરો,

કારણ સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૧

સુદા સહુ સૃષ્ટિ સૃજાવિ સ્તંભથી,

જેતાં વિચારી તુલના થતી નથી;

તું મ્હેર લાવી કર આણ્ય માહરો,

કારણ સિંધૂ કરતા કૃપા કરો- ૨

કલ્યાણકારી દુખ હારિ દીલના,

માલે ન બુદ્ધિ તુજની દયા વિના;

બંડાર જગમાં જથકારનો બરો,

કારણ સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૩

અત્યંત તારા અપરાધિ ધ્યાનને,

કાનું નથી શણું દયા કરો મને; ૪

સર્વે સદાશિવ કુસંગ સંહરો,

કારણ સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૪

આશા પ્રભૂનાથ અનાથની પુરી,

આપો સદા સ્થાય જગત્પિતા સરી;

હેઆડિ બક્ષિ રૂપિ મંથ પાંશરો,

કારણ સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૫

લીલા તમારી અકર્ણિત છે બધી,

પ્રેમે કરો દ્રષ્ટિ અમો પ્રભુ ભણી;

લાવી દયા વૈરિ^૧ સમસ્તને હરો,
 કારણ્ય સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૬
 વ્યાપી રહ્યા છો વિભૂ વિશ્વમાં તમે,
 સૌ સૂખ કર્તા દૈન દુઃખને સમે;
 આનંદકારી અરણ્ય ઉરે ખરો,
 કારણ્ય સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૭
 સર્વેશ સાષ્ટાંગ પ્રણામ હું કરું,
 લાવી પુરી પ્રીત સદા પ્રભૂ રમરું;
 રાખું સદા હું પ્રભુ તૂજ આશરે,
 કારણ્ય સિંધૂ કરતા કૃપા કરો. ૮
 વાણી સુધારો દૈન ગાણિ દાસને,
 વંદુ સદા હું શરણે રહી તને;
 સેવા કરું છું સહુ શોકને, તથા,
 નેહે નમું નિત્ય અનાથ નાથજી. ૯

હરિગીત છંદ.

જય દેવ હું કર સેવ સરવે દેવ કૂડી કાપજો,
 મહિ હાથ મારો, નાથ તારો, ભક્ત કરિને આપજો;
 આનંદકારી, નિરખુ ન્યારી, બુદ્ધિ તારી મુહાનને,
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાયક, વંદુ શ્રીભગવાનને. ૧
 પામ્યા નહીં કો પાર, જગ કર્તારૂ, જન સંસારના,
 દેખાય ઠારો ઠાર, અતિ ઉપકાર, સર્જનદારના,
 ખોળ્યો જડે નહિ જોહ વસિત વિશે અને જળમાં વને,^૨

વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રીભગવાનને. ૨
 હરિ અકળ કૃતિ પેખું સકળ સ્થળ, વ્યાપ્ત ગુપ્ત^૧ રીતે રહે!
 સંસારનો સંતોષ દધ નવ દોષ દીનતણા બહો;
 માયા મહાન થકી કરો મુખ મુકત મ્હેર કરી મને,^૨
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રી ભગવાનને. ૩
 અદ્ભુત કૃતી છે તાહરી, મતિ માહારી, કશું ના કરે,
 હું અમપ્રાણી, દીનગજી, વિમળવાણી, દે હરે !
 પાપો પ્રળળી દે પ્રિતે, પાણી સદા સંતાનને,
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રી ભગવાનને. ૪
 પેખું હું શક્તિ અપાર, જોતાં તિવ્ર શખિ ભેઈ હાથમાં,
 શી રીતથી સૃષ્ટિ સરવ શુભ કૃતિ, નાથ અદ્ભુત તેહમાં ?
 નિરખી નિયમ રચનાતણો, અચાન પામું ચાનને,
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રીભગવાનને. ૫
 શાનું બન્યું આકાશ ? વળિ અહર રણું શાંણે થકી ? !
 પાણી અને પાપાણ, નગ, શાંનાં બન્યાં શી રીતથી ? ?
 બલિહારિ તારા કામની ભાસે અધિક વિદ્વાનને,
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રીભગવાનને. ૬
 આહા ! ખુબી હું શું કહું, જગમાં વદન જનનાં જુઓ,
 જુજવા કર્બા આકાર ને, વળિ રાગ પશુ જૂદા લહો;
 અસંખ્ય જીવ જુદી રીતે, જોતાં તજી અભિમાનને,
 વરદાન દાયક, વિશ્વનાથક, વંદુ શ્રીભગવાનને. ૭
 વળિ બિન બિન રૂપે મૂળવિ અઠાર ભાર વનસ્પતિ,
 રતુ સર્વમાં દિનકર તણી, ચાલે નિયમ પૂર્વક ગતિ;

કહે નાથજી જોને વખાણ્યો, વેદમાં યોગી જોને.
વરદાન દાયક, વિશ્વનાયક, વંદુ શ્રીભગવાનને.

૮

માલિની વ્રત.

જગત પતિ તમારી, છે કૃતી સર્વ ન્યારી,
સતત લલિત લીલા, નિર્ઘુ આનંદકારી;
રમણિય મય તારી, છે ચમત્કારિ ભારી,
કરવ કૃતિ તું સારી, નિત્ય કલ્યાણકારી.

૧

સ્મરણ સરવ કાળે, ધારિયે બ્રહ્મ દેવા,
બજન રસ ચખાડી, ટાળજે દુષ્ટ હેવા,^૨
અધહર^૨ અવિનાશી, શર્ણુ છું સર્વ કાળ,
વિમુખ^૩ કર વિકારો, દીનખંધૂ દયાળ.

૨

અખિલ જગપતી તું, છે ગતી શ્રેયકારી,
સકળ દુરિતહારી, વિશ્વના જાપકારી;

જન કૃતિ અધિ શાતા, વાક્ય સુધા પ્રદાતા,
જગત જિવન ત્રાતા, મોક્ષ દાતા વિદાતા.

૩

તુજ વિણ નહિ કોઈ, આશરો એક મારે,
નજીક સમય આવ્યો, નાથ યા સિદ્ધ^૪ વહારે;
જગ મહિ જશ કેરી. રાખ્ય કાંઈ ન ખાંભી;
કરગરિ કહુ સ્વામી, વાર વારે પ્રણામી.

૪

(સર્વ લઘુ અક્ષર) મનહર છંદ.

જય જગકર અધહર નર નટપર,

અજર અમર હર દરદ દહન^૧ કર;
 કમળ નયન મન રહત^૨ મહત જન,
 સતત સરવ ભય ભરમ પરમ હર;
 નભ^૩ નગ^૪ જળપર અકળ સકળ કળ,
 અચળ ભજન તન અધમ રદય ભર;
 સત સહનમન^૫ કરવ અરચન તવ,^૬
 સરજનવર મમ કવન કરણ^૭ ધર.

૧

(સર્વ ગુરૂ અક્ષર.) મનહર છંદ.

તારી આયા ન્યારી હું સંસારી આરાધું મોરારી,
 ધારી શાતાકારી, બારી આનંદે સંભારું છું;
 સૃષ્ટિ રૂપી વાહીને વિસ્તારી રનેહે એવા માળી,
 ન્યારાં તારાં સારાં કૃત્યો સંભારીને હારું છું;
 સૃષ્ટી કર્તા સ્વામી ખામી વાળો પ્રાણી કામી હુંતો,
 માફી દેજે દેવા લેવા સેવા રહે ધારું છું;
 પેખીને અધકાશી ખૂખી ખાશી હું સાખાશી આપું,
 લીલા પૂરી પ્રીતે પાયે લાગીને વિસ્તારું છું.

૧

—❖— કાવ્ય સ્તુતિ.

વસંત તિલકા વૃક્ષ.

છે માત હું કવિ તણી કવિતા કૃપાળી,

૧ હુખને ખાળીનાંખ. ૨ સ્મરણ કરવું. ૩ આકાશ. ૪ પવન
 ૫ નમન શાયે. ૬ તાર- ૭ કાન. શ્રવણ-

તારી કૃપાધિ દુરગિયા યશ બોજ કાળી; •
તેં મ્હેર કીધિ મનમાં પરિ પૂર્ણ જેને,
તો કીર્તિની કશી રહી નહિ નૂન્ય તેને. ૧

તારી કૃપાધિ રમ્ભતિને મનુએ પ્રસારી,
તારી કૃપાધિજ મળે વધુ* વાક સારી;
જેણે પ્રમોદ^૧ કરિને લીધિ તું પ્રસાદી,
પાંખ્યા સુકીર્તિ મુનિ વાલ્મિકિ વ્યાસ આદી. ૨

તેં કૈંકને કરિ દયા નિજ શર્ણુ લીધા,
જિજ્ઞાસા વિશે વશિ કવિશ્વર પ્રોઢ કીધા;
ઓ માવડી! મતિ તણી રતિ હાય તારે,
અગે ઉમંગ ધરિ સંચર સિદ્ધ^૨ બહારે- ૩

તે રંકને મહત રાય ખનાવિ દીધા,
લાવી દયા કંઈક લાયક ભક્ત કીધા;
તારા થકી મનુષ્ય, દાનવ, દેવ, નાગ,
બૂડુ તરે કંઈક કીર્તિ રળે અથાગ- ૪

વાંચ્યે સુણ્યે સજનની ચિત એાર તું છે,
ઓ માત નમ્રિ કવિ કાળજ કોર તું છે;
હું નાથજી શરણુધું વરદાન દેજે,
આગ્રેયિ અંત સુધિ માત નિભાવિ લેજે- ૫

સવિતા પ્રસે અન્યોક્તિ.

શાદૈલ ચિકિત્સા.

પ્રશ્ન—રેરે!! સૂર્ય સમસ્ત કૃષ્ટિ 'સુખદા, સાનંદ કારીસહ,

• કાળીદાસ પંડીત. * વધારે. બહુ. ૧ આનંદ. ૨ ત્વરથી. ઉતાવળથી.

એવો તૂળ પ્રતાપતો હુવડશું ? સંતાય રાખી અદા;
 ઉત્તર—દેખો અન્ય તણી હમેશ ચડતી, જેએહ ઈર્ષ્યા કરે,
 તેા એવા અભિમાનિ પ્રાણિ શડની, છે શીરપટ્ટા માહરે ! ૧

કાવિ પ્રસે.

ઈંદ્રવન્નૂ વૃત્ત.

તું જાણજે આતુર કાવ્યંકાર, અજ્ઞાનિ પેખેન અસાર સાર;
 જાણે નગુણ વાયસ^૧ કોકિલાનો,^૨ શું જાણશે તેગુણ કાવ્યમાનો ? ૧

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અજ્ઞાનિની શામ અશબ્દ હાંશો,
 સુણી જરા લાવિશના ઉદાસી;
 જોગામ વચ્ચે કંઈ કૂપ હોશે,
 કંડો કહે કો ઉતજો કહેશે- ૨

ઈંદ્રવન્નૂ વૃત્ત.

કાવિદ શિક્ષા દિલ મધ્ય લેજે, સંદેહ સર્વે પુછતો રહેજે;
 લોહું અડયે પારસ મૂણુદેશે, યાનીજનો તેમ સુધારિ લેશે. ૩

કવિ અને કવિતા.

સાર્દલ વિકીરિત વૃત્ત.

ઓ વ્હાલી ! કવિતા મિત્રી તુજતણી, નીખીસદા રાયતો,
 તારાં ધ્યાન ધરીસદા રદયમાં, સાનંદ દહેરી થતો;

- ખાલી હું તુજનો કદીન વિસરું, દેજે સમાધી ઉરે,
ને દેખું તવયોગ્ય આકર મને તો રાખજે આશરે. ૧
- નામાંકીત થયો બધાસ્થળ વિશે, ઓ માત ! તારા થકી,
હમેશાં પ્રિતથી પુણું મમમયા, જાંખી રહેમાં ધરી;
હું તારાપર લાવું ને રીસ જરા, કંટાળિ ઉરે કદા,
તો દેજે મુજ માફિ પૂત્ર સમજી, પાસે રહી સર્વદા. ૨
- આપોને વરદાન આનંદચક્રી,^૧ રાજે ઉમંગે બળુ,
નોતીલાડ લડાવિઆ અવનિમાં, ચોખ્ખું કરે કાળજી;
મારચિત્ત ઠરું સદાતુજ વિશે, તોફાન પાછોફરું,
તારાં ગીત ગવાડ પ્યાર કરિને, નિત્યોપકારો સ્મરું. ૩
- પ્રીતીરોજ નિભાવજે ઉમળકે, ઊરેજ વાસોવશી,
થાજે સ્થાય મયાળુસંકટ સમે, જશે વિકારો ખશી;
દેખીને તુજને હું વ્યાકુળ બનું, નાઅન્ય સમે કશું!
ને થાયે કદિતું વિયોગ મુજને, તોથાંહં જોવોપશ. ૪
- ઓ વહાલી! તુજ રંગમાંય રમવા, નીચોપડુંને ચડું,
તારાથી વિખુટો પડું કવચિત્તો, લેસોબની આયડું;
ધારું હામહું તૂજ આશ્રય થકી, તો શાંનિબાકી રસે,
તારાથી વિપરીતજે કદિબને, તોયે હિતસ્વી થશે. ૫
- હમેશાં તુજને પ્રસન્ન કરવા, હર્યે સમાધી ધરું,
દેખું જેમ સ્વરૂપ શબ્દ દિલમાં, હું તેમ ચાલી^૨ કરું;
દેજે તેહવિશે કતેહ પુરતી, માથુંજી બક્ષિસ એ,
તોપ્યારી મુજ માવડી કરિદયા, તું આપજો તે હવે. ૬

સંસાર પ્રબંધ.*

ઈશ્વર સ્તુતિ.

શિષિકા પ્રબંધ.

દોહરો.

વહે ખસકારી^૨ દયા, યાદકરવ તુજ સેવ;
વસે જગતકૃત ગુપત સત, સુખકર હર દુખ દેવ- ૧

સંસાર ગતિ વર્ણન.

દોહરો.

કષ્ટ અધિક આપીપડે, વપુમાં વધે વિકાર;
તોય છોડવો નવખમે, મોહ રૂપ સંસાર- ૧

વસંતતિલકા વૃત્ત.

સંસારમાં બહુન છેવટ સાર સારો,
હારી મયા રૂપિ અને મુનિ શાસ્ત્રકારો;
છુટે ન મોહ તણિ જ્ઞાન વિશે બરાયા,
સંસારની અધિક બંધન કારિ માયા. ૧

* આમાં ચાતાના જીવરમાંથી જન્મ્યો ત્યાંથી તે ચિતામાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાં સુધીનું મનુષ્યની આખી જીવંતીનું વર્ણન કરેલું છે કે આ સંસારમાં જન્મિને એક ધડીપણ પ્રભુને ગવાયા નહીં. તે તથા તે કેવા કેવા વિકારવાળે પથે આચર્યો વીગેરે. * * * ૧ પાલખી. ૨ કરનાર.

બાલ્યાવસ્થા વર્ણન.

માતા તણા ઊદરમાં નવમાસ રાખ્યો,
 દેવે દયા કરિ નિભાવિ બહાર નાંખ્યો,
 થાતો ગયો વરસ બે ત્રણ ચાર પાંચ,
 સંસાર રૂપિ દવની મન લાગિ આંચ. ૨
 માતા પિતા પછિ વિચાર કરે છ કેવો,
 આ પૂત્ર લખ કરિને શુભ લ્હાવ લેવો;
 એવે સમે ઉમર બ્યાં પટ^૧ સાત થાયે,
 પર્ણુવિયો પછિ પ્રિતે જનની પિતાયે. ૩
 બોળાંજનો ફક્ત એકજ લ્હાવ માટે,
 સંતાન નીજ કુમળાં દુખ માંચ દાટે;
 પોતે કરે રદયમાં ન વિચાર એક,
 દેશી જનો સકળ વાટ ઉઠ્યો વિવેક- ૪
 કેવી રીતે પરણુવું? સમજે ન બાળા,
 તેના મળી સરવ કેમ ભરે ઉચ્ચાળા?!
 રહે થકી કમકમાટ ન કેમ આવે?
 દેશી જનો બહુ થઈ સમજે સ્વભાવે.
 લાવો હવે તન તણી વહુ ઘેર તેડી,
 નાંખો પછી પરમ પ્રેમ રૂપીજ બેડી;
 લાગી યુવાન બનવા સુવિચાર કાચા,
 ત્યાં સુધિમાં જગત પાલક ના ગવાયા. ૬

જુલાવસ્યા વર્ણન.

આળાપણુ સરવ બ્હેતું ગયું શરીરે.
 જીભો પછી યુવરૂપી^૧ સરિતાનિ તીરે
 તું ચેત ચેત !! નહિતો ધસડયો જવાનો,
 છે આ સમો અધિક જોર વિચારવાનો, ૧૭
 વિદ્યા તણો સરસ સ્વાદ અમિત બ્રૂહ્યો,
 વામા વિલાસ કરિ ફાકટ આપ પૂહ્યો,
 અંગે ફુલેલ વળી તેલ શિરે લગાવે,
 સંસાર ખેલ છટકેલ બધો ભજવે. ૮
 હોળે હમેશ શિર ફેશ વિશેષ પોતે,
 વસ્ત્રો નવીન ધરિ વક્ર સદા ફરેતે;
 જોવા રૂઝુમુખ સમીપ મુકે અરિસો,^૨
 પોતે કયો પરમ પ્રેમયિ ખૂબ નીશો. ૯
 છાંટયાં સુઅત્તર સુગંધિ ગુલાબવારી,^૩
 જાંણ્યે રૂડો નિરખિ મોહિત થાય નારી;
 તેં ખાન પાન સતમાન બધું ગુમાવ્યું,
 દેહભિમાન થકિ જ્ઞાન કથું ન આવ્યું- ૧૦
 પોતા તણા જીવનમાં શિશુ આવિ આજે^૪,
 “બાપા” કહી નવિન માગણિ નિત્ય માગે;
 એવે સમે વદનઆપ અતિ વિકાસે,^૫

૧ જીવાની રૂપી નદીને કાંઠે. ૨ દર્પણ આવડે. ૩ ગુલાબની
 સુગંધી યુક્ત પાણી. ૪ પાંસે આવીને ૫ પુત્ર આવીને કહેશે કે
 “બાપા મારે દલાઈ જોઈએ છીએ” એવું સાંભળી આશ્ચર્યની સા-
 થે ધણો આનંદ પામે છે કે આ છોકરો તે શું બોલ્યો ? !

- આશ્ચર્યકારિ સુતના શુભ બોલ આસે. ૧૧
 આછે ભલી નિજ ત્રિયા, નિજ સુત સુતા,
 પોતા તણાં ભગિનિ બ્રાત પિતા પ્રસુતા;
 તુંએમ ધારિ અનિ લીમ થયો ઉરેથી,
 માયાતણી ઠગ રીતિ સમજ્યો ન તેથી- ૧૨
 હાવે થયું સુત સુતા પરણાવવાનું,
 જોતું પડે કુળ અરે! બહુ દુઃખ એનું;
 જો ના જીવે સુકુળ તો પુઠ વાત થાય,
 “સંતાન વિકલ કરી કરિયો વિવાય” ૧૩
 એથી વળી અધિક વાત પછાડિ બોલે,
 જ્યાં જ્યાં મતી હિણુ મજો નર નારિ ટોળે;
 રે ! એમ આ સકળ નાત બની અનાડી,
 પાંડે ગરીબ શિશુને બનિહૂર દા'ડી- ૧૪
 આવે પછી સમિપ મહૂરત લગ્ન કેરું,
 આનંદ રૂપિ સુખ થાય ઉરે ધણેરું;
 વામા વિચિત્ર શણગાર ધણા ધરે છે,
 ગાતીજ ગીત શુરમાં હરખે ફરે છે. ૧૫
 ફૂબારગ્ન બહુ જણી ધણિને સતાવે,
 ના હોય તો પર અલંકૃત^૧ માગિ લાવે;
 તેને સજી પ્રિતથિ આપ વિવાહ મ્હાલે,
 દેખાડતી સરવને મન મગ્ન આલે. ૧૬
 ગાતી અચિત્તગિત નઠ^૨ ધણી પતીતા^૩,
 લાવે ન લાજ સુણતાં નિજ બ્રાત પીતા;

આતું નિહાળિ અનિશે મુજદાસ દાજે,
 આરીત સૌ દુરિત આપણું નહાજે- ૧૫
 મોટા વિશેષ નિજ દેર વરા કરેછે,
 થો સાકરો પરમ પ્રેમયિ વાવરેછે,
 લલમી બહુ ખરચિ નાન બંસો બગાડે,
 ના લાવતો પરતાણું ધન જે કપાડે- ૧૮
 આરોગતાં સરવ મુખથી ધન્ય સાહે,
 કાશે વળી અવર કાઈ નઆપ તોહે,
 એવું સુણી જરથિ આપ અતુલ્ય કુસે,
 મિથ્યાભિમાનિ મુરખો મદમાંય? કુસે- ૧૯
 મિથ્યાન્ન પાન દરિદ્રયાં સરવે સિધ્ધાં,
 કેતત્તં માગ્ય પછી કિલ્લરાણિ આવે,
 કાઈ કહે ધૂત તણા સહુ દાંમ લાવે,
 કાઈ કહે દોમત સૌ ઘડુની અપાવે- ૨૦
 આપાસ એવિ રીનથી બહુ ટાકર આસે,
 કુંકાર ખૂબ સૂણતાં મનમાંય સાસે,
 કાઢે પછી નશિયતો બહુ વાંક પોતે,
 રે ! આમ કેમ મુજરંક કયો પ્રભુ તે? ૨૧
 વેચ્યું પછીથિ નિજ નારિતણું ધરેણું,
 તોપે વળ્યું નહિ કરેણું અધિકાદેણું;
 દાસો થયો કથું રહ્યું નહિ હાથ જ્યારે,
 ત્યારે કીધી અરજિયો સહુ હોણદારે- ૨૨
 અદા કમા કરિ અરે ! બહુ સાક્ષિ લાગ્યો,

વાદી તણા રદ થવા જટ સર્વ દાવો;
 સાદું થયું નહિ અરે ! પણ તોય તાડું,
 કાધાચિ તકેટ પછી નિપજે નડાર- ૨૩
 રે ! આમ દંપતિ તણું સુખ સર્વ વામે,
 અંત્યે વિશેષ દુષ્ખમાંય હરે વિરામે;
 પૂવાપણું ગયુ વરાપણુ દિન આવ્યા,
 ત્યાં સુધિમાં વજન પાળક ના ગવાયા. ૨૪

વૃદ્ધાવસ્થા વર્ણન.

સા કંદશ ઝેવન બનિયા શુભ આ શરીરે,
 સાંધા વિશે રહિ નશકિત અરે ! લગીરે;
 બેતે વરાપણુ તણા બહુ ત્રાસ પામી,
 બેતે થયા શ્રવાણુ ખૂબ હવે હરામી- ૨૫
 રે ! પાપિ પેટ તણિ પાચન શકિત બાગી,
 સાદાંત વીણુ રસના બનિછે અભાગી;
 ખાવાતણા કદિપટે નહિ રવાદ કાંઈ,
 તેણે થકી નિત્ય રહે મનમાં મુજાર્દ- ૨૬
 માંડયુ વ્યાસ સરવ તેજ ઢિ,^૧ અક્ષિદ્રાનું,
 વૃદ્ધાપણે વિત હયું વપુમાં બધાનું;
 કાયા વિશે અધિક કંપ થયેલ દીસે,
 પેતે કટાચિ વળિ વંક વચ્ચે અતીશે- ૨૭
 કાદી શિખામણુ તણા દિધ જોધ સાસે,
 નારી અને શિશુવદે " વધિયે લવાસે ; "

“ એતો હવે ઘડપણે ગતિલીણુ પામ્યો, ”

“ છોને મુખેયિ લવરી કરતો નકામો ”-

૨૮

એ સાંભળી અધિક આપ થયો નિરાશ,
તોયે છુટયો નહિ મહા બળિ મોહ પાશ;
તું જાણુજે જગત આ બધિ જૂઠ્ઠિ બાણ,
તે જોઈને શિદ તું ફોકટ થાય રાજ-

૨૯

સંસારમાં સરવ સ્વારથનાં^૧ સગાંછે,

તે સર્વ સ્વારથ મટયે અજગાં રહેછે;

સૌ ફૂટશે બળ કરી જગના રીવાજે,

આ લોકમાં અધિક આપર વૃદ્ધિ કાળે-

૩૦

તાર જરા સુખ નહીં ચિતમાં ચહાશે,

ઓ પ્રાણિ એત ! નહિતો ગતિશી પમાશે ?

છાયાવિ^૨ ઉજવળ જરા નહિ કીર્તિકીધી,

આ પેટ માટ અધ^૩ પોટલિ શીર લીધી-

૩૧

કાં^૪ ગદિ દેહતણિ વ્યર્થ કરે ગરરી,

છે વાત, પીત, કદ, રોગ, ભરેલિ પૂરી;

જોધારિ જ્ઞાન તણુ અંજન આપ આંજ,

નીતીનિ રીતિ સજ પામર જીવ પાજ-

૩૨

આવો રૂડો મનુષ્ય દેહ ફરી ન આવે,

એવું વિચારિ ભજ ઈશ્વર પૂર્ણ ભાવે;

છે છે નથી નયિ સંમાન તમામ માયા,

આખેર અર્જિ મહિ ખાખ થવાનિ કાયા-

૩૩

આવ્યા કંઈ, કંઈ ગયા, વળિ આવી જાશે,

શ્રીમંત રંક સકિનો ગતિ એક ઘાશે;
 કાદીન પીંજરધિ પોપટ ઊડિ જશે,
 દેહાભિમાન કરવો પણુ સૌ વૃથાછે- ૩૪
 છે પદ્મ^૧ પાત્ર પરનું જળ ખુંદ જેવું,
 જે આરસી પર ઠરે નહિ મોતિ કેવું ?
 જેને તરંગ તણિ ગાંઠ પડે ન જેમ,
 સંસાર સૂખ જરિયે નથિ સ્થીર તેમ- ૩૫
 આ છેજ પૂજ તણિ વાડિ બહુ ખિલાડી,
 તે સર્વ મ્હાન^૨ પડતાં નહિ વાર બાડી^૩;
 તે નીતિ રીતિપર પ્રીતિ જરા ન આંખી,
 તાકી સવાર્ય પરમાર્ય કર્યું ન પ્રાંખી- ૩૬
 જેણેધિ અંત સમયે બહુ લાભપામે,
 તેનો વિચાર અણુમાત્ર ક્યો નહીંતે;
 પાસે હવે મરણના કુર દિન આવ્યા,
 ત્યાં સુધિમાં જગત પાળક ના ગવાયા- ૩૭

અંત : કાલ દેહાવસ્થા વર્ણન-

હાવે રહી દુખ તણી નહિ કાંઈ સીમા,
 ઝોકે અઢયું પુરણુ બહાણુ મહોદધીમાં;
 રે રે ! ખણ્ણસિ તણુ, સૌખ્યખેચિ લીધું,

૧ જેવું કમળના પત્ર ઉપર ખણીનું ટોપું ઠરી શકતું નથી તથા જેમ દર્પણ ઉપર મોતી ઠરતું નથી અને તરંગોની ગાંઠ કદી પણુ પડતી નથી તેમ સંસારનું સુખ સ્થિર રહી શકતું નથી ૨ કરમાવું ૩ લાંબી.

વંદોગિયે સુતરિ ^૧ યાકમ ટાંગ કીધું-	૩૮
બાગ્ય પછીધિ અથગઈ અરે ! ખરાખે,	
બેઠ્યો પતિ પ્રિય રહી પણ શા દિસાખે ?	
આદૃંદ લાગિ કરવા પતિ વીણ નારી,	
એનાથ ! મુકિ ક્યમ એકલિ પ્રાણ પ્યારી !	૩૯
આવું શી રીતધિ હવે શરણે તમારા ?	
વહાલા વિયોગધિ ઝરે દગ ^૨ અશ્રુધારા;	
હું જાણુની નહનિ આપ જશે છળેથી,	
તે છેતરી પ્રિતમ પ્રાણુ કળે કળેથી-	૪૦
તારા વિયોગધિ અરે ! સિતકું ચળેછે,	
તારો વિયોગિ દવ ^૩ ખૂળ હરે બળેછે;	
તારા વિના મુજનિ દાઝ ન કોઈ જાણે,	
વિકારથે તુજગયે મુજને બધાંએ-	૪૧
સ્વામી વિનાનિ વનિતા પશુ તુલ્ય જાણે,	
સ્વામી વિના જિવન દાગડ આ પ્રમાણે;	
સ્વામી વિના જગત આગઅનિ અટાવે,	
સ્વામી વિના હર દયા નહિ કોઈ લાવે-	૪૨
તે લાંધનારિ શણગાર બધા ઉતારી,	
જેરૂંપ વંતિ હતિતે કાંધિછે નકારી;	
તેં તો ક્યું નિજ પ્રિયા શિર કદ પૂરું,	
ટોળેધિ છુટિ મૃગિ જંગલમાંચ સૂરું-	૪૩
આવું ઘટે નકરતું પ્રણ નાથ તુંતે,	
રે ! છલ દૈ રઝાનિ કરિ દારિ હુને;	

હાથી લેવેશું કરતું ! અલિયોઠ ભારે,
સ્વામી વિનાનું ધિક્ક હવન વિશ્વમાંદ- ૪૪
સ્નાનાચ્છેદિ પછિ તે શુભ ધૈર્યતામાં,
પ્રેમે પછી સદા ચર્ક પડ્યા ચિતામાં;
માયા વિખટિ કરિ વાર ન ક્રોધ લેશ,
વિકાળ અગ્નિ મલિ સદા ક્યો પ્રવેશ- ૪૫

કાવ્ય કર્તા સ્તુતિ.

શ્રી સર્વનાથ ! બુદ્ધ હાય અનાથ બેનદું,
સંસારનું દુષ્પ અરે ! નથિ કાંઈ યોદું;
ત્રાતા નિવારણ કરે હર રેખ લાવી,
પાળે તવજી જગના અરિને' લડાવી- ૪૬
આળા પાણું પરમ દુઃખનું મૂળ ભાળ્યું,
નેછે અનેક અવગૂણ વિદાર વાળું;
દેખી નયિન કરતું નથિ ચિત્તશાંમાં,
ગેથાં મણે મુરખતા પણુમાં નકાંમાં- ૪૭
આનંદ છોડે ક્ષણમાં ભયભીત થાય,
તૃપ્તિ જરાન વળિ મદ પણે સદાય;
પોતા તણા જિવનની પરવા ન જેને,
થાઈશ દુઃખિ સુખિ બાંન જરા ન તેને. ૪૮
વેશ્યા તણું ચિત્ત હરે નલિ એક માંહી,
તેવી રીતે શિશુપણે હરતો નંકયાંહી;
રેતો હમેશ અપવિત્ર વિવેક બન,

તાતો ^૧ બને ધડિકમાં કદિયાય દીન. ^૨	૪૯
દારાક્ષને નદિપ્રવાહ ફરેન કરારે.	
તેવી મનેદ્રિ શિશુ ચંચળ વૃત્તિ ધારે;	
જને પ્રીત લાવિ કદિગ્નય નિશાળમાંય,	
દેખે ગુરૂ ^૩ સમિપકે ભય ભીત થાય-	૫૦
ગળેએ નિહાળિ જમ આકૃતિ કોઈ ત્રાસે,	
દેખી દ્રવે ^૪ ખગપતી જ્યમ વ્યાળ ^૫ નાસે;	
તેવી રીતેયિ ગુરૂને ભયકારિ જાણી.	
થાતો હમેશ ભયભીત અમૂઘ પ્રાણી-	૫૧
જને થાય દુઃખિ બહુધા શરિરે કદાય,	
મુંગાપણે મુખ થકી ન કહી શકાય;	
થાયે અરે ! અધિક ઊર બિશે ઉતાપો,	
બાળા પછુંકદિ નહીં મમનાથ આપો-	૫૨
યુવા વયે તરત કામ પિશાય આવી,	
ચૂકિત વડેયિ કરિ અંધદિધો દબાવી;	
જોતો ફરે થઈ હરામિ ઠરે ન કયાંહી,	
ચોટયું ખચિત ચિત ચંચળ ^૬ વ્રતિ માંહી-	૫૩
વિંધાય કારિ ^૭ ઉરમાં ફર નેત્રબાંણે,	
કષાય જાય તદપી ^૮ મરવા પરાંણે;	
યુવાપણું ઊપર સુંદરતાનું સોહે,	
ને અંતરે જ્યમ છુના ^૯ ભરું વ્રક્ષ હોયે.	૫૪
દેખી નિશા યુવ રૂપી પટચોર આવી,	

૧ કોધાયમાન ૨ ગરીબ. ૩ મેહેતાજીને. ૪ ગરૂડ. ૫ સર્પ ૬ અ-
ચોમાં ૭ બહુ જોરથી ૮ તોપણ. ૯ ઉધેઈ, સજો.

તે આત્મજ્ઞાન છુટિ લેં કરમાં દબાવી;
 વિદ્યાન જ્ઞાન મય સમતિ પૂર્ણ હોય,
 તોયે મક્કીન કરતાં નહીં વાર કાંય. ૫૫
 રવપ્તા વિશે છળ કરી જ્યમ જાય નારી,
 રે! તેમ તે છળ કરી કળથી જગારી,
 પામે નહીં કર થકી સુખ એ વડેથી,
 બંધાય કામગજ જ્યાં યુવ સાંકળેથી.^૧ ૫૬
 આ છવ કાપર યુવા રૂપિ શસ્ત્ર^૨ ધૂમે,
 જો મુકત થાય કહું ધન્ય છવ્યો બહુ તે;
 ના થાય કો દિવસ વજ્રતણા પ્રહાર,
 મુક્તિ મળે યજ રજો જગમાં અપાર. ૫૭
 જ્યાં સૂધિ વિપય મહીં નિજ ચિત્ત લાગ્યું,
 જાણે હ અંતર થકી મગ્યું સુખ માગ્યું;
 થાયે વિયોગ તવ દુઃખ વિશે દટાય,
 મૂખેથી હાય કહિને કરમાય કાય. ૫૮
 જંપે મહા બળિયુવા રૂપિ સૂર્ય આવે,
 તે દુઃખ રૂપી અરવિંદ^૩ તદા ખિલાવે;
 ના ઘોર^૪ માંદિ જ્યમ વસ્તુનું જ્ઞાન ધાય,
 યુવા વયે શુભ અશુભ ન ઓળખાય. ૫૯

૧ જીવાની રૂપી સાંકળેથી જ્યાં કામ રૂપી હાથી બંધાયો તેા
 મનુષ્યને તેથી જરાપણુ સુખ મળતું નથી. ૨ કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ,
 મોહ, મત્સરરૂપી જીવાનીમાં ધાયલ કરનાર હથિયારો છે તેથી બહુ
 મુક્તિથી તેમાંથી બચવું જોઈએ. ૩ કમળ. ૪ અંધાર.

- છે જન્મ ઉત્તમ મનુષ્ય તણા બધામાં,
તે બૂલિ લૂણ્ધ બનિયો સ્મર વાસનામાં;
રે ! જેમ વિદ્યુત^૧ તણા ચમકાર થાય,
તેવી રીતે ઠગ યુવાવય ચાલિ બનય- ૬૦
- મહા દુઃખદાયક વરરા^૨ રૂપિ રાત્રિ માંહે,
ખાંશી રૂપી કરતિ શબ્દ શિયાળ ત્યાંહે;
આધિ ઉપાધિ રૂપિ ઊલુક^૩ વાસ કર્તા,
થાળે સહાય જગનાયક કટ હર્તા- ૬૧
- મહા જોષ કોય રણુ સૈન્ય બધું હલાવે,
હુંકારથી રીપુ તણી સ્મૃતિ વિસરાવે;
સંત્રામ આગળ ધરી ધરિદાય લીધા,
(ધડપણે) તેને ઝપેટિ શુરમાં અતિ દીન કીધા. ૬૨
- બાળાપણું અધિક મૂઠ સમું નિહાળું,
યુવાપણું ધણું જણાય વિકાર વાળું;
જો નાથ ! વૃદ્ધપણું છે દુઃખ દાય ભારી,
ના આપ્ય જન્મ ફરિ, લેકર બાંછ મારી,* ૬૩
- સ્વાર્થાર્થ આ મથનછે નહિ જુજમાર,
કોડાપણું કયન છે જન હીત સાર;
કારણ નાથ શુભ સહાય થકી તમારી,
બહાલેથિ વંદિ ગુજરાતિ ગિરા^૪ રસાળી. ૬૪

૧ વીજળી. ૨ ધડપણ. ૩ છુડ. ૪ બાળાપણું મૂઠ જેવું છે અને યુવાની ધણા ધણા વિકારોવાળું છે તેમજ ધડપણ બહું દુઃખ દેનાર છે. માટે હું પ્રભુ ! મને ફરી જન્મ આપીશ નહીં અને માની બાંછ ઝાઝી લે. ૫ બાપા. વાંચું.

હું દ્વિજ સૂત્રપુર^૧ આમ તણો નિવાશી,
હું નાથજી રસિક કાવ્ય તણો વિલાસી,
આ છે પ્રત્યંધ પ્રભુ પૂર્ણ પ્રસાદ તારો,
નિત્યે રહું શરણુનાથ ત્વરાથિ^૨ તારો.

૬૫

કાલ ગતિ વિષે.

કુંડળિયા છંદ.

સૂર્ય હંદે થઈ આગમે, શશિ ક્ષિણુ થાય કળાય;
વરસે જળ નદિ પુર વધે, ગ્રીષ્મ રતે સૂકાય;
ગ્રીષ્મ રતે સૂકાય, રહે નહિ નિશ્ચળ જોતાં,
જેમનું તેમ જળાય, હોય વહેતું ત્યાંનું ત્યાં;
કાળ ગતિનું ચક્ર, ફરે ફરતું જ્યાં ત્યાં જઈ,
ચઢતી પડતી જેમ, આયમે સૂર્ય જોદે થઈ. ૧
વનમાં નવ પલ્લવ ખિલે, બેઠી રતુ વસંત,
જ્યારે આવે પાનખર, ત્યારે તેનો અંત;
ત્યારે તેનો અંત, વાત વિશ્મય એ લાગે,
જે એસે સુખપાલ, તેહ કદિ બિદ્યા માગે;
માં કરજો ચિંતાય, નાથજી જુદો આ બવ,
અસ્તોદય છે જેમ, ખિલે વનમાં નવ પલ્લવ. ૨

જીવને શિક્ષા.

રત્નાવલી અલંકાર.

મનાહર છંદ.

આદિ^૧ તદ્દર સાધિ છવ શિવનું સેવન કર,
 શો મદાંધ થઈ ઉરે વ્યર્થ ગર્વ લાવેછે!
 મંગળ કરે પ્રભૂ અમંગળનું સર્વ કાળ,
 ખુધ^૩ ઝન મોટા મોટા મૂર્ખને બનાવેછે;
 ગુરૂતા^૪ પામિને મહા મુનિયો કીરતિ રખ્યા,
 શ કરવા રહ્યો ખોટા દોંગ દરશાવેછે!
 મંદ ધી^૫ ખિલાવે પ્રભૂ ચંદના પ્રકાશ તુલ્ય,
 સાતપા^૬ નાથજી સમગ્ર સમજાવેછે.

છવને શિક્ષા.

ભાષ્યવચ્ચા પદમ્.

અરે ! જનું છે છવડા મરેને. અચીરા યાં દુકર્મો કરીને;
 કૃતી પ્રમાણે જળને પમાશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૧
 વિચાર રૂઢે ન કરે લગારે, નકામ બૂડા બટકાં તુ મારે;
 ક્યો પ્રેરે કાલચત્રી મિઠાશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૨
 રૂઢો દિસે માનવ દેહ આવે, પછીયિ તેમાં નહિ કાંઈ દાવો;
 જુ દેહ આ અગ્નિ વિશે દઝાશે ! વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૩

૧ પેહેલેથી. ૨ વખત. ૩ બુદ્ધિમાન. ૪ મોટાઈ. ૫ બુદ્ધિ. ૬ સાત વખત અથવા સાત વાર. * આ કવિત્વ માટે અપ્રેક્ષ સને ૧૮૮૫ ના " માસીકસાર સંગ્રહ " માં છપાવી છે.

કરે છ પહેરી પટકૂળ સારાં, દિસેં અરે ! આચરણો^૧ નહારાં;
 ડગાય તું ઈંદ્રિ તણા વિલાસે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૪
 જમે ભત્રાં બોજન ભાત ભાતે, રમે તજ આજસ દિન રાતે;
 કર્યું નહીં સાર્યક અન્યર આશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૫
 પરોપકારી નવ કૃત્ય કિધું, કુનિંધ રૂપી વિપ પાન પીધું;
 લિધો લપેટી કુર મોહ પાશે,^૩ વિનાશ વેળાં વિપરીત થાશે. ૬
 ઉરે અરે ! જોદિત તું વિચારી, ગનિ થશે અંતવિશે શી તારી;
 ભવાબ્ધિ આ કેમ કરી તરાશે? ! વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૭
 છુટો પડે દેહધિ બ્યાંય ભાઈ, સગાં ન રાખે પછિથી સગાઈ;
 વળાવિ થોડે સદુ ધેર બનશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૮
 અનંત આ લોકનિ લાજ જાણી, સંબંધિ રોશે અતિ રાગ તાંણી;
 ઉરેયિ તું તે વખતે મુઝાશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે, ૯
 ગયા પછી સ્વાર્થ કરશે ન કોને ! રહે અરે ! લોકનિ લાજ જોને;
 સગાં ન કાંઈ હિત તારે આશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૧૦
 વિચિત્ર કાયા બળિ આખ થાશે, મશાલુમાં રાખ ઉઠી ધુંટાશે;^૪
 પ્રભૂનું માટે પદ રાખ્ય પાસે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૧૧
 સુણી વિનંતી સુજનો રોઝાશે, કદી ન પાપાણુ ઉરે ભિંબશે;
 ન નાથજી જો પ્રભુ ગાંન ગાશે, વિનાશ વેળા વિપરીત થાશે. ૧૨

ખરી હિંમત.

રોળા વૃત્ત.

ઉઠો સર્વ દેશિયો, ઝટ ઉંઘમાંથી જંગો,

૧ આચર્યું. ૨ પારકી આશાવડે કરીને. ૩ બંધ. જંગ. ૪ ગોટાશે.

ખરી હીંમત ખાઈને, કેમ રણમાંથી ભાગે?
 વધી અતિશય સુસ્તિ, અંગથી એહી જેવા,
 અરે ! હીંઝડા બની, કેમ તાકો જશ લેવા? ૧
 કરી ઈજત કાંકરા, હવે રાખી નથિ બાકી,
 પગ પાંણીમાં ઢાળિ, કેમ એહા છો થાકી ?
 સુરવીર થઈ બેઠો, તજી આગમ્ પથારી,
 દશા આવશે બાંડિ, નહીંતો બ્રાત તમારી. ૨
 પ્રજા તણો જે ધર્મ, તેહ ભૂપતિને દાખી,
 પડો લઈ સમશેર, જરમાં હીંમત રાખી;
 વળે દશા દેશની, એમ મચવોને હુલ્લડ,
 મારી માર અપાર, કરો શત્રુમાં રડારડ. ૩
 સ્વાર્થિયા શઠ જેહ, તેહની શીખ ન માંતો,
 સુસ્ત થયા તેહને, ચડાવો હરમાં પાતો;
 જે શત્રુ શરમાં, આવતો દેખો સામે,
 તો ખાંતે યુક્તિથી, કરો ધુળ ભેગો તેને. ૪
 રણ શૃંગારી કીર, જેહ શુરવીર નિકળિયો,
 તેહ પાંજરા માંય, હવે જઈ પરવશ પડિયો!
 એમ સર્વનાં ગયાં અરેરે!! વિર્ય તણાતાં,
 આગસાઈ આવીને, અંગ રોગીટ જણાતાં. ૫
 હાક જેનિ સાંભળી, ત્રાસ પામી નાસે જામ,
 શત્રુદળ કંપતાં, દેખિને પરમ પરાક્રમ;
 આપ આપમાં લડી, હવે કંઈ જેર જણાવે,
 બન્યા બાયલા એમ, ખહાર લડતું નય ફાવે- ૬
 અરે ! સુધાગો કરો, પુરાવો જેહ જ્ઞેમથી,

અંમ લઈને ખોદસો, તોજ પામસો પ્રેમચી;
અની પછી શુરવીર, ધીર રાખીને ધાઓ,
માગો યોગ્ય રીતેથિ, આપણા હક્ક બધાઓ. ૭

રાજ કાજમાં અનો કુશળ; સૌ શરવીર નર;
હારી એસો નહીં, નીજ આવાસ નિરંતર;
નાત બહેમના બંધ છૂળીં ધાસનો છ બુદ્ધો,
દાષ્ટ દેવને સ્મરી, કિવાશળિ તેમાં મૂકો. ૮

દ્રવ્ય વાપરો નહીં, કાંકરા માફક ફોકટ,
બાળ લગ્ન ટાળવાથિ, સુખ પામશે તમે ઝટ,
મંત્ર જાંત્ર ના બહેમ, તગ્નવો દેશિ જાનના,
બહાર પર્યટન કરીં વિકારો હરો તંનના, ૯

ટાળો બહુ દુખ અરે, ગિચારી બાળ રાડિનાં,
દેશે અતિ આશિય, સખ પામીને જગમાં;
પામી પુનરપિ જન્મ, પુરણ સુખિયારિ તેથશે,
જંથી અધોર કૃત્ય, થતાં અવનીમાં ચપટકશે. ૧૦

(ગ્ને) ધણી ગમતમાં રહો, તમે અંગાર રસેથી,
તો વિચાર નથિકેમ ! વધેઅંગાર મઝેથી;
શુરવીર નર તણી, હોય રાંભા^૧ રૂપવંતી,
કાયરની કામના, રૂપે બદ સિકલ દિસંતી. ૧૧

જો જોઈએ અંગાર, તો અનો શરવીર જન,
રેશે પ્રતિ દિન પૂર્ણ, નીજ આનંદ ભર્યું મન;

૧ શુરવીરની સ્ત્રી ધણી રૂપાળી હોય છે અને જે કાયર હોય
છે તેની સ્ત્રી તેવીજ કુવડ અને આળશુ હોય છે માટે જો શૂંગાર
જોઈતો હોયતો શરવીર થાઓ.અને ઉગમે મચા.

રહી ભૂંડી નાર, તેનિ સન્મુખ જુઓછો ?
 પ્રદેશિનું દાસત્વ, કરી ક્યમ બાર જુઓછો ? ૧૨
 નીજપટોશી સુખીજોઈ, ક્યમ નથિયજનું મન,
 હરી ક્ષીધાં સૌ તોય, આપણાં તનમનને ધન;
 બધા ક્ષત્રિનર આજ, ધરી બેઠા કર ચૂડી,
 લાભ લેવાને જતાં, ખોઈબેઠાછે મૂડી ! ૧૩
 આવીરે ! શુંહવે, ભાગતી આર્ય દેશની !
 પ્રભુ તેં કેમ ભભાવિ, બુદ્ધિ દેશી નરેશની ?
 હજુ જોતક સાધવી હોયતો લાગછે ખરો,
 હિંમત રૂપિ હથિયાર, મહી પરદેશ સંચરો. ૧૪
 નાગ પાશ રૂપિખંધ, જોયિ પળમાંય ફૂટશે,
 દુખદ રાહુ આયમી, સુખદ રવિઉદય પામશે;
 ધાઓનર રણધીર, બીજોશું લાજ લુટિલે ! !
 'પણ' પળવા આપનુ, નાથજી દુખ લગાડિ કે' ! ૧૫

શૂરવિર વિજય.

લાવણી.

સૌ પડો દેશિ મેદાન, હામ ઉર ધારી,
 દુખકારિ સૈન્યપરધસો, કરી કીકિયારી-ટેક
 જુઓ હાલં ધયા બહુ ખુરા, ભરતવાશીના,
 જાગૃત થઈને રણ પડો, રહો બેશી ના;

કરિ સેન્યા કરો ચક્રસૂર, સર્વ શુરવીરો,
 નિજ નેત્ર રક્ત કરિ પડો, કેમ બેશી રો?
 શુભ સળે તમે સંગ્રામ,
 પામે રિપુ † સર્વ વિરામ,
 પગ ટકે નહીં આ હામ,
 તો તો થાશે નિજ કામ,
 નાશિને કરે મુખ સ્યામ, હડે તજિ હામ નામ સંભારી. દુષ્પકારી૦ ૧

કરિ વળી ફેાળ એ ફેર, બુઝો ન્યાળીને,
 કરશે એ કાળો ફેર, બંદર વાળીને;
 દુષ્મન પર પીંશી દાંત, કરો હલકારો,
 મિથ્યા ગ્રામ નથિ થાનાર, સ્વદેશી યારો:
 કયમ બન્યા અરે સુલતાન ?
 કરશે નહિ ભૂલી ભાન,
 રાજુ પડો બની મસ્તાન,
 જય થાતાં વળશે વાન,
 સૌ વીર પડો યોગાન, મુકાને માન, જશે નહીં દારી. દુષ્પકારી૦ ૨

તોડિને અરી ઊપરે, ધાવ બે કરશે,
 જઈ ઈંદ્રલોક અપ્સરા અનૂપમ વરશે;
 ધસિ સેન્ય મધ્યમાં વીર હાક બે વાગે,
 ભય પામિ હરે કંપતાં અરી દળ ભાગે:
 જ્યાં ધસે મરદ શુરવીર,
 સૌ હડે તજીને ધીર,

વરસાવે અધિક રૂધીર,
 વ્યથા ઉછળે નદીનાં તીર,
 ગયુનાં કિતારી ગીર, કિતરે તીર, વીર હાંકરી. દુષકારી૦ ૩
 ના મરદ મરદ ગરદમાં^૧ જાણીશે યારો.
 રાજ ત્રાસ મુખી, વિર હાંકરી મોકારો;
 ત્યાં ગર્ભવતિના ગર્ભ, મૃતના પગલાં,
 પાણુ ત્રાસ પામિ જાણુ પટે અરિ^૨ દગલાં;
 લેઈ ખર્ચ ગયુમાં ધાવ,
 ના મરદ દેખિ ગભરાવ,
 કોયે કાંઈ જાનની કાવ,
 કાષ્ટ આમ તેમ સંતાવ,
 ત્યાં જોયે જીવંતી જનય, અપ્સરા ગાય, ગગન કિલકારી. દુષકારી૦ ૪
 ક્યાં ગયું કાવિયું બીજ ? નથી આ કામે,
 રણમાં કેસરિયાં કરી, મર્યે સંત્રામે;
 પટે ધાવ શરિર, કિતરે રક્તના રેસા,
 પાણુ ધસે મરણિયા ધર્મ, વીર અજાણતા;
 હયો હાથ લિપત હથિયાર,
 વ્યથા કરે શત્રુપર માર,
 ત્યમ કરે મુખે પોકાર,
 હાંકિને પમાડો હાર,
 નાથજી સ્વદેસી યાર, ઉરેથી વિચાર, કરેશું હારો ? દુષકારી૦ ૫

૧ નદારા રીવાજે વિગરેની ગરદીમાં. ૨ બહુમાદિ શત્રૂના વ્યુથમાં.

સંપ.

કુંડળિયા છંદ.

સંપ વધારો સજ્જન રેતા, ધારી મનમાં ધીર,
કુસંપ કાઢ પ્રમાણુવેને, સુધરેલા સૌ વીર;
સુધરેલા રેતા વીર, અધિક દુખ નડે કુસંપે,
સુસંપ જેને કંઈ હોય, ત્યાંય શત્રુઓ કંપે;
કલેશવાન કુસંપ નહ, સૌ કરો સુધારો,
જેથી થાએ મળ, સજ્જનો સંપ વધારો.

૧

સંપેથી સજ્જન જુઓ, કરે પ્રદેશી રાજ્ય;
અમલ ભોગવો આગવો, આયે પ્રજાપર આજ;
આયે પ્રજાપર આજ, હુકમ અચ્છેજ કરે છે,
ક્યાં એ શુભ દાખવો, દેશિયો ધ્યાન ધરેછે !
કેમ બહાવરા બન્યા, સ્વદેશી સૌ શોખેથી !
જુઓ પ્રદેશી રાજ્ય, કરે રૂઢ સંપેથી.

૨

આજમ શત્રુ આપણો, તેનો તવને પ્રસંગ,
કવમ રૂપી મિત્રનો કરવો રૂઠો સંગ;
કરવો રૂઠો સંગ, હમંગ હુશિ હરેથી,
દેશો હરિ રિયર હાંમ, અહરનિશ વિગતે જોથી;
સંપાશ્રય શુભ થકી, સુખ પામે બને જશ,
રાખો નહિ વિશ્વાસ, આપણો શત્રુ આજસ.
કુસંપ કોધો રાવણો, રાખાયો રણમાંય,
રાજપાટ ખોયું વળી, થયા શત્રુ સૌ ત્યાંય;
થયા શત્રુ સૌ ત્યાંય, કૌરવોનેજ કુસંપે,
હત્યા પાંડવરાય, મહાન પ્રતાપી સંપે;

૩

કાણે કુસંપ કાળ, કંસ ઝાઝી હેંચ લીધો,
 ડંશ કારમો થયો, જે જને કુસંપ કીધો. ૪
 જંગલમાં એકલ જુઓ, ઝાડ કદાપી હોય,
 આવરદા શા માત્ર છે ? ચતુર વિચારો કોય;
 ચતુર વિચારો કોય, પતનથી મુળથી જશે,
 જે તર જુથમાં હોય, તેજ અળવાણું થાયે;
 તેમજ ન્યારો જન, મૂળથી ભાગે પળમાં,
 જેમ એકલું વૃક્ષ, નાશ પામે જંગલમાં. ૫
 સંપ વિચારિને કરો, કહું વળી ધરિ ધીર,
 જેઠિંકા જુથ હાથમાં, લઈને ભાગો વીર;
 લઈને ભાગો વીર, કોઈથી નહીં ભગાશે,
 જે ભાગો લઈ એક, તરત તે ભાગી જશે;
 એમ એકલો જન, ટકે નહિ જંગમાં ભારી,
 મારે જન જુથ મળી, કરો સૌ સંપ વિચારી. ૬
 સંપે રાજ્ય મળે રૂઠું, સંપે પામે સુખ.
 સંપે લલિત આવશે, સંપે જશે દુઃખ;
 સંપે જશે દુઃખ, સંપથી ધારું થાશે,
 સંપે જશ જમશે, સંપથી શત્રુ ત્રાસે;
 કહે નાથજી કરે સંપનો જંગમાં જાપે,
 જુઓ કમોતે મુઆ, રાવ રાણાજ કુસંપે. ૭

પરનારી નિરિક્ષા.

દોહરો.

પ્રીત કરો પરનારની, પિવું હળાહળ ઝેર;
 જે જાણે જન કોઈનો, માંનેમન બહુ વહેર. ૮

મનાહર છંદ.

વ્યભિચાર રૂપિ નદિમાંય તણાયા અનંદ.
 ખોળતાં ન હાથ લાગ્યા, પુર ભરપૂરમાં;
 કંઈક અનિને છેલ, ચિત્ત છટકેલ ચર્ક,
 નારી કામ આણેથી, વિંધાયા અતી ઊરમાં;
 શરવિર તણું ભાંન બુલાવિને ભાંમનિયે,
 પ્રીતે પાંજી ફેરવ્યું, ધિમેથિ અતિ શરમાં !
 નારી લીતકારી ગળી, વતરી ઘણી કરી વળુઆ,
 ઘણા માર ખાય જામરાયની* હનુરમાં. ૧
 ચેતીને અતુર હિર, રહેજે નારીથિ દુર,
 ધાયલ કર્યા કંઈક, કામના અંદરમાં;^૧
 શશી તણુ લઈ તેજ, રાચિપતિનેર ઝીઆવ્યો,
 દશ શિશ રેજ્યો કામ આણુના કિતૂરમાં;
 રંકનો તે ડાંખ^૨ કાઢે, મિહું ખોલી શીશ વાઢે,
 રાયને ઘેસો બનાવિ, કરેછે વિહરમાં;^૩
 હિરમાં કરિને પ્યાર, વ્યભિચાર કરિ યાર,
 ઘણા માર ખાય જામ રાયની હનુરમાં. ૨
 મોઢા ઘણા નારિયોને દેખિ હિરે મુકી માંન,
 ધ્યાંન ચુક્યા મુનિ સુણી અવાજ નુપૂરમાં;
 કોઈ કોઈ વાર ગાઈ, ગીતડાં રસિક તણાં,
 અંતર ભેદે છે સાદ કાઢિને મધૂરમાં;
 ઉચેથિ પછાડયા હાથ જાણિને હુઆડયા ઘણા,

* જામપુરીમાં અગર આ લોકમાં પાલીસની ગેટમાં. ૧ કાંટા-
 માં. ૨ હદિ. ૩ મુળ. ૪ ગરીબ અવસ્થામાં.

માટે દુઃખકારી નારી દિહી લોક ભરમાં;^૧
 ઉર માંહુ લીત ધરી પર નારી પ્રીત કરી,
 ઘણા માર ખાય જામરાયની હજુરમાં. ૩
 પર નારીની કે પર નરની જે પ્રીત કરે,
 તેહ નર નારિની કુજેતિ રણુ તૂરમાં;
 પૂરાંણુ વેદાંત નિતિ શાસ્ત્રને સિદ્ધાંત સય,
 દેખતાં જણાય બનરિ જન્ય નર્ક પૂરમાં;
 બાંણુ કે હાંનિ છે બધિ વાને એમ છતાં પણ,
 બનરી તણી પ્રીતથી જે રહું ચક્રગૂરમાં;
 આદિ અંત સુધી દુઃખ પામિ એવા દુષ્ટ જન,
 ઘણા માર ખાય જામરાયની હજુરમાં. ૪

દુર્જન કોણ?

દોહરો.

સદગુણુ જે દેખ્યા નહીં, તો દુર્જન કહેવાય;
 આવળ છાંયે બેશિયે, કંટક ભાગે કાય. ૧
 દુર્જન આવળ બાંણુજે, કરશે નહિ કદિ સંગ;
 સુખમાં શુળ ઉપજાવિને, કરે રંગમાં ભંગ. ૨
 દુર્જન દિપક જાણુવો, સગજન રૂપિ પતંગ;
 પાસે જતાંમાં ઝડપ, ઝડપી લેશે અંગ. ૩
 પ્રેમ જણાવી પ્રથમથી, પાછળ શોધે લાગ;

વંશીધીર શુભચરચક્રી, જેમ ફસાવે નાગ.	૪
હાંનાં કપટ કરે સદા, ખૂલ્લાં નહીં જણાય;	
હંદર પેરે ટૂંકિને, કરડે હળવે પાય.	૫
ચિતમાં ચેતી ચાલજો, દુર્ગત દેખો બ્યાંય;	
દેર કશો જાણો નહીં, જગ ને કગ બે માંય.	૬
બ્યાંન ધરીને એસશે, થઈ ડાહ્યા સકુમાર;	
લાગ પડે છોડે નહીં, જેમ મુપક ^૧ મંજાર.	૭
મધુર વચન મુખથીવદે, કિરમાં કપટ અપાર;	
લાગે કેદ પિતાં ગળી, પણ પાછળ દુષ્કાર.	૮
હંક વાયામાં ફળ રૂડાં, મહિ લાગા દેખાય;	
ત્યમ આણ ચિન્હો દુષ્ટ જન, જીપરથી ન કળાય.	૯
સ્નાન કડકણું હોય ત્યાં, ચાર પાસ હ્યો સત્ત;	
જે ગદ્ગત કરશે કદા, તે સપડશે તત્ત.	૧૦

મધુપ દૂત. *

લલિત વ્રત.

વગરનિ ગોપિકા, વ્યાકુળી બની, અલિ^૨ પ્રત્યે વદે, વાણિ વિમળી;
મુણતુ વિનતી, મિત્ર ધૂતીના,^૩ ભજવતો ફરે, ભાવદુતના. ૧

૧ જાંદરને બીલાડી જેમ તાકીને પકડે છે તેમ દુર્ગત માણસ
લાગ પડેથી પોતાની ભૂંડાશ બતાવ્યા સિવાય રહેતો નથી. * આ
કવિતામાં ઉદ્ધવજી મધુરાંમાંથી ન્યારે ગોદૂળમાં આવ્યા ત્યારે તેમને
શ્રવણ કરાવાને અદલે ગોપિયોએ ભમરા પ્રત્યે કહેલી અન્યોક્તિ છે.
૨ ભમરો. ૩ ધુતારાના.

મરદનાયકા, શોકયના રતને, વનનિ માલિકા, કપ્પણી કને;—
 અધિક તેહના, કેસરે થકી, ખરડિ મૂછ તું, આવિયો નકી. ૨
 નકટ તેયિ તું, સ્પર્શ માંકર, નજીક આવિને, ચણના અડ;
 દુત તું જેહનો, શ્રી પ્રભુજિ તે, મન મનાવતા, શોકયનાં ભણે ! ૩
 સરવ વાત એ, જ્યાં છતી થતી, યદુ સભા મહી, હાંસિ ચાલતી;
 તુજ સમા દગ, કપ્પણી પુર, છળ કરી ગયા, તે મુકી દુર. ૪
 અધરનો રસ, લેઈને ત્વરે, કુસુમ પેદ જે ત્યાગિ સર્વને;
 દધિ સુતા કયમ, સ્વાયિ કપ્પણનાં, ચરણ સંવતાં પ્રેમથી ત્વહાં ? ૫
 પણ હું ધારણું, બુદ્ધિ વાતથી, ચિત હયું હશે, તેહનું અતિ;
 અચ્યતાં હશે, તેયિ ચણું તો, પણ અમે નથી, ભોળિ તેવિયો. ૬
 ચપળ ચિત્તના, હે મધુકર ! મુણુ તુ પ્રેમની, વાત દૂસ્તર;
 ઘર વિનાનિયો, જે અમેો છિયે, નિકટ આવિને, તેહનીજ એ.—૭
 યદુપતિ તણા, ગણનું રતવ, કયમ કરે મદદ, ભાપણે રવ ?
 કપટના ભયા, દૂર કપ્પણે, બહુ દિદા અમે તો નિશા દિને. ૮
 પણ નવિન જે, રે ! હવે થઈ, સમિપ તેહની, ગા ગુણો જઈ;
 પ્રભુ પ્રિયે ગણી, જેહને રટે, સ્મર તણો જવર, જે સ્ત્રિનો મટે. ૯
 ત્વરયિ દોડિને, પાસ તેહની, મનનું માન્યુ લે, માનિતો બની;
 બ્રકુટિ વકને, સ્મિત હાસ્યની, ચપળતા વિશે; જે શિરમણી. ૧૦
 સતત જે સદા, સૂખદા દિસે, સ્વરગ મૃત્યુ પાતાળને વિશે;—
 કયિ કહો સ્ત્રિઓ, તેહ ના મળે, પરમ એ પ્રભુ, છે ક્રિયા બળે. ૧૧

૧ ખુદલી પ્રગટ. ૨ પૂર્ણ. ૩ તું જેમ પુષ્પની કળીઓનો
 ત્યાગ કરે છે તેમ અમેો સર્વને ત્યાગી શ્રી કપ્પણ ભગવાન મથુરામાં
 જઈ રહ્યાછે. ૪ લક્ષ્મિ. ૫ ધોષ. નાદ. ૬ કહો તેને કયિ સ્ત્રિયો ના
 મળે તેમ છે ? અર્થાત કે સર્વ કોઈ એને આપ છે.

પ્રિછિ ઉરે રમા^૧, શબ કારણ, અરચિ જેહના ચણીની રંગ;
 (તો) પ્રિય અમે ત્યહાં, કાણુ માતર^૨, તદપિ વિનતી, એક જંકર. ૧૨
 “ દાનપરે દયાભાવ નેકરે, યશસ્વિને માહાત્માજ તે ખરે; ”
 કપટિ કૃષ્ણને, ભોળિ થૈ અમે, છળધિ છેતરી, છોડિ સર્વને. ૧૩
 ચરણ સામિપે માધુ મૂક્યના, શિખવિ મોકલ્યો કેશ મમઆ !
 કરગરી અહિં પ્રાર્થના કરે, સઘળુ જાણુ છું તાર કમરે ! ૧૪^૩
 દૂત થઈ અરે ! આવિયો અહિં, વિનતિ સર્વની, સૂણતું સહી;
 પ્રિતિ તણા યુરા, ફંદમાં ફસી, ત્રિજ વિહારિને, ભેટવા ધશી. ૧૫
 સુત પતિ તણો ત્યાગ તો કર્યો, પુનિત^૪ સ્વર્ગનો, ભાવ ના ધર્યો;
 ત્યમ છતાં પ્રભૂ, રે ! ગયા તજ, કહણુ કાળજી, કીધ નાથજી ! ૧૬
 ચતુર ચાતુરા, છોડિને ગયા, પણ ઉરે જરા, ના ધરી દયા;
 કરવુ શું સમાધાનરે ! હવે ? બ્રમર હે પ્રિયે ! શું વધુ સ્તવે ? ૧૭
 જનમિને રમૂ વંશમાં પછે, કરિયુ પારધી, કૃત્ય એમણે;
 અપયશે હણ્યો, વાળિ વાનર, સૂણુ વિનતિ તું, હે મધુકર ! ૧૮
 વશ થઈ સ્થિતે, દૈત્ય પૂત્રિનાં,^૫ કરણુ નાસિકા, કાપિ નાંખિયાં;
 ધરિજ વામન, રૂપને ગયો, છળ કરી અગિરાય ખાંધિયો. ૧૯
 સકળ તે વિચારી બિહું સદા, કર ન તેયિ હું, મિત્રતા કદા;
 પણ પ્રિતી ભરી, વાતડી અરે ! કરવિ કેમ ભૂલું કદી ઉરે ? ૨૦

૧ લલિત. ૨ માત્ર. ૩ પોતાના પગની આગળ જ્યારે ગુજારવ કરવા લાગ્યો ત્યારે ગોપિયો ભમરાને કહેવા લાગીકેતું શું કરવા અમને વારંવાર પગે પડેછે ? શું તને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને પોતાના જેવો કપટ ભાવ શિખવી મોકલ્યો છે ! કે જેથીતું અમારી આટલી બધી પ્રાર્થના કરેછે ! તું તેમનો દૂત થઈને આબોધું તેબધું તારકમં હું જાણું છું ! ૪ પવિત્ર. ૫ સુપ્રજાપાનાં.

પ્રભુ ચરિત્રની, મૂગ સેવથી, ભવનિ વાસના, જય યદ્યપિ;
 તરત તેધિ તે, છોડિને સદા, જિવ છતાં મુવા, થાય સર્વદા. ૨૧
 પછિયિ પક્ષિ પેઠે ફરે બધે, ઉદર પોષણે, ધ્યાન એક તે;
 ઘર ઘરે ફરી, ભીખ માગતા, દુખ વિશે શમી, શોક પામતા. ૨૨
 ત્યમ છતાં જીવું, કેમ ખ્યારની ? હરિ કથા સદા, મોક્ષ દાયની;
 જ્યમ મૃદૂ સ્વરે, ગાય પારધી, મૃગલિ છોતરાએ ઉરે બધી.— ૨૩
 શર^૧ થકી ધવાએજ ન્યાહરે, તનયિ દુઃખ પામે પછિ ખરે;
 ત્યમ પ્રભુ તણાં, વાક્ય હાવનાં, મનયિ માનિયાં, સત્ય ભાવનાં. ૨૪
 નખ પ્રહારથી, રે ! ધવાઈને, સ્મર^૨ ધણો પિડે, વૃદ્ધિ થાઈને;
 જિવન મિત્ર માટે અમો વહી, કરતુ વાતડી, એવિના બધી. ૨૫
 પયિ અરે ! બહૂં, પ્રેમનો ભયો, જઈ અહિંધિ તું, ફર આવિયો,
 પ્રિયતમેજ^૩ શું, મોકલ્યો તને ! તુજશુ જોઈયે ? તે કહે મને. ૨૬
 પુરણ ભાવથી, માગિ લે ત્વરે, (કેમકે) પુજન ચોખ્યતું, મૂજનો ખરે;
 તજિ શકે ન કો, જે સમાગમ,^૪ નિકટ તેહની લેજવા અમ,— ૨૭
 તુજનિ તો દિસે એવિ વાચ્છના, પણ પ્રભૂનિતો, રે ! હશેજ ના;
 લલિત લક્ષણી,^૫ પદ્મ લોચની, સરવદા રહી, પાસ જેહની. ૨૮
 હમ તણી હવે, શી રહી સ્પૃહા ? રદ્ય આંપિ જ્યાં, લલિત પ્રિયદા !
 પરમ પ્રિય તું, સૂણુ વિનતી, મધુપુરી^૬ વિશે છે મધુપતિ ? ૨૯
 સદન^૭ તાતનું ને સખા બધા, સ્મરણુ તેહનું, તે કરે કદા ?

૧ બાણ. ૨ કામદેવ. ૩ પ્રિયતમ. શ્રીકૃષ્ણ ૪ જે સમાગમ
 કોઈ પણ તણ શકતું નથી એવા પ્રભૂની પાસે શું અમને તેડી જવા
 માગે છે ! પણ હે મધુકર ! તારીતો એવી મરણ હશે; પણ શ્રીકૃષ્ણ
 ભગવાનની મરણ નહીં હોય ! ૫ લલિતમણ. ૬ મધુરાંમાં. ૭ આશના
 ધરને અને પોતાના સખાને ને ભગવાન કોઈ વાર સંભારે છે અને

- અમુધ દાસિયો, એમની અમે, દિવસ કો કરે, સ્વલ્પ યાદ તે? ૩૦
- અરપિયું અરો જોહને તન, નશ્ટ થી ગયો, નંદ નંદન;
સુષુ ચતુર ઘું, હે મધુકર ! પુષુ તને પ્રિતે, આપ્ય જીતર. ૩૧
- કપટને કરી, તે જતો રહ્યો. પરમ પ્રેમશું,^૧ તે બુલી ગયો!
અગર તૂલ્ય સુગંધથી બર્થા, કર સકોમળ જોહના મહા. ૩૨
- અમ શિરે કયે, દિન યાયશે? પ્રિતમજી અહીં કો દિ^૨ આવશે?
(એમ) વજનિ નારિયો, તાપ પામતી, જનરને સ્તવે, શોચતી અતિ- ૩૩
- પુરશુ પ્રેમમાં; શેલિ ગોપિકા, ધરિ ઉરે પ્રભૂ, નામ માલિકા;^૩
નગ.^૪ તર^૫, પશ, પંખિ, ખેતરે, ખખર કખ્શની, પૂછતી ફરે. ૩૪
- ખચિત તે બુડી, પ્રેમ સાગરે,^૬ વગર બાનની, દ્વિતિ મંદિરે;
નિરખિ નાથની, વાટડી સદા, નયન પાલવે દહોતિ પ્રેમદા; ૩૫

દોહરો.

એમ ગોપિ સર્વે મળી. ગાયકખ્શુ ગુણ ગાન;
મન મળવા અધિરિ બની, સ્હાય કરો ભગવાન.

॥ इति श्री मधूप कृतम्. ॥

અમને પણ કદી જરાએ યાદ કરે છે કે શી રીતે ? ૧ શું અમારો
અનહદ, પ્રેમતે બુલી ગયો છે ? ૨ દિવસ ૩ પ્રભૂતા નામના પવિત્ર
અક્ષરોની માળ. ૪ પર્વત. ૫ ઝાડ. ૬ પ્રેમના સમુદ્રમાં.

પ્રિયંવદા અને પદમાક્ષ.*

એક રસિલી વાર્તા.

દોહરો.

નમું પ્રથમ પરમેશને, જેછે જગદાધાર;
અચળ કીર્તિ આપેસદા, દર્ઠ કવિતા રસસાર. ૧
પ્રેમ નગર સોહચામણું, પદ્મસેન રાજાન;
પ્રિયંવદા તેને સદન, પુત્રી રૂપ રતાન. ૨
ભક્ષણ્યવંતી લાડકી, ગુણ અગણિત વિદવાન;
અખ* અચળ ચિત આતુરી, જેઠ રિઝે રાજાન. ૩
વરસ બારની તે થઈ, વર વરવાને જોગ;
રમે જમે સખિ સાથમાં, કરતી નવલા ભોગ. ૪
એક દિવસ સખિને કહે, પ્રિયંવદા ધરિ પ્રીત;

* હાલના જમાનામાં શૃંગાર એ શબ્દ ઘણો હલકો પડી ગયો છે પણ નીતિનો શૃંગાર વર્ણવવામાં આવેતો ઘણું સાર. અને એ વાંચવાનો શોખ પણ વધારે છે; એમધારી એક ટુંક વાર્તા રૂપે થોડા વખતમાં તૈયાર કરી અને દાખલ કર્યો છે. અને આ ધુનિક પ્રેમમાં ઈચ્છા વરનો ધારો નહીં હોવાથી કોઈ વખત કેવું પરિણામ થાય છે? તથા પુત્રિનાં માન પિતાને કેવું શરમ ભરેલું થઈ પડે છે. વિષય મતલબ આ વાર્તામાં વર્ણવેલી છે. (સંયોગ શૃંગાર છે.) ૧ આંખિ.

ચાલો જઈએ બાગમાં, રમવા રમત સુરીત. ૫
ચંદ્રાવળી^૧ પણ સજ યઈ, પ્રિયંવદાની સાથ;
માલી રમ જુમ ગોરડી, એક એક મહિ હાથ. ૬

નોટક વૃત્ત.

મદ માતિ મનોહર ગાતિ ગમી,
રમતી દિસતી રતિ રૂપ સમી;
અલકે^૨ રૂપ વાસુકી નાગ હરે,
લટ શ્યામ છુટી મુકિ ગાલપરે. ૭
મન હણું લલાટ દિસે જનને,
દ્રગ^૩ ન્યાળિ મૃગિ શરમાય વને;
જકુટી ધર ચાપ^૪ રૂપી ચિતમાં,
મુખ જોઈ તમાલિ^૫ છુપે નભમાં. ૮

રોળા વૃત્ત.

શું વરણું હું હાર, પામું છું રૂપ અનુપે,
શુક^૬ ચંચૂ નાશિકા, અધર^૭ પરવાળા રૂપે;
દાંત પંકિત^૮ ડાડમાં બીજ જોવી શોભેછે,
ચાંચુક^૯ ટપકું શ્યામ, કીધ કંઈ જન લોભેછે. ૯
હસ્તિ શૂંઠ સમાન, ઉભય^{૧૦} કર દિસે દળકતા,
ચંપા કળિ અંગૂળિ, નખો મણિસમા ચળકતા;
મુલાખ પત્ર સમાન, હથેળી દિસે સુહાતી,
તસ તસ તસ ચોળિયી, દિસે મદમાતી છાતી. ૧૦

૧ પ્રિયંવદાની સખી. ૨ ચોટલો. ૩ આખો. ૪ ધનુષ. ૫ ચં-
દ્રમા. ૬ પોપટ ૭ હોઠ. ૮ દાંતની હાર. ૯ હડપચી. ૧૦ બે.

ઉદર^૧ ક્ષીણું પોયણું, કટાકેશરિ^૨ મનભાવી,
 રંભાકે ઉર્વશી,^૩ સ્વર્ગથી રમવા આવી;
 પગ પાંની શોભાય, રક્ત^૪ પોથીના રંગે,
 વસ્ત્ર સુશોભિત ધર્યાં, પીત^૫ રંગેથી અંગે. ૧૧

જાતી સખિની સાથ, રૂંમ જુમ નેપુર વાળે,
 ચાલે હમકી ચાલ, હંસ દેખી દિલ દાઝે;
 મૂકે માનૂનિ ગર્વ, જોઈ રૂપ રંગ રસાળા,
 ગાતી નવસ્રાં ગીત, જાય મદમાતિ બાળા. ૧૨

ગીતિ વૃત્ત..

એમ વિનોદ કરતાં, આવી બાગ સખિપ ઉભય બાળા;
 દૂરતી કુંજ ઘટામાં, નવિન નવિન જોઈ નવલ કરે ચાળા. ૧૩

પ્રિયવદા કે^૧ સખિને, શો ખિલ્યો છે વસંતઝો પહેની !
 બળી બળી થાઉં છું, તેનો મુજને ઉપાય કંઈ કે'ની. ૧૪

કોઈ દિવસ તો એથી, રમવું જમવું જરા નથી ગમતું;
 એમ અહરનિશ મારું, જાય અરે ! સૌ જોખનિયું દમતું. ૧૫

તાત અરે અવિચારી, જરા વિચારે નહીં ગતિ મારી;
 છો એ ધાર્યું કરતા, પણ હું પદમાક્ષનેજ^૨ વરનારી. ૧૬

ધન્ય મતી કહું એની, ધન્ય ધન્ય લહુ ગુણ અગણિતવાન;
 ધન્ય વિચારે એના, ધન્ય ધન્યએ વિદ્યાનું જ્ઞાન. ૧૭

એવું રત્ન તજીને, મારેછે શિર અરે ! મને મૂઠ;
 પણ નયિ હું વરનારી, એવો અણ સમજું કુરૂપ જૂડ. ૧૮

૧ પેદ. ૨ સિંહની કેડ જેવી જેની કેડ પાતળી છે. ૩ કંક્રીની
 અપ્સરાઓ. ૪ લાલ પોથીના રંગ જેવી જેના પગની પાંનીઓ છે.
 ૫ પીળાં. ૬ પ્રથમના પત્રથી પ્રીતી હોવાથી.

રહેજ લ્હાવ લેવાને, બાળેછે સખિ જન્મારો મારો:
 એહ વખત આવ્યો પણ, આવ્યો નહિ પદમાક્ષ રસિક પ્યારો ૧૯
 જોથી મુકત થઈ હું, એ આવ્યે ઝટ આ જન્નજોથી;
 ચિત્ત ચિતા ચિંતાની, બળ્યાં કરે પણ ધિરજ નથી રે'તી. ૨૦
 લગ્ન તો નજિક આવ્યું, વરવાને આવશે અવિચારી;
 એહ વખત ઓ બહેની ! સાંભળને શી ગતિ થાશે મારી? ૨૧
 એમ વિચાર કરંતી, બેઠી ચંપા થડ પાસે આવી;
 સરવે શોક સમાવી, જોતી વસંત શોભા મનભાવી. ૨૨

સોરઠો.

એવે સાંભળ્યો પત્ર, પ્રેમી નર પદમાક્ષનાં;
 ધીકયું તન સર્વત્ર, રોમે રોમ ઉભાં થયાં. ૨૩
 પડયુ નહીં કંઈ ચ્હેન, હેત કરી સખિને કહે;
 જો ચંદ્રાવળિ બ્હેન, લ્હરો એના પ્રેમની ! ૨૪
 પદમાક્ષે લખિ જોહ, પ્રેમ તણા આવેશમાં;—
 ગાવા લાગી તેહ, ગરબી નિજ પ્રેમી તણી. ૨૫
 ગાય રસિક ગુણવંત, કિલકારી મધુરે સ્વરે;
 નાંણ્યે જોઈ વસંત, કોયલ વન ટૌકા કરે. ૨૬

પિયૂ પ્રીતિ વર્ણન.

ગરબી.

“ તારે ગાકુળ જોવાને આવરે, મધુરાંના વાશી ” એ રાગ—
 મેહા નજોથી થઈહું દહનરે, રસિકી પ્રાણુ પ્યારી;
 લાગી લાગી તાલાવેલી તનરે, બનિ કયમ તું કમારી ? ૨૬.
 અધરામૃત રસ હું પિકરે, લાવી ઉર અતિ પ્યાર:

પ્રાતિના પાશ^૧ માંહ પડ્યારે, બોગી ભ્રમર^૨ કહેલું ચોકારે
રસિલી૦ ૧

નિત્યે નિરખવા ટળાવળુરે, વદન થકી સ્મિત^૩ હાસ્ય;

મયન^૪ છમી મૃદૂ બાપણીરે, ધરિ ધ્યાન બનુધું નિરાશરે રસિલી૦ ૨

તુજ પિતા ખ્યારી દોહલાંરે, જનનાં દિવસને રાત;

શરદ પુનમનો ચંદ્રમારે, રૂદિયામાં કરે ઉત્પાતરે—રસિલી૦ ૩

પ્રેમાં ફૂર^૫ ઊર પીડનોરે, વિંધી કાળજ કોર;

વચનામૃત રસ સિંચિનેરે, પાડ શાન્ત તેને ચિત ચોરરે--રસિલી૦ ૪

ગુણુ સાગર પુર ગોરડીરે, આપ્યું વચન કેમ જનય ?

માનુનિ મન મળવા ચલેરે, લાગે વેદાગ્નિની લ્હાયરે—રસિલી૦ ૫

ચંચળ ચપળા^૬ નિર્ખવારે, બોલે અપેયા મોર;

પુષ્પ કળીને કારણેરે, મધૂકર^૭ કરે સોર બકોરરે—રસિલી૦ ૬

ગુણુવંતી ગજ ગામતીરે, વળગી ગળે કર ગાન;

પ્રેમી પીડાઈલું એકલોરે, દેખુ તુજ પિતા સૌ વેરાનરે--રસિલી૦ ૭

નિંદ્રા ન આવે નેણુમાંરે' બૂડ્યો રસિક રસ માંય,

તું જ્યાં ત્યાં ચિત્ત માહર^૮રે, ચોટયું ચેટક કીધું કાંયરે--રસિલી૦ ૮

નેહધિ નયન^૯ નચાવતુરે, ગઈને મધુરાં ગીત;

એવો અવસર ક્યારે આવશેરે ? ? ખ્યારિ સંજે રમું ધરિ પ્રીતરે—

રસિલી૦ ૯

આવિને ભેટ તું આ સમેરે, પ્રેમી પીડાઈ લું ઊર;

જેથી રસિક તારો ગોરડીરે, રસ બરિયો રહું ભરપૂરરે-રસિલી૦ ૧૦

૧ બાંધ. ૨ ભ્રમરો. ૩ મંદમંદ. ૪ કામ બિત્તમ કરનાર. ૫ પ્રેમનો કાંટો. ૬ વિજળી. ૭ ભ્રમરો. ૮ જંગલ. ૯ આંખો.

ધંક્ર વિનય વ્રત.

જેમ બહુ દિલગીર કુમૂદિ શશી વિણુ તેમ રહું દિનનીશે,
કાય અતિ કરમાય સખા વિણુ થાય ઉરે ઉકળાટ અતિશે;
સ્વામિ હજુ મળિયો ન અલી ! કણુ જોખન રૂપિ રસામૃત પીશે,
કાણુ ઉપાય કરે મુજ પહેનડી ? કાદું બધાદિન કાણુ નિમિશે? ૨૭

દોહડી.

જોવા લાગી પ્રેમથી, પછિ વસંતનો પહાર;
પણુ ધાયલ કામે દિસે, ચતુરા ચિત્ત અપાર. ૨૮
ચોતરફે નિરખી નવિન, આગતણો દેખાવ;
વળિ વળિને સખિને કહે, ઓઅલિ ! અલિયાં આવ. ૨૯

વસંતતિલકા વ્રત.

તું પેખ ખ્યારી ચંદ્રાવળી પહેન મારી,
કેવી વસંતતણિ છે બલિહારિ ભારી ?
આનંદદાયક દિસે બહુ વૃક્ષ ન્હાનાં,
પેલાં ખિલ્યાં ટુલ સુગંધિ ભર્યા મઝાનાં. ૩૦
ભઈ, જુઈ, કરણ, કેતકિ ને ગુલાબ,
ચંપો, ચમેલિ, ટુલ વેલિ ખિલી અથાગ;
વાયુ સુગંધિમય મંદ રસેયિ આવે,
કામી ઉરે અધિક વ્યાકુળતા ખતાવે. ૩૧

શાલિની વ્રત.

ફૂળાં દીસે પક્ષવો મુક્ત ડાળાં, પૂખ્તોવાળાં, વૃક્ષ ખિલ્યાં રૂપાળાં;
ગાતાં પક્ષિ, ફૂદકારા ભરીને, જોતાં શોભા, હવેના હોય કાંને ? ૩૨

વસંતતિલકા વ્રત.

મેનાં, મયૂર, શુક, સારસ, હંસ જોલે,

હોયે નહીં પણ સુકોયલ શબ્દ તોલે;
 પ્રેમે પિય પિયુ કરે રમવા વસંતે,
 મારા સર્મે પિયુ વિના અકળાય પોતે. ૩૩
 નાના પ્રકાર ફળ ટૂલયિ વાડિ છાંઈ,
 ચંપા થડે હરપ લાવિ લતા^૧ વિંટાઈ;
 તે સ્વમિને વળગિ વહાલયિ કેવિ આજે ? !
 “ મૂકું ન નાય તુજને ” કહિ એમ આજે ! ૩૪

સોરઠા.

વિણે પૂંપ ખિલેલ, આગ વિશે બે બાળકી;
 કરે વિવિધના ખેલ, ગાતાં વિણતાં ગોરડિ. ૩૫
 કરતાં ટોળા અનેક, પ્રિયંવદા કૌતુક જુએ;
 દિઠો અલૌકિક એક, વૃક્ષ લતામાં ચતુર નર. ૩૬

લાવણી.

ગઈ શુધ યુધ ચતુરા કેરીરે, ગઈ શુધ યુધ ચતુરા કેરી;
 પ્રગટ્યો સ્વભાવિક પ્રેમ, લિધું કંદરે^૨મન ઘેરી. ૮૬.
 સ્વરૂપમાં કામદેવ જોવોરે, સ્વરૂપમાં,—
 શરવીર સૌંદર્યવાન, વળિ દિસે રસિક તેવો. ૧
 અધિક સકુમાર રૂપ જોતું^૩રે, અધિક.—
 હસિત વદન કરિ મન હરિ લિધું, બૂપતિની કંન્યાનું. ૨
 બની આનંદ ઘેલિ મનમાંરે, બની,—
 નિરખિ અનૂપમ તેજ, વૃહતણી દહાય લાગિ તનમાં. ૩
 શિતળ છે ચંદ્ર વદન ચાહેરે, શિતળ છે,—
 ગૌર વરણ મનહરણ નિરખિ, મન મોહનું રતિ સાહે. ૪

પરમ રવિસખી દિસે કાંતીરે, પરમ,—	
વિરમય થઈ મનમાંય આતુરા, પડી ઉરે ખાંતી.	૫
રસિક મનહર બેઠો ન્યાણિરે, રસિક,—	
આહુર થઈ ગોરડી, આંખ દેખીને અણિયાણિ.	૬
ધન્ય જેને નાય મલ્યો આવોરે, ધન્ય,—	
જકત વિશે જન્મિને, તે સ્મિયે પૂર્ણ લિપો લદાવો.	૭

દોહડો.

એમ અધિક વિચારતાં, પડી પ્રેમને શર્ણુ;	
રૂપ જોઇ મોહિત બની, મહિત થઈ પડિ ધણુ.	૩૭

સોરઠો.

દેખે અદ્ભૂત રંગ, ઠામ ઠામ પદમાક્ષ ત્યાં;	
શાન્ત પડે ન અનંગ, જે વ્યાપ્યો છે શરીરમાં.	૩૮
પ્રરતાં ફરતાં ઉર, પ્રિયંવદા તવ સાંભરી;	
થયો વિઘ્ન જરૂર, ઘિરજ મન રે'તી નથી.	૩૯
ચ્છેન પડે નહિ કાંચ, જેતાં લિલા વસંતની;	
ગાવા લાગ્યો ત્યાંચ, ગરબિ પ્રિયાના પત્રની,	૪૦

પ્રિયા પ્રીતિ વર્ણન.

ગરબી.

“ તારૂ ગોકૂળ જોવાને આવરે, મથુરાના વાસી. ”	એ રામ.
આવ દોડી પ્રિયાની પાસરે, રસિયા રસ બેળગી;	
જીવણુ થઇ છું અધીરી દાસરે, વનિતાના વિયોગી.	ટક.
જળથી વિયોગી માછલીરે, ટળવળું પ્રેમે ગુથેલ;	
ફૂદી પડી કયારે નીરમાંરે ? નાના વિધના કહે છું ખેલરે. રસિયા ૦ ૧	

શરદ પુનમની રાતડીરે, ઉઘ્યો સુધારસ ચંદ;
 પિયુ^૧ સંગે રમે પોયણીરે, આણી ઉરમાં અધિક આનંદરે. રસિયા૦ ૨
 પ્રાણુ નિવન તૂળ પ્રેમદારે, રહિ છું પ્રેમે જડેલ;
 ચંપો આશક રસનો ભયોરે, તેણે વિંટાઈ નાગરવેલરે.—રસિયા૦ ૩
 નેહ લગાડી નાથજીરે, બાંધી પ્રેમને પાશ^૨;
 ટ્રાયલડી ટૌકા કરેરે, પિયુ રમવા વસંત વિલાસરે.— રસિયા૦ ૪
 પ્રેમી પ્રિતમ પાતળારે, પુષ્પ કળી કરમાય;
 રસિક ભ્રમર^૩ ભમવા ગયોરે, મનકું બહુ બ્યાકુળ થાયરે.—રસિયા૦ ૫
 ભર જોખન જગ માહરેરે, છું હળુ બાળે વેશ;
 કંઠણ બની કેમ કંથજીરે, આપ બેશી રહ્યા દુર દેશરે ?—રસિયા૦ ૬
 જેવી ગતિ હશે આપનીરે, તેવી બની છે પ્રિયાય;
 બહાલા વિયોગે દેહમાંરે, લાગે વેદાસિકેરિ દહાયરે.— રસિયા૦ ૭
 ગોઠે નહીં સૂખ સેજમાંરે, મન મળવા અકળાય;
 કુસુમ^૪ કળી શૂળ ખુંચતીરે, દુઃખ રૂપથી રજની જાયરે.—રસિયા૦ ૮
 વાલમ નવ તરછોડિયેરે, જેવી તેવી છું દાસ;
 દીન વિનતી દીલમાં ધરીરે, પિયુ રાખો નિભાવી પાસરે.—રસિયા૦ ૯
 ઓ રસિયાજી ધ્યાનમાંરે, ધરજો પ્રિયાનું વચન;
 નેહ રસિક નર નાથજીરે, બેહલા વળજેનિ પ્રાણુનિવનરે.— રસિયા૦ ૧૦

દોહરો.

એમ પ્રેમના પાશમાં, પડિયો રાજ કુમાર;

પૂણું ભાવથી નૈહના, ઉર ઝેભરાયો પ્યાર.

૪૧

૧ પોયણી પોતાના પિયુ ચંદ્રમાં સાથે કેવી ખુશીથી રમવા લાગીછે. ૨ બંધ ૩ ભ્રમરો. ૪ કુલની કળીયો જે પાથરેલી છે તે.

ઊપજતિ વૃત્તમ્.

ફરે નરેશાત્મજ^૧ કામ ધેસો, પ્રિતી તણા પાશ મહીં ફસેસો;
 નિહાળવા વાડિ સમસ્ત લાગ્યો, રહે સ્મરાંકૂર^૨ અશેષ ભાગ્યો. ૪૨
 જુદી જુદી જાત તરે ખિલેલાં, ફળે ફુલેથીજ જુમી રહેલાં;
 સુગંધી વાયુ તણિ દહેર આવે, અંગે અતિ શિતળતા ખતાવે. ૪૩
 વાંકાં વળિને ઝરણાં વહે છે, વિલોકતાં સર્પનિ^૩ બ્રાંતિ રે'છે;
 પક્ષિ મૃદુ ગાયન ગાય રાગે, શોભા બધી સ્વર્ગ સમાન લાગે. ૪૪
 દિઠો રૂડો બાગ બધો નિહાળી, એવે દિહી ત્યાં રતિ રૂપ નારી;
 બેભાન થૈને ધરણી ઢળેલી, હવું નહીં કાઈ સમિપ બેલી. ૪૫

દોહરા.

તે દેખી પદમાક્ષને, ચિંતા પ્રગટી મન;
 કોણુ હશે ને કયમ પડી?? રામા રૂપ રતન. ૪૬
 વેગે દોડી આવિયો, પ્રિતે તેની પાસ;
 રૂપ જોઈ મોહિત બન્યો, પામ્યો ઉર ઉક્ષાસ. ૪૭

હરિગીત છંદ.

બેભાન બનિ છે ગોરડી, કંઈ જાન છે નહિ દેહનું;
 મોહ્યા અધિક પદમાક્ષ નિરખી રૂપ અદ્ભુત તેહનું;
 અંચળ બહુ શુભ ચક્ષ,^૪ ક્ષેત્રજ^૫ મોહના સમ દીસતાં,
 સ્મરનાગ^૬ ચિતથી ચટકતો, શિર કેશનું રૂપ પેખતાં. ૪૮
 ગોરા દિસે શુભ ગાલ જેના, બાલ છે અંદર થકી,
 ગુલાબ પામે અસ્ત, દેખી તેહને મનથી નકી;
 શુભ વદન ઈન્દ્ર^૭ ખીંચ સરિખું, શોભિતું જેનું દિસે,

૧ રાજકુમાર. ૨ કામરૂપી કાંટો. ૩ સર્પના આકારની. ૪ આંખો. ૫ મોહને રહેવાનું ટેકાણું-૬ કામરૂપી નાગ ૭ ચંદ્રખીંચાકાર

અપુર્વ અગ્નિ કામની, શિર કેશ કુચ મંડળ વિશે. ૪૯
મનાહરે છંદ.

વિપયમાં જોવા આતુરને સરવોત્તમ શું ?
શું પ્રસન્ન મૂખ જોવા ? જિનો મુખવસ છે,
શું શ્રવણ માંહે શ્રેષ્ઠ ? ભાવણ છે કામનીનું,
પ્રાશન પદાર્થમાં અધરરસ^૧ પાસ છે;
સ્પર્શ કરવામાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુ તે કઈ જણાય ?
તો તો રૂડો કામનીના દેહનો આભાસ છે;
ધ્યાન ધરવાને શું ? તો તારણીનું તારણ્ય^૨ છે,
આ પ્રકારે સ્મરણ કરવા સ્ત્રિ વિશ્વાસ છે. ૫૦

ગીતિ વૃત્ત.

આતિ અદ્ભુત રૂપ દેખી, મોલો વૃષ પદ્માક્ષ અધિક મનમાં;
નખશિપ^૩ પર્યંત થકી, નિરખિને વ્રહ જ્વાળ લાગિ તનમાં. ૫૧
અપદાખ્યાં અતુરાનો, ધીમે હૃય કર કમળ વડે કોડે;
પુખ્ત તણા પંખેથી, વાયુ ઢોળે મસ્તક લહ ખોળે. ૫૨

દોહરો.

રૂપ ભીમય^૪ મળવા થકી, ઓખ્યાં અદ્ભુત અંગ;
જેમ શશિએ રોહણી, લીધી આપ ઉછંગ. ૫૩

શોખાયા વૃત્ત.

વિચારતી અંદ્રાવણિ મનમાં, પ્રિયવદા ગઈ ક્યાંહે ?
દેખાતી નયિ કેમ, મૂળ પ્રિય સખિ ! આટલા માંહે ?
એમ કહિને ચાલી આવી, જ્યાં છે પ્રિયવદાય,
પાશે પુરૂષ કામરૂપ દેખી. વિચાર કરતી જાય. ૫૪

૧ દોહનો રસ. ૨ જીવાની ૩ નખથી માયા સુધી ૪ બનેનાં
૫ ખોળામાં

કાણુ હશે એ દેવ સરિખો ? દિશે ઉજવળા વણુ,
 મુજ સખિને શું થયું ? અરે એ ઢળી પડીછે ધણુ;
 ચંદ્રાવળિ સખિ કેરી પાસે, આવી બહુ ગભરાતી,
 મધુર સ્વરે બોલાવે છે. પણુ બોલે નહિ મદમાતી. ૫૫
 કહે પ્રેમિ પદમાક્ષ પછી, મુખથી મૃદુ વચન વદાને,
 સાંભળ તું સકુમાર ! પડેલી મેં પણુ દોડી એને;
 શું થયું ને કયમ ઢળી ધણુ પર, વિસ્મયકારક ભાસે,
 ઓચિતો અહિં પ્રતાં આવ્યો, તમ સખિ કેરિ પાસે. ૫૬
 એવામાં બુજ શાન્તિ થવાથી, ચેતન આવ્યું આપ,^૧
 ધીમેથી નિજ નેત્ર ઊઘાડ્યાં, સમેટિને પરિતાપ;
 પ્રેમી કેરા ઉછંગમાં, સૂતેલી પોતે નાંણી.
 ઓચિતી ઝપકી ઉઠી, જીરમાં પરપુરપ પ્રમાણી. ૫૭
 સજ થઈ ગુણવંતી બેઠી, કરતી અધિક વિચાર,
 છે કોટી કંદર્પ સરિખો, ચંદ્રતણો અવતાર;
 કાણુ હશે શા કામે અહિંયાં ? ? આવ્યો પૂણું રસે શુ !
 કે મળના આવૂર અરે ! પ્યારો પદમાક્ષ હશેશું ! ૫૮

ચોપાઇ

યાદ આવવાથી પદમાક્ષ, પ્રિતીમાં ખેંચાયું બક્ષ;
 વિચારમાંતે થઈતદલીન, પડેતલપિન્યમ જળમાંમીન.^૨ ૫૯
 અરે ! એહ ક્યાંથી આ ઠામ ? સીધે મારાં સબળાં કામ;
 ધન્ય ધડીને ધન્ય પળવાર, જો પદમાક્ષ મળે આ ઠાર- ૬૦
 (પણુ) હોય ખરો કંઈ નહિ સંદેહ, પત્ર વિદો લખિયુંતું તેહ;
 “હું આવિશ પ્યારી તુજ પાસ, કરવા વિદ્ધ સકળનો નાશ”

દિસે તેવો રાજકુમાર, રૂપ અને ગુણ અપરંપાર;
 પણ પૂછું શી રીત તમામ? એનું ગામ હામને નામ. ૬૨
 સ્નેહ થકી સુણવાને કયા, સમજવી સખિને સર્વથા;
 કર સખિ તું નક્ષિ આ વાર, જ્યમ જાણે નહિ મર્મ લગાર. ૬૩

દાહરો.

પછી પ્રેમે ચંદ્રાવળિ, પૂછે રાખી હામ;
 કાણુ દેશના રાજવી, ? ક્યમ આવ્યા આ હામ ? ૭૪
 ક્યાં જશો ? કુણવંશના, કુળ દિપક ગુણવંત ?
 ગામ કયું ? શું નામ છે ? કુણ સતવંતી કંત ? ૬૫
 દો ઉતાર એ પ્રશ્નના, દુખ હારક સુખદાય;
 આપ આવવાથી મળી, અમને અગણિત સ્થાય. ૬૬
 કહે કુંવર પોતા તણી, પ્રીત સહિત શુભ વાત;
 ગામ પુનિત કનકાપુરી, કનકસેન મુજ તાત. ૬૭
 જો પૂછ્યું તો હું કહું, રાખો વિનતી ભક્ષ;
 સૂર્ય વંશિ રાજા અમે, નામ ધર્યું પદમાક્ષ. ૬૮
 નાંમ સુણીને ઓળખ્યો, ચતુરા ચમકી ત્યાંય;
 હવે થેલિ બનિ ગોરડી, ઉઠિને લાગી પાય. ૬૯
 હવે નહીં છોડું કદા, રત્ન મળ્યું હું રાંક;
 વળિ વળિ પ્રીતમને કહે, માફ કરો મુજ વાંક. ૭૦
 પદ્મસેનની બાળકી, પ્રિયવદા મુજ નાંમ;
 તુજ કારણુ બાકુળ બની, કાહું દિન નકામ. ૭૧
 નામ સુણીને રાય પણ, પામ્યો ઉર આનંદ;
 ધાર્યું કાર્ય સદ્ગુણ ધર્યું, ધન્ય પ્રભૂ સુખકંદ. ૭૨
 વળિ આનંદનિ હરેરમાં, કે'તી રાજકુમારિ;

હું કુમુદિનિ^૧ અર્ધાંગના, તુ શશિ^૨ મુગ્ધ રસ હારિ^૩. ૭૩

ગજલ.

“ સુતો તુમયાર પરદેસી, અચન કેસે નિભાવોગી- ” — એદેશી.

પ્રિતમ પ્યારા, પરમમારા, બુલું ઉપકાર, કયમ તારા ?

રહી તુજ શર્ણુ, આવિને, મહીકર લે નિભાવિને. ૭૪

રાહા તુજ પત્રની જોતી, રહીછું આંખડી લેહોતી;

પિતા રાત્રૂ, થયો સદને, કાઢ્યો શોધી, મુરખ વરને. ૭૫

મુકી હવે જઈશ, જોપ્યારા, નકી થશે હાલ, યુરા મારા;

હવેછે દેહ, તારો આ, ખિન્નનો તે, થનારો ના. ૭૬

સ્વપન ૪ માંહે, રમુ તુજથી, જન્યું ત્યારે દીલ દુઃખિ થતી;

લગન ત્રિજે, દિવસ મારું, વિધન^૫ થાશે, નકી ધાર. ૭૭

હવે તો કષ્ટમાંથી કાઢ, ગમેતો માર, કે જીવાડ;

પ્રિતમ પ્યારો; ગણો વૂજને, બીજા પિતુ બ્રાત છે મૂજને. ૭૮

બનિછું વ્યાકુળી ભારી, પ્રિતમજી, પ્રેમદા તારી;

અરિમાં^૬ થકી, હરી લ્યો મને, નમિ નમિને, કહું તમને, ૭૯

દોહરા.

ઓ પ્યારા ! પદમાક્ષ તું, પ્રેમી સન્મુખ પેખ;

મેં તુજ બહુ કષ્ટિત કર્યો, રેમ દૃષ્ટિથી દેખ. ૮૦

મળ્યો જ્યારથી પત્ર તુજ, વધ્યો ત્યારથી પ્રેમ;

હતા જોઈ લખવા તણી, લિધ તુજ વરવા નેમ. ૮૧

૩૫ કુજો જોતી નથી, ચહું બણેલ બરથાર;

વળિ ઈચ્છું અંતર થકી, પ્યાર પરસ્પર યાર. ૮૨

આજ આવિ મળિયો મને, દૂર થકી રસભોગિ;

૧ પોયાણી. ૨ ચંદ્રમા. ૩ હરનારો. ૪ સ્વપન. ૫ વિધન. ૬ શત્રૂ.

તે ત્યાગી હું એકલી, કૃમ રહીશ વિભોગિ.

૮૩

સૌરહેા.

લઈને વિનતી લક્ષ, પ્રીતિ પરમ મન વિસ્તરી;

કહે પછી પદમક્ષ, જ્ઞાત્ર અધિક ઉરમાં ધરી.

૮૪

લાવણી.

ચાલને માહરી સાથ, ચતુર ચતુરાતું;

દાઝેછે મારું દીલ, નહીં ગભરાતું.——ટેક.

સીતા, દમયંતી, શકુંતલા સનિયોને,

કેવાં પડિયાંતાં દુઃખ, વિચારી જોને;

નહોતી શું મીરાં દુખી, રૂકિમણી આદી !

જટ માર તીર ધારિને, જરૂર તક સાધી;

હવે ડરલું નહી દિલમાં, પ્રીતિ રસ પાતું——

દાઝે છે૦ ચાલને૦ ૧

હતિ મહા પાંડવી*, જોને પાંચ પતિવાળી,

તોપણ રૌપ્યથી, દુખ પામિ નહીં કંટાળી;

આવિને કપ્પો સંભાળ, ઝડપથી લીધી,

લગ્યા રાખી તેતણિ, જશવંતી કીધી;

ત્યમ પાળી શિયળ ગોવિંદ ગીત નિત ગાતું——

દાઝે છે૦ ચાલને૦ ૨

તું સમાય તારો શોચ, સુંદરી હમણાં,

જઈ કનકપૂર વેદ વિધિયે, વરં મુજ રમણા;

તું સાચું માન્ય અલખેલિ ! વચન આ મારં,

હું પણ તુજને, દુખમાં ઉગારવા ધારં;

કહું રસિક બ્રમર સાવધ કુસૂમ કળિ થા તું—

દાઢે છે ચાલને ૩

એમ કહે અતુર નર, સમજ સમજ સકુમારી,
ઝટ આવી બેશ મુજપાસ, હરપ મન ધારી;
આ વાત કદી પૂરમાં, જરૂર જો જશે,
પુરપતિ જાણુવા થકી, વિધન અહિં થાશે;
માટે ઝટ ચાલ જરૂર, વિલમ કર ના તું—

દાઢે છે ચાલને ૪

દોહરો.

ચંદ્રાવળિ બધુ સાંભળી, મગ્ન બની મનમાંય;

પ્રેમ પરસ્પર જોઈને, વિચાર કરતી ત્યાંય.

૮૫

છપ્પથ ૫૮.

પેખ્યો અનહદ પ્રેમ, મુખ્યા સંવાદ રસાળા,
સ્તપ્ધ બની જોઈને, ત્યાં ચંદ્રાવળિ બાળા;
શું પ્રીતી એમની, વર્ણવી તે નહિ જાયે!
અપરંપાર અપાર પાર પામિ ન શકાયે;
પછિ પ્રિયંવદા સખિને કહે, સાંભળ મારી વિનતી;
હું કેતી હતિ પદમાક્ષ તે, આ મારો પ્યારો પતિ. ૮૬
એવાં સુણી વચન, મન આનંદ ન માયો,
વધ્યો પ્રેમમાં પ્રેમ, ઉરે બરપુર ઉભરાયો;
ધન્ય આજનો દિન, ધડી આ મંગળકારી,
મન માન્યો સખિ આજ, મળ્યો જુજનો રસ હારી;
હવે દુઃખ થકી થઈ મુક્ત તું, નહિ તો હતિ માઠી ગતિ;
ધન્ય ભાગ્ય તાર મુજ પહેનડી, મળિયો મન ગમતો પતિ. ૮૭

દોહરો.

પ્રિયવદા સંખીને કહે, સાંભળ પ્યારી શાંભિ:
કરં વિનતા એક હું, માફી દે હિત જાંભિ. ૮૮

પદ્યગમ વૃત્ત.

સાંભળ સખિ માહરી, ધિરજ મનમાં ધરી,
તુજથી સુખ વણ્ય પામિ, ખામિ નહિજે જરી;
લાવિશ નહિ કંઈ રોપ, દોષ જો માહરા,
અગણિત હું ઉપકાર, ભુલિશ કયમ તાહરા ? ૮૯

આવે તુજનું વહાલ, યાદ મુજ અંતરે,
થકંછુ ઉદાસિત અરે ! કેમ બદલો વળે ?
થશે નહી થઈ નથી, તૂજ જોવી સખિ,
ક્યારે મળિશું જ્ઞેન, પુનઃ ખે પ્રિતથી ? ૯૦

એક એકની સાથ, હાથ ઘસિને અરે !
ગાતાં રસમય ગીત, ફરીશું કયાહરે ?
આવો સુંદર બાગ, નજરથી જોઈને,
ફરની તારી સાથ, પ્રમોદ ધરી મને. ૯૧

માફી દેજે જ્ઞેન, સુણી વિનતી અરે !
તુજ પ્રિતિ મુજ અંતરે, જરી નહિં વિસરે;
દિલ તુજનું પણુ થશે, ઉદાસિત આજથી,
પણુ વિચારજો જ્ઞેન, ડાહિ છું તું અતિ. ૯૨

તું પણુ તુજ સાસરે, જઈશ હવે ભલે,
માટે કરિશ ન શોચ, હામ ધારી દિલે;
લખજો પ્રેમી પત્ર, અત્રથી તું મને,
લખીશ કતર તર્ત, તત્રથી હું તને. ૯૩

દોહડોરો.

માટે મુજ વહાલી સખી, આખ રગ આ વાર;
રગિ આયમવા આવિયો, જા ઝટ તૃપ દરખાર. ૯૪
કહો પછી ચંદ્રાવળી, જમણું હવે જરર;
પણ મુજ વિનતી આટલી, લેજો છેલ્લી ઉર. ૯૫

સોગડા.

તુજ સખિને ઓ પહેન ! બહિશ નહિ પણ એક પણ;
થઈશ સુખી દિન રેન, પત્ર પેખિ તુજ પ્રેમનો. ૯૬
(પછી) બહુ દુખમાં પરિ એહ, છેલ્લે કંઠણુ રદય કરી;
રગ જઈ ગઈ તેહ, નિજ સખિને પદમાક્ષની. ૯૭

ભુજંગી છંદ.

ગઈ જ્યાંય ચંદ્રાવળી પ્રાણુ પ્યારી, થઈ શોચવંતી રસીલી કુમારી;
(પછી) ચઢી અશ્વ તે ધીર ધારી ઉરેથી, પિયૂ સાથ જતી સ્વદેશે ત્વરેથીલટ
કટાવ.

જતી પ્રિયંવદા આનંદે, જોતી નિશ શિતળ ચંદે.

ગુણુ ગાતી હરિને વંદે, શું ગાઉં સમણું છંદે,

સુખ આપ્યું મુક્તાનંદે, દિસે છે આનંદ જુદે જુદે, જુદે,
મન સુખ કંદે, દુખને ખડે, લિલા અખડે, જોઈ જાણોડે, જાય દે-
ખતી, પ્રદક્ષ લતાઓ; બહુ શોભાઓ, પહાડ અને પવંત બહુ મોટા,
ફરે જોગી વાળી લંગોટા, જોતાં નજરે, બચકર ઉરે, લાગે ત્યાંહે,
જંગલ માંહે, જાત જાતનાં, પશુ પેખતાં, માંભરાં થતાં, દોડિને જ-
તાં, ભિન્ન ભિન્ન વન લિલા ભેખતાં, પ્રિયંવદા કહો પછી વિચારી,
પતિને પોતે, પ્રિય પતિ અહિયાં, આપે મનમાં, બીક ન ધારી, ઉર
વિસારી, દુખને ભારી, વહાલી પ્યારી, ગણી જીરેથી, આવી ત્વરેથી,

દુઃખમાંધિ છોડાવી મૂળને, ધન્ય ધન્ય પ્રાણુ પતિ તુજને, ઈચ્છિત
સ્વામી, પ્રેમે પામી, કાંઈ ન ખામી, એવા નાથને, જોડિ હાથને, સદા
નમામી, જશ રહે જામી, પ્રેમ રૂપી સમશેર ઉગામી, મળિયા આ-
વી કળા બતાવી, ચિત લોભાવી, ધન્ય નાથ તમને હું કાવી,
હવે રસિક રસ લ્યો રંગેથી, વરો જઈ રાગ્યમાં પ્રિતેથી,
એમ કહી નાથને વંદે, દિસે છે આનંદ જંદે જંદે. — ૮૯

દોહરા.

- મળી ઉભય પુરમાં ગયાં, નમ્યાં રાયને પાય;
પછિ નમ્યાં જઈ, માતને, કહિ ત્યાં સર્વ કથાય. ૧૦૦
- ખેદ પામિ પ્રથમે બધું, સુણિ કન્યાનું દુઃખ;
પૂત્ર પરાક્રમ જોઈને, મનમાં પામી સૂખ. ૧૦૧
- રાણીયે પણ રાયને, કહ્યાં પરાક્રમ જોહ,
રાગ પણ સૂખ પામિયો, સુણિ શ્રવણે સહુ તેહ. ૧૦૨
- લગ્ન કર્યાં બંને તણાં, શોભા કહિ નવ જાન્ય,
હામ હામ પુરમાં બધે, મંગળ ગીત ગવાય. ૧૦૩
- રમે રંગ આનંદમાં, કરતાં નવિન વિલાસ;
પછી રસીલી ને રસિક, પડ્યાં પ્રેમને પાશ. ૧૦૪
- પ્રતિ દિન બહાલ વધું અધિક, રમે નવિન કવિતાય;
આનંદે દિન નિર્ગમે, પ્રેમિ ચતુર ચતુરાય. ૧૦૫
- રમે ઉભય પુસ્તક બધાં, લાગ્યો કવિતા સ્વાદ,
એમ બધા દિન વહિ ગયા, કરતાં વાદ વિવાદ. ૧૦૬
- પ્રેમનગર ગઈ વાત કે, કનકાપુરિનો રાય;
તેનો સુત પદમાક્ષ તે, હરી ગયો કન્યાય. ૧૦૭
- મહિ પતિ મહાકોષિ ભયો, ખજુ વિચાર્યું મનમાંય;

શાથી નિજ કન્યા તણું, લગ્ન થયુંછે ત્યાંય.	૧૦૮
વળી મહા જાણિયો દિસે, કનકપુરીનો રાય;	
તેથી બહુર કર્યા થકી, છે નહિ સાર જરાય.	૧૦૯
સમજાવ્યો વળિ નારિયે, તવ સમજ્યો તત્કાળ;	
સલાહ કરિ જઈને જ્યહાં, કનકસેન બૂપાળ.	૧૧૦
રથ ઘોડા સુખપાલને, ગજ વળિ મોટાં ગામ;	
કન્યા દાનનુ નામ દહ, આપ્યા રોકડ દામ.	૧૧૧
પ્રથમ થકી માને નહીં, થાય ફજેતી આમ;	
પાછળથી પસ્તાઈને, આવે દામનુ દામ.	૧૧૨
ઘેલાં માણસ બહુ રથજે, ગૂર્જરમાં દેખાય;	
પહેલેથી પેખે નહીં, પાછળથી પસ્તાય.	૧૧૩
રસ ^૧ વસુ ^૨ સિદ્ધિ ^૩ શશી ^૪ તણો, ઈન્દ્રીશક આવાર;	
માસ પવિત્ર અગષ્ઠમાં, તારિખ શર ^૫ ભુખિ ^૬ સાર.	૧૧૪
દયા કરી સંતાનપર, જોજો સરખી જોડ;	
સદા શુભાશિષ પામતાં, પૂર્ણ થશે મન કોડ.	૧૧૫

॥ इति मियंवदा अने पदमाक्ष. ॥

કેફ વિશે.

ભુજંગી છંદ.

કરે કેફ કેફી ગણી લાભકારી, જુઓને રજેતી પહીં થાય ભારી;
અરે! ખાત એવા વિચારો વિસારો, તજો કેફ કાંને ધરી જોષી મારો. ૧

ફરે ફાંકડા ભાંગ પાંને બનારે, જશો આપર એમ પોતે ન ધારે;
 વહેછે વૃથા કેદ કીધે લવ્વારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૨
 કહો એહ માંહે રૂડો સ્વાદ શો છે ? જુઓ કેદ પીવાથકી કંઠ બેસે;
 રહે દેહનું ભાન લેશે ન યારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૩
 અતિ કેદથી અંગમાં વ્યાધિ જનશે, હ્રયે આંખ ભારી ભયંકાર લાગે;
 ભલા બ્રાત એ છંદ છે રે ! નહારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૪
 બહુ મારતી કેદની છાક સ્વાસે, ઉભો પાસ દેખી બધા જન નાસે;
 જશો શુદ્ધિ થાશે કુબુદ્ધિ વધારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૫
 કદી હોય દેવી તણો એમ ન્યાય, કહો કેમ પીધેથી કહિ થવાય;
 ધટે નૂર માટે કૃતી એ નિવારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૬
 જુઓ જનકેવો કેદથી નાશ પામ્યા, સુણી દાખલામાં જુલોરે ! નકામા;
 રડું ધારિને આપ હેવા સુધારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૭
 કુડા કેદથી હામને દામ જશો, નહારો યશે નામ પ્રખ્યાતિ થાશે,
 કહે ધિક્ક સૌ એહને શાસ્ત્રકારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૮
 વિસારો તમે કેદની દુષ્ટ હેવા, મહા વિદ્ તે યાય છે મૂર્ખ જેવા;
 કહો નાથજી નમ્રતાથી વિચારો, તજ્જે કેદ કાંને ધરી બોધ મારો. ૯

મૂર્ખાઈનાં લક્ષણ.

મનહર છંદ.

જે ડાળે ઉભેલ તેને વિચારે ન વાહતાં કે,
 પડશે તો તેની સાથે મને પણ વામશે;
 જૂજ કામ સાર નિજ પાડોશીનું ધર બાળે,

એમ ના જાણે કે સાથે મારું પણ લાગશે;
 દેવું કાઢી વરા કરે, નાચ તમાસામાં ફરે,
 વિચારે નહીં કે લહેણુદાર આવી માગશે;
 આખર જનએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે ? ૧
 વ્હાલાં સાથે જોરને, કુટુંબમાં કુસંપ કરે,
 સુમિત્ર ત્યાગી કુમિત્ર તણો છંદ જાણશે;
 કરતાં વિચારે ન પછાંચી વિમાશણુ કરે,
 પામે દુઃખ ત્યારે, દીલગીર દીલમાં થશે;
 દૂધ પાવું મૂકી દારૂ પીવા દોડે કોડ થકી,
 ભણવું તજીને મૂર્ખ ભવાયા જોવા જશે;
 આખર જનએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે ? ૨
 વિચારે નહીં કે આમ જોલાય કે જોલાયના,
 જોલ તણો તોલ નિજ ધ્યાનમાં ન ધારશે;
 ફાયદાની વાતને વિસારી મુકી આપ પછી,
 ફાયદા વિનાની વાત ઉરમાં વિગારશે;
 બને નહીં કાંઈ અને પૂલ્ય મારે પ્યાર ગણી,
 મિથ્યા અભિમાન કરિ મોટમ પ્રમાણુશે;
 આખર જનએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે ? ૩
 શુભ ધારી કહે નિજ સ્નેહી જન આવી કાઠ,
 તેહની ન શીખ આપ ઉરમાં ઉતારશે;
 અધિક કહે તો તેને ચિદાઈને સાંભો યાશે.

નાંણે રાંની મકંટ ઉછાળો બરી મારશે;
 અભિચાર કરિ કષ્ટ પામે નિજ તોય પણ્ય,
 પૈસો પતિ યાર ખોઈ, એહ દુઃખમાં દુસે;
 આખર જાએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે ? ૪
 આવડે નહીંને કામ માથે લેવા હામ ધારે,
 યાય નહીં ત્યારે બુદ્ધિ હીણતે બગાડશે;
 પોતાના ઉરેથિ અતિ મૂરખ મસ્તાન બનિ,
 જાણશે કે મારા જેવો સમજી કા નહશે;
 સમજે ન પોતે અને મૂરખ બીજાને કહે,
 શેરનું લાવિને સવાશેર બાવે વેચશે;
 આખર જાએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે ? ૫
 માત તાતને મહા સંતાપતો કંકસ કરી,
 બહાસ વડે વિદ્યા તણો સ્વાદ નહીં આખશે;
 સજ્જન બોલાવે કાઈ બાવ ધરિ તેની સાથે,
 અહંપદ અધિક મુરખ મન રાખશે;
 નાથજી હમેશ તણો સ્નેહિ તેની સાથે પણ્ય,
 મૂરખ મુખે કથન મિષ્ટ નહીં બાખશે;
 આખર જાએ ને માથે વાગે ત્યારે રોવા લાગે,
 વધારે શું કહું યાર એવા મૂર્ખના વિશે. ૬

સજ્જન વાવની.

દોહરા.

સદ્ ગુણનો સંગ્રહ કરે, દુર્ગુણનો તજનાર;	
વિનય વચન વદને વદે, તે સજ્જન સરદાર.	૧
સત્ય સાચવે આપનું, અસત્ય નહિ બહેવાર;	
પત રાખે બીજાતણી, તે સજ્જન સરદાર.	૨
જન્મિને આ જકતમાં, સમજ્યો સાર અસાર;	
તજ્યો મુરખના સાથને, તે સજ્જન સરદાર.	૩
અહંકાર આળસ રૂપી, શત્રૂનો હરનાર;	
શિષિ વિદ્યા ઉદ્યમ કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૪
માત પિતા પદને સદા, સેવે ધરિને પ્યાર;	
કટૂ વચન કાઢે નહીં, તે સજ્જન સરદાર.	૫
પરમારથના પંથમાં, આગળ પડતો યાર;	
પરદુષ્ટ દેખી દુષ્ટધરે, તે સજ્જન સરદાર.	૬
કામ વિના નવ પરવરે, પ્રેમ કરી પરદાર;	
બુદ્ધિ નકામા ને તજે, તે સજ્જન સરદાર.	૭
સમજે છે ઉરમાં સદા, જાણું સાંજ સવાર;	
થાયે તત્પર પ્રથમ જો, તે સજ્જન સરદાર.	૮
પ્રેમ થકી પોતે સદા, કરેતો પશોપકાર;	
સુખારજે ધન વાવરે, તે સજ્જન સરદાર.	૯
સારાં કૃત્ય કરી કદા, કહે ન હારો હાર;	
ધૂલ્ય ધરે નહિ નિજ ઉરે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૦
દીન જનોને પ્રતિ દિવસ, દાન અધિક દેનાર;	
સુખ આપે જન દુઃખિને, તે સજ્જન સરદાર.	૧૧

કોની છાની વાતનો, કરતો નહિ વિસ્તાર;	
ગુપ્ત રહે નિજ હર વિશે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૨
દેતો મૂરખ મનુષ્યને, શિખામણુ સુખકાર;	
સમગ્ર કરતો રહેજામાં, તે સજ્જન સરદાર.	૧૩
સુપ્રત્યથી નહીં ધારતો, જીત્યો આ સંસાર;	
વળિ એવાં કરવા ચહે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૪
દેવ પુનન કરતો પ્રિતે, ગાથા હિત મુણુનાર;	
માતે શીખ વિવેકની. તે સજ્જન સરદાર.	૧૫
ગૂઝ સમિપ કર જોડિને, નમસ્કાર કરનાર;	
વચન ઉત્તરધન નવ કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૬
શુભ કરવા રાખે નહીં, અન્ય તણો આધાર;	
આનંદે સિદ્ધિ કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૭
દૂર કરે ડાહ્યા થઈ, નડતા દુષ્ટ વિકાર;	
સાર સાર સંમ્રલ કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૧૮
સવળી કેદી વસ્તુનો, કરે અધિક ધિક્કાર;	
લલચાઓ લલચાય નહીં, તે સજ્જન સરદાર.	૧૯
બળે પોતે મનવિશે, સત્યેથી તરનાર;	
બૂઝું કદિ બોલે નહીં, તે સજ્જન સરદાર.	૨૦
ભૂલ્ય પડે જો કોઈની, ક્ષમા તણો દાતાર;	
શિખ આપે હિત કાર્યની, તે સજ્જન સરદાર.	૨૧
બંધ કરે ઠપકા દેઈ, રમતા જોડ જુગાર;	
કરે રંક ઉપકાર જો, તે સજ્જન સરદાર.	૨૨
પરદારને માતસમ, માનેછે નિરધાર;	
પરધન લોહ રૂપે ગણે, તે સજ્જન સરદાર.	૨૩

અંતરમાં ગંભિરતા, પાળનાર આચાર;	
સાચવતો નિજ ધર્મને, તે સજ્જન સરદાર.	૨૪
સજ્જન મિત્ર કરે સદા, રાખે દૂર ગમાર;	
અવગુણ ગુણ પારખ પ્રિતે, તે સજ્જન સરદાર.	૨૫
તોડ કરેછે બોલનો, સમજે સધળો સાર;	
શાસ્ત્ર થકી ઉલટો નથી, તે સજ્જન સરદાર.	૨૬
વિદાનોતે માન દઈ, મિષ્ટ વચન વદનાર;	
શાસ્ત્ર વિવાદે સાર લે, તે સજ્જન સરદાર.	૨૭
કુદુષમાં રાખે સદા, સંપત્તિ બંડાર;	
કુસંપને અળગો કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૨૮
ધર્મ તણા શુભ કામમાં, આપ કરે નહિ વાર;	
પાપ થકી ડરતો ઉરે, તે સજ્જન સરદાર.	૨૯
સ્વદેશિને વધુ વહાલથી, જન જે સ્વાય થનાર;	
તાકે સારં સર્વનું. તે સજ્જન સરદાર.	૩૦
પરસ્ત્ર સાથે જેહજન, આપ રમે નહિ જાર;	
જાણો જીકતે જકતમાં, તે સજ્જન સરદાર.	૩૧
જેની તિવ્ર મતિ તણો, પામે નહિ કો પાર;	
સત્તાહ આપે સરસ જે, તે સજ્જન સરદાર.	૩૨
કો જનજો જીજ ગુણ કરે, માને બહુ ઉપકાર;	
ઓશિંગણુ યાચે વળી, તે સજ્જન સરદાર.	૩૩
પડે ન જાણુ સુમૃત્યનો, જેનો પાર અપાર;	
કર્યા થકી શુભજશ વધે, તે સજ્જન સરદાર.	૩૪
નિંદ કર્મનો ત્યાગ કરિ, નહિ દુર્ગત દરકાર;	
સંતોષી મનમાં સદા, તે સજ્જન સરદાર.	૩૫

લોભ જરાએ નવ કરે, કરે સુરીત સ્વિકાર;	
ખળ જનથી અળગો રહે, તે સજ્જન સરદાર.	૩૬
શિલ ધર્મ પાળે પ્રિતે, રાખે મિતા આહાર;	
પ્રતિ દિન ઉઠે પ્રભાતમાં, તે સજ્જન સરદાર.	૩૭
પોતાનો ને પરતણો, સરખો ન્યાય વિચાર;—	
કરતો સરસ વળી રહે, તે સજ્જન સરદાર.	૩૮
મૂખ થકી કાઢે નહીં, અણુ ગમતો ઉચ્ચાર;	
મિષ્ટ વહી જગ વશ કર્યું, તે સજ્જન સરદાર.	૩૯
સુખ દુખ દિલ ધરતો નથી, જે જન વારંવાર;	
નિજ ઈંદ્રિ સૌ વશ કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૦
જિવ હિંસા ન કરે કદા, થાવા નિજ ઉદ્ધાર;	
મોહ કરણી માયા તણ, તે સજ્જન સરદાર.	૪૧
ક્રોધ કૂકર્મ તજે વળી, લેવા કીર્તિ અપાર;	
મન નિર્મળ જેનું રહે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૨
ગણુતો ભગિની ભાત સમ, આ જગનાં નરનાર;	
વળી ક્ષમા હથિયાર લે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૩
માને છે સજ્જન ઉરે, મિથ્યા વિશ્વ વિહાર;	
પૂછ્યા વિણુ બકતો નથી, તે સજ્જન સરદાર.	૪૪
શુભ કરિને જન કોઈનું, હાંચ નહીં લેનાર;	
શરમાવ્યો શરમાય છે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૫
બૂંડું તાકે કો તણું, જન ને નકં જનાર;	
એવું સમજે જોઈ જન, તે સજ્જન સરાર.	૪૬
સજ્જન તો માએ નહીં, માએ નર નાદાર;	
બહાસો ભાને સર્વને, તે સજ્જન સરદાર.	૪૭

નામ વિસારે નહિ કદી, જે નિજનો સૃજનાર;	
પળ પળ પ્રભુ સેવે પ્રિતે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૮
દયા ધરીને દિલ વિશે, સુણે ગરિખ પોકાર;	
દુઃખ હરી સુખને કરે, તે સજ્જન સરદાર.	૪૯
સંકટ ખૂબ શિરે પડે, પણ માત નહિ ચળનાર;	
એવા વિરલા હોય છે, તે સજ્જન સરદાર.	૫૦
જાણે નવ રસ ખોલતાં, ધીર વીર ધરનાર;	
નાસ્તિક નરથી દુર રહે, તે સજ્જન સરદાર.	૫૧
જગ રચના શુભ જોઈને, જપતો જગદાધાર;	
વળિ શિખ સુણશે નાથજી, તે સજ્જન સરદાર.	૫૨

સત્ય વિશે.

મનહર છંદ.

સત્ય માટે જુઓ રાય હરિશ્ચંદ્રે રાજ્ય છોડિ,
 દ્વરિ કામ કામ તે વધિક દુઃખ પામિયો;
 'પણુ' મૂક્યું નહીં પોતા તણું ધણું કંઈ સાહી,
 વેચાઈને સત્ય માટે, નીચ ધેર તે રહ્યો;
 રાણી તારામતિ પતિ સાથે સત્ય માટે ગઈ,
 પર ધેર રહી દુઃખ સહી બારને વહ્યો;
 જુઓ સત્ય થકી રાજ્ય મેળવી પુનઃ પ્રેમેથી,
 સૂખ પામ્યાં સૃષ્ટિમાંને અંત્યે યશ્ન જામિયો.

બાળ લક્ષ વિશે.

ગરબી.

- જય જય પ્રભુ અશરણુ શણું, હણું અનીતીરે;
બાળ લગ્ન તણી તું બાળ, બવમાં બીતિરે. ૧
- મન માન્યો વરે વરરાય, બાળ કુમારોરે;
એવી હરિવર દેજે સહાય, દુઃખિયાં ધારીરે. ૨
- નાસે દેશ ને કસેશનું મુળ, અહિં યકિ પળમારે;
રહે સંપી પિયુ પ્રેમદાય, ભાવે ભૂતળમારે. ૩
- સ્વામિ સંગે રમે જામે રાજ, મન મળવાથીરે;
પણુ બાળ લગ્ન થકી, દેખું દિવસ એવા ક્યાંથીરે? ૪
- વામા મધુરી શી બોલે વાણુ! બહુ ગુણવંતીરે;
મંદ મંદ હસી દોળે વાય, લાડ કરંતીરે. ૫
- વાધે આનંદ અંગ અપાર, એવિ પ્રિયાથીરે;
પણુ બાળ લગ્ન થકી, દેખું દિવસ એવા ક્યાંથીરે? ૬
- કોઈ દીવસ દુઃખી દીલ દેખો, દિલાસો દેતીરે;
પાળી આજ્ઞા નિજ પતિ સંગ, મગનમાં રેતીરે. ૭
- મૃદુ મરમ વચનથી હમેશ, નાથ રિઝાવેરે;
બાણુ રૂપિ અઢાવિ કટાક્ષ, વશ કરે દાવેરે. ૮
- દેખે શોકાતુર કલિ મનનો, પળમાં હસાવેરે;
નમિ ચાલે ઠમકતી ચાલ, પિયુ મન ભાવેરે. ૯
- પછિ પામે પિયુ પ્રેમદાય, જશ જગમાંથીરે;
પ્રભુ તારી દયા વિના દેખુ દિવસ એવા ક્યાંથીરે? ૧૦
- બાળ લગ્ન છે દુઃખનુ મૂળ, શૂળ કરંતુરે;
સખ પામે ન પિયુ ને પતિ, છે સહુને દમનરે. ૧૧

કંઈ ઘેલા બનીને જન, દુખ વરસાવેરે;	
એક લ્હાવ લેવાને કાજ, લોક હસાવેરે.	૧૨
આળા જાણે નહીં વરરાય, કેવી ગતીનોરે,	
વર હોય છે સમજણુ હીણુ, તેવી મતીનોરે.	૧૩
કેવી રીતે દંપતિ સાથ, વર્તવું પોતેરે;	
સમજે નહિં અંતર માય, એ મૂરખાં તેરે.	૧૪
ધમરોળ મચાવે રોજ, નરને નારીરે;	
ઉગે કુસંપુકેર બીજ, થતાં વ્યભિચારીરે.	૧૫
કહે શાસ્ત્ર કરિને પોકાર પાપ કર્યોનો રે;	
મૂર્ખ જનને નથિ અધિકાર, કન્યા વર્ધાનોરે.	૧૬
હોય નાદાન વિદ્યા વિહીન, હીન મતિનોરે;	
કરો વિવાહ નહિ તેની સાથ, નિજ પૂત્રિનોરે.	૧૭
સ્મૃતિ વેદ અને નિતિશાસ્ત્ર, તે પણ વારેરે;	
તોય તે પર આપે ન ધ્યાન, લોક લગારેરે.	૧૮
આળ લમ કયો થકિ, ઉંચું ન ફૂળ કેવાશેરે;	
પણ પુત્રિ વિશ્વાસેધિ, સંતતિ સંપત્તિ જશેરે.	૧૯
નહીં સ્વપ્નામાં પામે સૂખ, કુએ દુખમાંરે;	
દિન દોહલા કાઢે એહ, અન્નનિ ભુખમાંરે.	૨૦
નથિ સૂત્રો ઉદ્યમ કાંય, એક નિરાંતેરે;	
બણે વિદ્યા નહીં તે જરાય, પ્રેમથી ખાંતેરે.	૨૧
બહુ અવગુણ છે એ માંય, ગુણિજન જાણેરે;	
પ્રજા જન્મે તેની કમજોર, શું રતિ માંણેરે!	૨૨
નાસે નાથજી કેરા વિકાર, સૌ મુળમાંથીરે;	
પ્રભૂ તારી દયા વિના, દેખું દિવસ એવા ક્યાંથીરે?	૨૩

*સ્વદેશ હિતોપદેશ.

ઈશ્વર સ્તુતિ.

દોહરા.

મમ નમન હનન મમત રસ, અગમ મતિ રસિક કામ;
બ્રમ મન હરિ કરે નાથ તમ, મનન સકરણુ પ્રણામ. ૧

છપય ૧૨૧.

વય જગ કર્તા ઈશ, શીશ નામીને કહું છું;
રહાય કરે દીન દિશ, નિશદિન શણું રહું છું;
ભરતખંડ ભાગતી, અતિ પ્રતિ દિન પ્રભુ કીધો,
કૂર કેમ વગપતી, મતિ દેશીને દીધો;
ઉર અધિક મ્હેર કરિ ઈશ્વરા, અગમ મુદ્ધિ આપો તમે,
વળિ વળિ વંદું છું નાથજી, રહાય કરે દુખડાં શમે. ૧
વિશ્વંભર વિશ્વેશ, દેશ દુર્દેશા વિદારો,
આપો શુભ ઉપદેશ, બેશ હુન્નરો વધારો;
અવિનાશી અવ્યકત, ભકત બળિને તારો,
આર્ય પ્રજા છ અશકત, શકિત તેનીજ સુધારો;
જન તન મનથી ઉઘમો, કરે એવિ પુર કામના,
વળિ વળિ વંદું છું નાથજી, દોષો ટાળ તમામના. ૨

* આમાંની કેટલીક કવિતાઓ અત્રેની સરકારી સ્કુલમાં સને ૧૮૮૨ની સાલમાં ' નીતિબોધક ' નામે સભા બરાતી હતી ત્યાં વાંચી હતી.

ભરતખંડ ભડ બૂપ, રૂપ ગરિબિને પામ્યું,
 વસુ હરિ જાય વિદેશ, તેજ દેશીતું વામ્યું;
 આગશ વધતું થયું, મયું શરાપણ ભારી,
 નિરંધમાં અહિં થયાં, અરે ! સદુ તરને નારી;
 શુભ ઉદ્યમને અળગો કરી, આગસ ગ્રહણ કર્યું અતિ,
 વળિ વળિ વંદુછું નાથજી, કયાં નાહી દેશી મતિ ? ૩
 હુન્નર નાહો અરે ! દેશ મૂકીજ પ્રદેશે,
 લે છે લલિતે હરી, વળિ હુન્નરે પલ્ય ભેશે;
 અરે ! આર્ય કયમ કર્યું, મોહ રૂપિ પાન વિશેશે,
 તલપો ઉપર વાધ, અરે ઓ લીધા ભેશે !
 પ્રભુ મતિ આપો રૂડી અતિ, હુન્નરને અહિ લાવવા,
 વળિ વળિ વંદુ' છું નાથજી, કરો સ્થાય સુખિયા થવા. ૪

દોહરો.

કાવ્યમ વિણુ મમ દેશિયો, હુલ્યો હિંદુસ્તાન;
 રે ! મનમાં મોહિત બની, કેમ બૂલ્યા સદુ બાન. ૧

હરિગીત છંદ.

રે ! દેશિયો આ દેશમાં, શુભ સંપ ધારીને સહી,
 કરજો સુધારો બેશ મનથી ધારિને દેશી અહીં;
 નેથી સ્વદેશી જન લાગે, બાપણો સુવિચારવા,
 બાપા બહુ સખકાર, યાર સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૧
 વિદેશમાં લલિતે ગઈ તે, લાવવા હિંમત ધરો,
 કમ્મરે કસી કસિ દેશિ સર્વ, ધનાઢ્ય દેશ સુખી કરો;
 કુસંપ, આગસ, કલેશ, વ્યસનો, એ કુધારા કાઢવા,

ભાપા ભણું સુખકાર, યાર સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૨

એતો સ્વદેશી ચિત્તથી, સહુ વિત્ત વિણુ દીનમય થયા,
દેશાભિમાનથી આપ, દેશાટણુ કરી રાખો દયા;
ઉદ્યાગ, સંપત્ત, સંપ, વિદ્યા, ચાર ચીજ વધારવા,

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૩

પરદેશના હુન્નર બધા, લાવો અહીં સંગ્રહ કરી,
શુભ ચીજ નવ નવિ દાખવી, આજણ સ્વદેશનું લ્યો હરી;
સૌ ઠામ શાળાઓ ભરો, પરદેશી ચીજ નિવારવા,

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૪

રે! ગુર્જરી વાણી વિસારી, સારિ ધારી અન્યતે,
ઈંગ્લીશ મરાઠી દ્વારશી, વ્રજ, ઉર્દુ, મહિ ગુર્જર જતે;
તે પણ પુરણુ નહિ તેથી આ લાગ્યો સુખોધ પ્રસારવા,

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૫

કરતા ખરોદ સ્વદેશીયો, શુભ દેખિ ચીજ વિલાયતી,
તેમજ અહીં સહુ કારિગરને, રહાય આપે નહિ રતો;
માટે વિચારે દેશિનેજ ખુરાડવા કે તારવા ?

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૬

પરદેશી હુન્નર નિરખિતે, નિજ મન ખુશ પામો ધણુ,
પણુ ધારતા નથિ આગળે શા હાલ બનશે આપણુ ?
દેશી કહો આવા વિચાર, વિસારવા કે સારવા ?

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૭

ભરિ ઠામ ઠામ સભા જશાગિ, બોધ દો શુભ દેશિને,
જેથી નિવારે સર્વ મનથી, ચીજ જે પરદેશિને;
કહો સજ્જનો નિજ દેશિ તેહ, ઉગારવા કે મારવા !

ભાપા ભણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૮

ગુવો પ્રદેશી લોક, પોતાના સ્વદેશી કારણે,
 વેઠી અતિશય કષ્ટ કરતા, પ્રેમથી દેશાટણે;
 લક્ષ્મિ બધી લૂંટી ગયા, નિજ દેશ દુઃખ વિદારવા;
 બાપા બાણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૬
 સહુ દેશિ જન મનમાં ધરે, વિનતી રૂઠી હરિગીતથી,
 છે છંદ આ બહુ લાભકારી, ધ્યાન લ્યો પુરિ પ્રીતથી;
 દેશી કહો શું આ સુખોદ, પ્રભાળવા કે પાળવા ? !
 બાપા બાણું સુખકાર યાર, સ્વદેશ સર્વ સુધારવા. ૧૦

૫૬.

“પ્રભૂ તોરે નામકી લહે મોહે લાગી” એરાગ.
 કહું સુણો બોધ, સ્વદેશી મારો,
 ચાહો હીત તો, ઉરથી વિચારો. કહું ૦ ૨૬.
 સજ્જન સમાજ ભરી ગામે ગામમાં,
 ઘા દેશી જનને પોકારો;
 દેશી કળાઓને દઈને ઉત્તેજન,
 અગ્ર ધર્મો મમ યારો. કહું ૦ ૧
 પ્રદેશી રીજ-અહીંયાં બહુ પ્રસરી,
 તે સરવે ને નિવારો;
 ખોળી હુન્નર, દેશી જનને ખંતથી,
 આપશે ખુદિ વધારો. કહું ૦ ૨
 જ્યેથકી આપણી ભારત ભૂમિના,
 દુઃખનો આવે આરો;
 જરવિણ જાંખો પડ્યો અતિ આજે,

જેમ તરણિ આગે તારો.	કહું ૦ ૩
દેતા મદત નથિ કારીગરોને,	
હિર દિત આપ વિચારો;	
નિશા વિશે મગરર બન્યા કેમ?	
આપનું બિરદ સંભારો.	કહું ૪
ભૂંટાઈ જે નિજ દેશની લક્ષ્મિ,	
લાંબા કરી હલકારો;	
હિતમ સ્થિતિ કરવા દેશી જનની,	
વાપરો હુનર હનરો.	કહું ૦ ૫
સ્વદેશાભિમાન આપ ધરીને,	
દેશનું દિત મન કારો;	
સ્નેહ ધરીને સ્વદેશી ત્વરથી,	
વિનતી આ હિરમાં કોતારો.	કહું ૦ ૬
માગો વળી દમાગુ પ્રભુ પાસે,	
મુખ મળવા વર સારો;	
ઓ પ્રભુ ! આ ભરત સૂર્યની ઉપર;	
આવ્યું મદદુ તે વિદારો.	કહું ૦ ૭

હુન્નર લક્ષ્મિ સંવાદ.

મનહર છંદ.

અરે ! પ્રિય દેશી બાહા, છેલ્લાઈ તજી હવેથી,
ભરતખંડનો તમે, વખત વિચારજો;

આગળનો જમાનો ને, હાલનો કેવો દિસે છે;
તેહ તણો તોલ આપ ઊરમાં ઉતારજો;
હાલની કળાઓ બધી, મૂળમાંથી જતી જોઈ,
પ્રાચીન કાળની કળાઓ તમે સંભારજો;
એવી ખુરી સ્થિતિ જોઈ; ખેદ યુક્ત આપ થઈ,
સ્વદેશી જનોનો હવે વખત સુધારજો.

૧

દેશની ખુરી સ્થિતિ થવાનું મૂળ કારણ હું,
કહું છું સુણો સ્વદેશિ ચિત્ત થકિ ચ્હાઈને;
આગળ તો હુન્નરના સ્વાધિન નોકરો હતા,
પછી તો ન પૂછ્યો કોયે બાવ તેનો ધાઈને;
માટે કંટાળી ઉરેયિ લશ્કિમ નિજ નારિ જોહ,
તેહને કહે હુન્નર દીલગીર ધાઈને;
આગસ થયા છે લોક દેશ હિંદુસ્તાન તણા,
દિન પ્રતિ દિન થાય દીન હરખાઈને.

૨

મારો બાવ પૂછે નહીં, શુદ્ધ પંથ સૂઝે નહીં,
માટે ચાલ મારી સાથ, તજ હીંદુ લોકને;
વિદેશી કો વીર નર પુરીને આપણુ કોડ,
દેશને પ્રદેશમાં પ્રખ્યાતિ પામે બેશને;
ચિન અને વિલાયત ઈત્યાદિ યુરોપ માંહે,
મળિયે મહંત કાષ્ઠ બિલોગી નરેશને;
અહીં તો ઠેકાણું હવે આપણુ રેવાનું નથી,
નિરાશ થઈને આસો તજીને સ્વદેશને;
કોઈક તો અકુડ થઈ અતિ કુકુડ ફરે,
કોઈક તો જીવાની માંહેજ છક્કિ જાય છે;

૩

કોઈક તો વ્યસન તણે વિવાદ ચઢયા બહુ,
 કોઈકનાં નૂર ધટિ ગયેલાં જણાય છે;
 કોઈક તો વ્યભિચાર કરિ ઈતખાર ખુવે,
 કોઈક કુસંગથી જુગારી બારી ધાય છે;
 કોઈક ઈચ્છે છે ખાયા કૃપણ તણુંજ ધન,
 કોઈક વિશ્વાસઘાત કરિ વખાણાય છે.

૪

કોઈક આળશુ જન, બગાસાં ખાયાંજ કરે,
 કોઈક તો દોરા ચિટ્ટિ કરે અતિ પ્રીતથી;
 કોઈક ધુણાવે ધરો ધર ભૂત ભરવને,
 કોઈક લદાવે ખુબ લદાઈ ફૂરીતથી;
 કોઈક તો પર ઘેર મિઠાન જમિને પોતે,—

સુતા તાણી સોડ તેનો પામ્યા નવે નિધથી;
 એવી રીતે ઠામે ઠામ વિસાચો અને તમામ,
 હુન્નર કે' નારિ છોડો સ્વદેશ ખચિત્તથી.
 લક્ષ્મિ કહે ધરિ પ્રિત, સાંભળો સ્વામિ સ્વચિત,
 રીતે કહી આગે તેનો સધળી દિશે ખરી;
 પણ મારી વાત એક ધારિને ઉરે વિવેક,
 ટેક લાવિ સાંભળો પ્રમોદ બિરમાં કરી;
 પાળેલાંના પેટ પાળિ મારિયે ન મારા નાથ,
 હાય જોડી અર્જ એજ કર'ણું હું કીંકરી;
 હજુ વિસાર્યાં છે છેક, આપને એમજ નથી,
 માટે જરા થોભિયે ધિરજ મનમાં ધરી.

૫

૬

હુન્નર કે' શાણી નારી સાંભળ તું વાત મારી,
 આટલું થાએછે અહીં તોયે નથિ જાણતી;

ઠેસવે હડાવે મને બરતના વાશી લોક,
ફાક વળી કરે મદ અલપ જોહની ગતી;
હુંતો જઈશ ખચિત, પ્રીત થકિ પ્રદેશમાં,
સત્ય સમજ્યો છું હવે, સ્ત્રિની પાંનિયે મતી;
દિન પ્રતિ દિન શૌર્ય કળાઓ ધટતી જાય,
માટે જાણો આખરે સ્વદેશિ તણી ભાગતી.

૭

લક્ષ્મ કહે હુજરને સુણો પ્રાણુ પતિ મારા,
ક્યાં સુધી આજસુ રે'શે લોક હિંદુ દેશના;
રે'વાનું રેઠાણુમારે, કેમ કરીને વિસારે ?
ગૂણો શું બૂલિ જશે આ સજ્જન સ્વદેશના !
આજસ વધારે થાશે, કળાઓ સકળ જશે;
પ્રાણુ મોહમાં બ'ધાશે, સ્વદેશિ વિશેષના;
એદિને અદ્વીણિયા બનશે કારિગર જ્યારે,
ત્યારે આપ સાથે આવવાને નહીં કહું ના.

૮

હુન્નર કહેછે તુતો, સાંભળને બોળિ નારી,
હું ગયેથી તું રહીશ, આશ મૂજને નથી;
માન થકી સાથ મારી, ચાલ ચિત્તમાં વિચારી,
એતાવું છું તને નારી, તપાશી અત્યારથી;
ધિમે ધિમે પછી જ્યારે આવવું પડશે પૂઠે,
ત્યારે ઓછી થાશે અહીં તારા ઈતખારથી;
અકળાઈ અને પછી ખચિત આવિશ માટે,
વિચારિ વિચારિ તને કહું છું કે વારથી.
કમળા કહેછે એતો વાત ખરી પણ નાથ !
વિરલા કે પ્રશે એવા આપને મનાવશે !

૯

હજુ કંઈ નિર્મળ થયો નથિ આ હોંદુ દેશ,
 કે આપણને ઉરેયિ મૂળથી ભૂલિ જશે;
 સકળ જગત માંહે ઉઘમની નાસ્તિ થઈ,
 સૂઝડતાર્થ તગ્નતે તે તો ફરિ આવશે;
 માટે કહું નામિ સીશ, રે'મ કરો પ્રજાદિશ,
 આપણા વિના તેઓને કોણુરે ! નિભાવશે ? ૧૦
 હુન્નર કહેછે ત્યારે કરિને ઉરેયિ સીશ,
 આટલું કહેતાં કંઈ માન્યું નહીં માહરં;
 હું ખરો કે વિદેશ જઈ વિવાદ કરિ બહુ,
 કાઠકને મળિ 'પણુ' તગ્નતું છું તાહરં;
 યુરોપ*માંહે છે સૌથી કળાવાન ધણુ નર,
 તેહને મળિશ કહું મૂખથી ખરેખરં;
 શું મળુછે તૂજતું કે નહિ આતું મૂજ દિશ,
 મારા પાસ રાખવા ઉપાય આજતો કરં. ૧૧
 એમ કહી આઘો પોતે યુરોપ તરફ પ્રિતે,
 ફરનાં ફરતાં દિશ ચંચળ અંમેજને;
 તેહને મળિને ત્યાંહાં, ઉમંગ ઉરેયિ લાવિ,
 સકળ જગત માંહે પસારિયુ તેજને;
 કળાઓ નરને નારી વધારી ભાવેયિ ભારી,
 બનાવિ ચિત્તે અધિક મોહ કારણી મને;
 હુન્નરે મોકલી ફોજ લલિત ભૂંડવાના કાજ,
 ચતુરાઈઓ ચલાવિ એમ પ્રદેશી જને. ૧૨
 માટે મારા દેશીભાઈ, સ્વદેશી લલિત તણુઈ,
 હસી કરો હુન્નર મતાવવાના કારણે; ||

નહિતો થશેજ કર, લલિત ચાલિ પર ઘેર,
 હુન્નર મનાવિ લાવો સઘ નિજ બારણે;
 દેશીમાં દેવત નથી એમ ધારી કરે થકી,
 લલિત ચાલિ હુન્નર પતિ કરે ઓવારણે;
 તજી નિજ દેશ અતિ કષ્ટપાત કરતિ જાય,
 તોય ભોળા દેશિયો સુતાછો કયમ ધારણે ?
 ઉચોગ છે મંદ, મંદ દેશની સ્થિતિ હું દેખું,
 મ્હેનતુ છે મંદ, મંદ ચાતુરી જનો તણી;
 વિદ્વતા છે મંદ, લલિત દિસે મંદ ધરો ધર,
 હુન્નર છે મંદ, મંદ કળાઓ છે આપણી;
 ચઢતી દેશીની મંદ, તે દેખી કરું આક્રંદ,
 થઈએ સુખ કંદ, થાય સહાય જનકનો ધણી;
 માટે મારા દેશીબાઈ, હુન્નર સુમિત્ર સ્હાઈ,
 ચઢાઈ કરો વિરત્વે, પ્રદેશી કળા ભણી.
 દેશી કારી ગરોને, મદત ખુબ પ્રેમધકી,
 આપો જેથી ઉર વિશે, તેઓ ખુશકારછે;
 વિચારો હરેમિ રાજકુમારો કુળનિ રીત,
 તમારા ઘરડાએ કરેલી સુખકારછે;
 તેમના વખતમાં રિદેશીલોક માંખી સમ,—
 ભમતા ભરત પૂઠે, તેનો ક્યાં વિચારેછો
 માટે કેમ નિચું ન્યાળિ રહ્યા આર્ય અલખેલા?
 શું અરે! આ યુગમાં અંગ્રેજ ભાઈકારછે?

૧૩

૧૪

૧૫

હાલુરો.

અરે! દેશીસ્થિતિ આસમે બગડી જાણો યાર;

પ્રયત્ન તનમનથી કરો, થવા દેશ સુખકાર.	૧
દેશ સુધારવા પ્રથમછે, વિદ્યાનું હથિયાર;	
તે અપૂર્ણ નવ રાખવી, પૂર્ણ કરો ધરિત્યાર-	૨
અધિક ક્ષાયદા થાયછે, વિદ્યા પૂર્ણ પ્રકાશ;	
તેથી સકળ સુખ પામશે, રાખો નહિજ કચાશ.	૩
આગમના મુનિયો ગુણો, કર્યા વનસ્પતિ દિશે;	
ઔષધની ઉત્પત્તિ કરી, પામ્યા સુખ દિનનિશ.	૪
નારદ મુની પૃથ્વી વિશે, પરિક્રમણુ કરિ સાર;	
દેશ દેશ ફરિ રાગનો, સંયત્ન કર્યો અપાર-	૫
પણુ બ્રહ્માણુ સૌ આઘના, બહેમી હતા ન કોય;	
ન્યાતિનિ બહાર ન મૂકતાં, સ્થાય આપતા સોય-	૬
હાલ મુસાફરી કારણે, પળે વિપ્રધરિ મન;	
મૂકે ન્યાતિ બહારને, બહેમ બરેલા જન.	૭
સુધારવા નિજદેશને, વિદ્વાનો ધરિ પ્રિત;	
બોધ દેશને આપતા, સુખપામે ને રીત-	૮
મળી તેહને પ્રેમથી, સુધારજે આદેશ;	
સંપ વૃદ્ધિ થાવાયકી, હુંબર વધશે બેશ-	૯
વિશ્વ પતિયે જ્ઞાલથી, બુદ્ધિ આપી શુદ્ધ;	
તો કયમ વાપર નવકરો, એછે ધર્મ વિરુદ્ધ-	૧૦
માટે મુજ દેશી બધા, લેજો વિનતી લક્ષ;	
જે કારિગરિ સાંભળી, તેને કરો પ્રતક્ષ-	૧૧
કરવા ઊત્પન નવિનકર્ષ, વાવો ઉત્તમ બીજ;	
જેથી ઊપયોગી બને, સ્વદેશની શુભ ચીજ-	૧૨
કારણુ તેનું એજકે, પ્રદેશનો જે માલ;	
લેછે સિંદુ હોપથી, વિચારતા નધિ હાલન-	૧૩

લક્ષ્મિ વિદેશે જે ગઈ, જેઈશું પેસે કાળ;
શાથીકે આદેશની, પ્રગ થઈ પિંડમાલ.

૧૪

સાદૃશ્ય વિક્તોડિત.

ઓ મારા પ્રિયદેશિયો ઉર ધરો, મારી વિનતી પ્રિતે,
ચાહી ચિત્ત સ્વદેશ દુઃખ હરશે, જેથી સુખો સૌ વધે;
એ રૂઝા કૃતયા બધા જગતમાં, બારી યશે પામશે,
માટે મૂજ સ્વદેશ મિત્ર પ્રિતથી, સૌનું બહુ ઇચ્છશે- ૧
દોહડા.

જશ જામે દેશી તણા, ને સુખ લો જગદિશ;
નેહ વડે દે નાથજી, એ અવિચળ આશિય. ૧

॥ इति श्री स्वदेश हितोपदेशम्. ॥

શાણો અને મૂર્ખ કોણ ?

છપ્પ વ્રત.

કર્મ કરે જે સદા, નઠારાં ત્યાગે તનથી,
નાસ્તિક થી રે' દૂર, માનતો શાસ્ત્ર સુમનથી,
કરવા બેઠો કાર્ય, તેહ સિદ્ધિથી કરતો,
છોડી દુડાં કૃત્ય, મોક્ષ પંથે સંચરતો;
જાણે નહિ કોળન સૌરડી, વ્રત તેહના મન તણી,
કરતો તે નિબ સિધ બ્યાહરે, સહુને પ્રિય લાગે ધણી. ૧
શીત, જીવ્ય, બય, ગરીબ, માતખરીને પ્રિતી,

તેણે વિદ્ય થવાનિ, રાખતો મન નહિ બીની;
શકિત તણી સમતૂક્ય, કામ કરમાંહે આવે,
કહી વાત તેમાંય, સૂત્રમતિ જેની ચાલે,
વળિ બપહાં બ્રાંતિ આવે ત્યહાં, સમાધાન સ્નેહે કરે,
કંઠાળે નહિ જે મન થકી, શાણો તેજનણો ખરે.

૨

આહે વરતૂ સરસ, પ્રાર્થનામાં મન રાખે,
ના મળવાની ચીજ, તેલનો પ્યાર ન દાખે;
આવે સંકટ ખૂબ, તોય ખુદિયે નથિ ચળતી,
કરવા કામ અગાધ, ચલાવે મતિ અનુસરતી;
આરંભ કર્યો જે કામનો, પૂર્ણ કરે તે પ્રિતથી,
મોટાનાં જેઈ શુભ કૃત્યને, શાણો ખુશ પામે અતિ.

૩

સુણતો હિતનો બોધ, પ્રયત્ન કરે શુધવાતે,
ગંગા ઉડાં નીર, તેમ ચિત્તને સ્થિર રાખે;
સર્વ વસ્તુ જગમાંય, નાશવંતી તે ધારે,
પોતાની સ્તુતિ સુણી, પામતો ખૂશ નબારે;
નિજ બાપણુ કરતાં સંપત્તે, યુક્ત થઈ અટકે નહીં,
વળિ સર્વ કર્મની યોજના, શાણો તે જાણે સહી.

૪

પોતે પણ રસ નવે, બોલવા માંય પિછાણે,
સમય પારખે સઘ, તર્ક, સઘજા કરિ જાણે;
યથા શાસ્ત્રની વાત, વળી વિદ્યા જે પાસે,
(તેથી) મર્યાદા કો તણી, ઉલંઘી નહીં પ્રકાસે;
શુભ વાત કહે જે વદનથી, સઘ વહે સારાંશને,
કહેછે નાથનિ ગુણુ એટલા, હોતા શાણા જનને.

૫

સન્નિવેશનો ત્યાગ, તુરત તે મુરખ કરતો.

પદ્મો ન અક્ષર એક, કુર્મધિ દ્રવ્ય ઈછતો;
કામ, ક્રોધ, મદ, લોભ, મોહ, મત્સર બહુ વળગ્યો,
લાજ, હર્ષને માન, તેહથી રે' છે અજગો;
વળિ ઈચ્છા નહિતે ઈચ્છતો, ઈચ્છાનું ઈચ્છે નહીં,
મિત્રાઈ તોડીતે સુરાની, ફૂર તણી કરતો સહી. ૬

કરે કૃત્ય જે આપ, કહે તે દારે દારે,
બીજની જેવાન, ખરી પોતે નવ ધારે;
સવ થવાનું કામ, તેહને વાર કરતો,
કરે શાર્દ નહીં પિત્ર, દેવનથિ આપ પુજતો;
નિગ પૂછ્યા વિણુ બકતો બહૂ, બોલાવ્યા વિણુ બળછે,
જ્યાં ઘટે નહીં ત્યાં નેહથી, વિશ્વાશે બધાય છે. ૭

સ્વધર્મને વળિ સ્વાર્થ, તેહ મનમાં નથિ ધરતો,
બીજને દે દોષ, તેહ પોતે આચરતો;
પોતા છવ સમ નથી, તેહને મિત્ર જડતો,
ચિત્ત નહીં સ્થિર તેહ, ફોકટ મદ આપ કરતો
મળવાની નહિ જે વસ્તુ તે, ઉદ્યમ વિણુ ઇચ્છા કરે,
જે હામે લાભ મળે નહીં, ત્યાંહાં લાભ આશાધરે. ૮

આપે આશ્રય કૃપણ, મુરખ તેને મન ધારે,
સંપત્તિ નિગ તણી, વસ્ત્ર બૂપણો હજારે;
આપે દીનને નહીં, એકલો ભોગવતો તે,
આપ વિચારી ઉર, મુરખ જાણો સર્વે એ;
વળ પોતાના આશ્રિત વિશે, પૈસો બહુ પાપો કરી,—
લોધેલો તે નિત ભોગવે, મુરખ મન હર્ષજ ધરી. ૯

(મિત્ર.)

ગૂર્જરી ધૈર્ય.

દોહરો.

જ્ઞાન પાન જનને નવિન, ગાન તાન સનમાન;
જ્ઞાન જ્ઞાન મન જે નકિન, ખાન પાન ધન ધ્યાન.

૧

કુંડળિયા છંદ.

સુણુ ગુર્જર મુજ માવડી, ધર મનમાં તું ધીર,
મુત તારા સીદંધી, યથા કંઈક શુરવીર;
યથા કંઈક શુરવીર, ખસાર ફરવાને લાગ્યા,
ભરી સભા બાવથી, બહેમના વાંધા ભાગ્યા;
હમ્મૂ ધણા જન ઉરે, બહેમને રથા સંધરી,
તે પણુ જનશે સર્વે, સુણુ મુજ માત ગુર્જરી.

૧

વિર વિદેશે વિચરતાં, વધ્યો અધિક વેપાર,
દોલત વધશે આપણી, ઉઘમ થકી અપાર;
ઉઘમ થકી અપાર, નામ જાહેરમાં થાશે,
અપજ રાજ્ય મંડળો, દેશમાં થતાં જણાશે;
ધર્યો ક્રોધ પણુ હવે, માત તુજ તણા નરેશે,
જની બહુ વિદ્વાન, વિચરતા વિર વિદેશે.

૨

જેમ મગ્યા છે મમતથી, અમેરિકાના લોક,
નિંદ્રાને આજસ તજી, હરે અધિક ધન રોક;
હરે અધિક ધન રોક, નવિન વેપાર ચલાવી,
બહુ દુકાન ઇઆંડ, આદિ દેશમાં જમાવી;
એમ તૂજ સેવકે, પ્રથમથી ખેલ રમ્યા છે.
અમેરિકાના લોક, મમતથી જેમ મગ્યા છે.

૩

થાય વૃદ્ધિ વિદ્યાતણી, જાય ક્લેશનું મૂળ,
સંપ વધી થોડા દિને, થશે દેશ અનુકૂળ;
થશે દેશ અનુકૂળ, દુઃખનું શૂળ સૌ જશે,
સ્વાર્થિ શેઠ જે થયા, તેહ પરસૂખ છમ્મશે-
બહેમી પણ ટાળશે, રીત દુખદા નિંદાની,
શાથીકે દેશમાં, થાય વૃદ્ધિ વિદ્યાની.

૪

સવેયા છંદ.

હાર લગાર બહા સરદાર તણી,
મુજ માત ન થાય અરે!
ઉરથિ ખાર વિહાર તણ,
વળિ સાર અસાર વિચાર કરે;
કાઠ વિકાર અપાર,
ઉદાર ખનાવી હળાર પ્રકારથિરે!
જેથી જુવે દિન નાથનિ,
ગુર્જરનો જયકાર થતો નજરે.

૫

મિથ્યાભિમાની વિશે.

સવેયા.

વીર કથા વૃત્તિમાં નિજ રાખિ, કરે મતિ બીર થકી નરવી,
વીર નકી થઇ બ્રાત ઉરે, સુજનોનિ વિનંતી ધિરે ધરવી;
વીર ધરે ધિર આ જગમાંય, નકી સમજાય કયા ગરવી,
વીર ગય/ કહું નાથજી સર્વ, અહંપદ્યાર વૃથા કરવી.

૧

મોતી દામ છંદ.

કમા કહું એક સુણો દિત કાળ,
 તથા તજવા દુઃખકારી રિવાળ;
 જયારથ જે મન માંહિ જણાય,
 વૃથા અભિમાન કરો ન કદાય. ૧
 મજે અભિમાન વિશે નહિ માલ,
 ખચિત થશે કદિ બ્રહ્મ હવાલ;
 સુખિ ન થશે કરી કોટિ ઉપાય,
 વૃથા અભિમાન કરો ન કદાય. ૨
 મહા મનમાં મગરરયિ જેછ,
 સગાંજન સ્નેહ ધરે નહિ કોઈ;
 થઇ દસશીશ તણી કુદશાય,
 વૃથા અભિમાન કરો ન કદાય. ૩
 બધું અભિમાની ટળે સુખમાંથિ,
 કદી જરિ સ્થાય મજે નહિ ક્યાંથિ ?
 બસા જન કોદિ નહીં ચિત ચ્હાય,
 વૃથા અભિમાન કરો ન કદાય. ૪
 ધરે ઉરમાં અભિમાન લગાર,
 ખરેખર મૂર્ખતણો સરદાર;
 પિણ બહુ ભોગવશે નિજ કાય,
 વૃથા અભિમાન કરો ન કદાય. ૫
 રૂદે ધરશે ઠરશે નહિ દામ,
 વિદાય થશે ધન ધામ તમામ;
 નકી સુખ વામિ દુખે ઉભરાય,

- તથા અભિમાન કરો ન કદાચ. ૬
- અતિ ધરવાધિ ધટે બહુમાન,
ગણે સહુ મૂઢપણાનિ સમાન;
પુરા અભિમાનધિ લાજ હુંટાય,
તથા અભિમાન કરોન કદાચ. ૭
- હિંડે ઉર અંધ થઈ અભીમાની,
ગણે હલકા જન સર્વ ગુમાની;
કદી અણુ ચિંત્યુ મહાદુઃખધાય,
તથા અભિમાન કરોન કદાચ. ૮
- ન એહથી કોઈ ઠરે સ્થિર હામે,
ગુઓ અભિમાન ધર્યું જીવરામે;
મહા દુઃખ વેડ્યુ કહી ન શકાય,
તથા અભિમાન કરો ન કદાચ. ૯
- ઉરેથી મુકે નહિ ટેકે ભમાર,
ખમા મુખથી વદતા જીડિદાર;
(એવા) સકોમળ રાય બળ્યા ધુગમાંય,
તથા અભિમાન કરો ન કદાચ. ૧૦
- મહા મતી વિશ્વ પતિનિ જરેર,
જરા અભિમાન ધરે નહિ ઉર;
અલૌકિક ક્ષેત્રે રચો રચનાય,
તથા અભિમાન કરો ન કદાચ. ૧૧
- ધરો સિખ તથાજીની નિજ ઉર,
ખરો રિપુ બાણિ રહેો સહુ દૂર;
દિલે અભિમાન મહા દુઃખ દાય,

પ્રથા અભિમાન કરો ન કદાચ.

૧૨

મનહુર છંદ.

સાંભળ ગુમાની શિખ, તજી અભિમાન ઉર,
કાંનમાં કહું છું જરા, સાંનમાં સ્વિકારજે;
તાંનમાં ફરેછે જુલીમાન, પણ વાત મારી,
ધારી હીત કારી તારા ધ્યાન માંહી ધારજે;
જૂતળમાં ધરિ પગ, અદ્ધર લપોડશંખ.
ચાલી મદમાંય સમજ્યો ન કરો સારજે;
ધરા, ધન, ધામ ને સંતાનના તમામ મદ,
ફાગટ ગણિને કહે નાથજી વિચારજે.

૧

લક્ષ્મિ માહિમા.

કુંડગીઆ છંદ.

પૈસા વાળો જન પ્રથમ પંડીતમાં પરખાય,
પામર પૈસો ના રખ્યો, તો નહિ ચિતમાં ચ્હાય;
તો નહિ ચિતમાં ચ્હાય, તૃણથી તૂચ્છ ગણાશે,
ધેસો હશે શ્રીમંત, તોય ડભો કહેવાશે;
કહે નાથજી એમ, જગતના ઢંગ નિહાળો,
સહુ કાંમે પૂજય, પ્રથમ જન પૈસાવાળો
ધન વંતો ધીરજ ધરી, કો કાંમે કદિ જય,
બસે પધાર્યા ભાઈ કહિ, સરવે સાંભા ધાય;
સરવે સાંભા ધાય, હાય મહિ કેશે ચાહો,
મરિયે માંડો હશે, તોય ગણશે ગુણવાળો.

૧

- કહે નાથજી એમ, જીલટો ન્યાય દિસંતો,
પામે માન વિશેષ, ધિરજ ધારી ધનવંતો. ૨
- પરજી પૈસાદાર સૌ, બમે તથુ કન્યાય,
રંક કંઈક રિધિધિ વિના, કૂંવારા અથડાય;
કૂંવારા અથડાય, જગત જન નિંદા કરશે,
કહે કદિ શિખનો બોધ, તો બધા મરકરિ ધરશે;
કહે નાથજી જાણ, સર્વ પૈસાને શરણે,
નાંણાં બહુ વિષ ખાંચિ, ધરી ધનવંતો પરજી. ૩
- લખેશરીનો લાડકો, ઝડપી તેડે સર્વ,
ગંદો કે ગાંડો હશે, તો લેતાં નહિ મરવ;
તો લેતાં નહિ મરવ, તેજ પૈસાનું આવે,
લાડકાઓ કહો, સર્વ જન લાડ લડાવે.
કહે નાથજી એમ સ્નેહિ યાશેજ અર્જિનો,
મનમાંને ત્યમ કરે, લાડકો લખેશરિનો. ૪
- કરે પાન મદિરા તણું, બલે! કુછંદી હોય,
દેખે નજરે સર્વ પણુ, કહી શકે નહિ કોય;
કહી શકે નહિ કોય, તેજ પૈસાનું લાગે,
અરે! અળવત કરે, સર્વ ધનવંતા આગે;
કહે નાથજી સુંજો, વસ મહિમા થઈ ધીરા,
લખેશરીનો લાલ, કરે નિત પાન મદિરા. ૫

સ્ફૂટ વિષય.

સમજ્યો કશોનસાર, માનવે અભાગિયો

ગનહર છંદ.

અતર ધૂલેલ ધાલિ કેશમાં ધૂપેલ યાર,
છેલાર્ધ કરિને છેલ નિકળ્યો સુહાગિયો;
બૂટને સ્ટોકિન પાપ, હાથ લાકડી જણાય,
સાફ સૂફ કરિ અંગ, ચાલે વરણાગિયો;
આળસુ અતિ દેખાય, કેફે પી બગાસાં ખાય,
જાંબ્યે દેત્ય કુબકલે, જાંબમાંથી જામિયો;
પ્રભુથી નડ્યો યાર, જનમ ધરિ ગમાર,
સમજ્યો કશો નસાર, માનવી અભાગિયો.

૧

ફોકટ ફૂલાય જનમાંય જન ફાંકડો.

મનહર છંદ.

અરે! નર અભિમાની, હાંકીને નાદાનિ નિજ,
કડિ મૂછ નિચું જોઈ, ફરે ક્યમ વાંકડો;
શરમ ધરમ તણ, પરમ ફૂકરમને,—
સણ રમ્યો રામાસંગ, રમે જ્યમ માંકડો;
પ્રભુને નગાર્યો તું ઠગાર્યો આ જગતમાંય,
અંતને સમયે રે! પસ્તાયો બનિ રાંકડો;
ગર્વથી ગમાર ઈતખાર યાર ખોવા મૂટે,
ફોકટ ફૂલાય જનમાંય જન ફાંકડો.

૨

કનક કટારિ ચાર, પેટમાં મરાય ના.

મનહુર છંદ.

પૂતળે કુપૂત થઇ, કૂળને કલંક આપે,
કૂળ મૂળ જાય જાણિ, કેમ તે તગ્નય ના;
જીવ જાન મિત્ર મિષ્ટ બોલિ મૂળ કાઢે ત્યારે,
કહો કેમ રહે નિત્ય તેની સાથે ચ્હાયના;
સૂતા હોય શાણિ સદગૂણિ જાય સાસરે ન,
ત્યારે પિતા થકી તેને ઘરમાં રખાયના;
ગમે તેવું પ્રિય હોય આખરે રિપૂ જણાય,
કનક કટારિયાર પેટમાં મરાય ના.

૩

સાંભળો સજ્જન સદા હૃદયમે દિવાળી છે.

મનહુર છંદ.

સારાં સારાં વસ્ત્ર સજી નર અને નારિયોએ,
મળિને અદ્યારિ રાણુગારિ તે રૂપાળી છે;
સ્નાનને અર્ચન કરી, દેવ દરશન જાયે,
પૂરણ પ્રિતેથી ખાસ સેવને સંવાળી છે;
આતસ આજીનો ખેલ, બોધા જોવાછે બનેલ,
આનંદ દિપક વડે આ દિવાળી બાળી છે;
દામતી દિવાળી છે નકામતી એચાર દિન,
સાંભળો સજ્જન સદા હૃદયમે દિવાળી છે.

૪

પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્ન.

જીવય છંદ.

છોટો એક સમુદ્ર, પહાણી પિતી પાણી,

પ્રાંઠ પ્રેમથી એહ, વિવેક અધિક ઉર આણી;
 એવામાં નિજ હરત, અહિ પારધિયે તેને,
 કરવા ચિત્ર વિચિત્ર, આપ લઈ આલ્યો એને;
 નિજ દૃત્ય કરી પરિ પૂર્ણને, હતિ જ્યાં ત્યાં મૂકિ આવતો,
 (એમ)મનુ વાર કરતો ચતુર નર, ઉત્તર કહો મન ભાવતો. ૧

ઉત્તર.

દોહરો.

ઉત્તર એનો સ્હેલછે, સજ્જન કરો વિચાર;
 વિદ્યા વાળો પ્રિછરો, લેખણુ જન સુખકાર. ૨

પ્રશ્નો.

છપય છંદ.

ઉચ્ચમાં શું ઉચ્ચ ? નિચમાં શું નીચું છે ?
 જીણમાં શું સૂક્ષ્મ ? જગત મનહરણી શું છે ?
 ભાનુથી ભલિ ભાત, તેજ કાનામાં દેખો ?
 સિંધુથી કુણુ શ્રેષ્ઠ, યાર આ જગમાં પેખો ?
 વળિ જીડામાં ઉડું કયું ? કહો પામું આનંદને;
 ઉત્તર નમનેથી નાથજી, માગેછે સજ્જન કને. ૧

ઉત્તર.

છપય છંદ.

ધર્મ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ, નિચમાં દૂષ્ટ ધણીછે,
 અક્ષિ સૌથી સૂક્ષ્મ, સર્વ મન હર માયા છે;
 વિદ્યાવાન મહાન, તેજવાળો સવિતાથી,
 દયા ધૈર્ય ગુણુ તેહ, શ્રેષ્ઠ રત્નાગરનાથી;
 ઉડામાં ઉડું પેટ તે, ભરાય નહિ ભરતાં ખરે.
 જેના કારણુ કહે નાથજી, સૌજન્ય વેઠ કરી મરે.

अधिक मास काढवा विशे.

मनहर कवित.

सज्जन समस्त षट् चकर^१ सृंगार^१ तणि,
 करो बादबाकि जेह शक होय ते विशे;
 शेष रहे तेनो ओगणिस थकि भाग नांखि,
 'गूण^३' शेष थकी मास चैतर वधू दिशे;
 'एकादश^१' थी वैशाख, 'अष्ट^१, सून्ये^१' जेष्ठजाणो,
 'पांच^१' शेषे श्रावण, 'सोळे^१' असाढ लावशे;
 'त्रयोदश^३' थकी मास भादरवो^१ नाथाजिके,
 शेष 'वे' ए आश्विन, अधिक मास आवशे. १

प्रस्ताविक दोहरा.

होय श्रीमंतनी ओथ पळु, पडे रंकनेो अर्थ;
 समुद्र मोटा होय छे, कुवा विना सौ व्यर्थ. १
 रण्यो धळु तो शुं थयुं, किघे न परोपकार;
 लक्षाधिपति आलिया, मूकी निज धरपार. २
 अहंकार करता अधिक, इतरता उन्मत्त मन;
 अहंरने अहंर गया, रावणुादि पळु नंन. ३
 आणसथी विद्या नशे, नशे पळु नर हरे;
 शाईलना^१ आणस थकी, नय शिकार नरेर. ४

નરી નહીં કરશે કદી, પરનારી દુખદાય;	
ઈંદ્ર, ચંદ્ર મોહિત થયા, કવિ કીધી કાય.	૫
ચુલુ નિરખી પ્રિતી કરે, રૂપ જોતાં દુખ થાય;	
દિપક માંદિ પતંગિયાં, પડતામાં જિવ જાય.	૬
મગે લેધથી સરસ ફળ, સિદ્ધ થાય સૌકાજ;	
નળ દમયંતિ ધિરે ધરિ, પામ્યાં રાજ્ય સમાજ.	૭
ઉંચા કુળમાં જન્મિને, કર્યું ન સાર્યક સાર;	
કામ કદી આવે નહીં, જુવો તાડનાં ઝાડ.	૮
મગપાન થકિ દેશિયો, થાશે કુળનો અસ્ત;	
કેદ્ર કરી કરમે જુઓ, ભદ્ર થુઆ સમસ્ત.	૯
રમશે નહી જુગારને, સમજી આસ મિત્ર;	
રામ મુષિષ્ટરને નળે, ખોયાં રાજ્ય પવિત્ર.	૧૦
દેહાભિમાન કોઈના, ટકશે નહીં લગાર;	
સિંધુમાં બરતી અરે, ઉતરતાં નહિ વાર.	૧૧
મિષ્ટ વચનથી વિશ્વમાં, આલાયશે અથાગ;	
પોપટને પાળે સદા, ધિકારે સૌ કાગ.	૧૨
વિદ્વાનો વિદ્યા પદે, ઉર અહંપદ જાય;	
આત્ર વૃક્ષ યજ્ઞ ક્યમ વધે, તેમ નમ્રતા થાય.	૧૩
જે જનમાં વિદ્યા કમી, તે મનમાં કુલાય;	
બંધો કુંભ સ્થિરના ગ્રહે, અધુરો ઘટ છલકાય.	૧૪
મતિ પ્રમાણે સારણે, જેજન સુણે કથાય;	
થાળ બંધો પકવાનનો, રૂચી પ્રમાણે ખાય-	૧૫
પંડિત વહેમ તમ્બવિને, આપે અધિક ઉગ્ગશ;	
તેમસ્ત્રિ રવિ ઉગતાં, કરે નિમિરનો નંશ.	૧૬

ઈર્ષ્યાવાળો જન તે, શુદ્ધ કહી નવ થાય;	
તિથિ તૂંબી અડશઠ ફરે, તો કડવાશ ન જાય-	૧૦
શુભ કૃતિથી આનૃદ્ધિમાં, મળે કીર્તિની છાપ;	
પર દુઃખભંજન વિક્રમે, શક વરતાવ્યો આપ.	૧૮
સ્વભાવિક રીતથી કરે, પંડિત પરાપકાર;	
માઘ્યા વિણુ આપે સદા, ધન જળ વારંવાર.	૧૯
અન્ન વસ્ત્ર યો રંકને, શ્રીમંતને ન લગીર;	
સમૃદ્ધમાં વૃષ્ટિ પડે, ટથા જાણવું નીર.	૨૦
જ્ઞાન કથા કહો દુહીને, તોય નમૂકે વેર;	
સર્પ પિયે પય સર્કરા, તદાપિત જે ન ઝેર.	૨૧
ચડતી કે પડતી તણો, શોક કરો નહિ કાચ;	
આકાશે મહ સૂર્યનો, અસ્તોદય નિત હોય.	૨૨
મહત જનો નિજ શત્રુનો, કરે ન અનુમદ્ધ ભંગ;	
લઘુ*ગુર નદીની શોકય પણુ, કરિ આપે પતિસંગ.	૨૩
એક ખિન્નની ઓથથી, સુધરે માતિ અપાર;	
જેમ કમળનો સરવરે, ^૧ થાય અધિક વિસ્તાર.	૨૪
વાત નહારી વિશ્વમાં, ગૂમ રહે ન કદાચ;	
બોજનમાં કળિ લસણુની; ખાતામાં ગંધાધ.	૨૫

* નાની નદી મોટી નદીની શોકય હોય છે પણ શત્રુ પણુ નહીં રાખતાં પોતામાં બેળવી લઈ પોતાના પતિ સમૃદ્ધનો સંગ કરીઆ પેછે તેમ મહતજનો કોઈ સાથે સત્રુ ભાવરાખતા નથી.

૧ સરોવરમાં એકશ્રીજનની ઓથથી કમળ વિસ્તાર પામેછે તેમ પરસ્પર રહાયતા વડે કદીને મનુષ્યનો પણુ સંપેથી વિસ્તાર થાય છે.

છે કર્તા કહે નાયજી, સર્વે તણો જગરાય;

ખગોળ મંડળમાં જીવે, અદ્ભુત કૃતી જણાય-

૨૬

હલકા પેટના નોકરો.

મનાહર છંદ.

અરે! પ્રભુ તારી ધણી અકળ કળા જણાય,
પાર નહીં પામુ જરા તેહના વિસ્તારમાં;
ભિન્ન ભિન્ન રૂપે સ્વજ્યા પ્રાણિયો તણા દેખાવ,
બાવ લાવિને કર્યો સ્વભાવ ફેરફારમાં;

કોઈ નર્મ કોઈ ગર્મ કોઈને શરમ પર્મ,
ધરમમાં ધસ્યા કોઈ, હારિને વિકારમાં;
નાયજી કોઈક જન, વિદ્યાના વિલાસી થઈ,
પડ્યા પ્રિત કરી કવિતા તણા વિહારમાં-

૧

કોઈ અભિમાની અભિમાનમાં તણાયા ગય,
પર દુઃખ દેખિ જન કોઈ હરખાયછે-

કોઈને કમાવા તણી સૂઝ પડે નહીં ત્યારે,
કોઈનું મહત ધન હરવાને આય છે;
કોઈને ઉદય આપ્યો, ત્યારે તે અનીર્ત કરે,

ઓ ! પ્રભુજી કેવી અકળ કળા દેખાયછે;

તારી પુરી હયાથી થયા નોકર કોઈ ત્યારે,

અડધું તછને આખું ખાવા અથડાયછે.

૨

નિમક હલાલ જે નોકર હશિવાર હોય,

કોઈ કાળે આવિ મળે યુગ કરનાર કોઈ,

છોને પછી જેહ અસતોપિ અદેખા મમાર,

તે કરે બીજાની અધિકારી પાસે બદબોધ;
 આવે કોઈ એવા વિર હરેલા મિત્રજના તે,
 આદરથી નોકરોનું બહું કરે ચિત્તપ્રોઈ;
 મગરૂરી બધા જન એવા પણ હોયછેકે,
 સલામ કો કરે ત્યારે, આપ ચાલે આડું જોઈ. ૩
 આગિયાની પેઠે અલ્પ હવ ધૂમે ચારે દિશ,
 સદા એક ધ્યાનથી માયાના અનુરાગિયા;
 ત્યાગિયા ન તોય અધકાર તણિ કોટડીને,
 ચારે પાસ ટીચાઈ લથડવાને લાગિયા;
 ભાગિયા વપુથી વૃદ્ધપણે મતિ હીણુ ધઈ,
 તોય અભિમાન રૂપી જાંઘથી ન જાગિયા;
 “નોકરી સવૂણી મારી” એમ જાચારી જાચારી,
 ઉડા જશે આગિયા સમાન તે અભાગિયા. ૪
 ચ્યામ ક્રેશ મટીને રૂપેરી રૂપે ધોળા થયા,
 તોય ધોળાં કર્મ જરા ન લીધાં વિચારમાં;
 હર ધડી આવિને મસ્તકપર બમે કાળ,
 શાળતો પડી જુહું બોલતાં લગારમાં;
 કાનાં રંડાવી મંડાવી, કાનાં જાંઘાં છતાં કરી,
 લણું ધન મેળવ્યું સંસાર અકુપારમાં;
 નોકરી તો જુગવી જૂહું સાચું લવિને પણુ,
 બદનામી મેળવી તેં પ્રભુતણા દારમાં. ૫
 અધિકારી હપરી જે હોય તેતો જાણે નહી;
 પણુ આપ હપરીના ડોળને ઉછાજેછે;
 હલકા પગાર તણા નોકરોને નોકરીથી,

ડરાવી ડરાવી કાળજી અધિક બાળેછે;
 ખાતગી જે કામ કરે નહીં તે નોકર પર,
 કામ પડે કરડી નજરથી નિહાળે છે;
 હોયકે ના હોય પણ બિપરીની પાસે જઈ,
 બૂઠી સાચી આડિયોનાં પોટલાં અધાળેછે. ૧
 એમાસાનો વૃષભ કે માનેસો માતંગ હોય,
 તેમ ચારે પાસ નાંખે લાત અભિમાનમાં;
 પણ વિચારે નહીં પ્રથમ તણી સ્થિતિ નિજ,
 નાથજી નકારો નોકરી તણા શુભાનમાં;
 ડાહ્યો થઈ એસે પછી ચાવી ચાવી વાત કરે,
 બિહામણો લાગે મળ્યો હોયજો વેરાનમાં;
 આઠે આંગ પોતે હૂંશિયાર થઈ નોકરીના--
 લાયકકદ્દુ હુંજ રહી એજ વાત ધ્યાનમાં. ૭
 નાકને કુલાવે હોઠ દાંતથી દબાવે આપ,
 થાય મગફેર નોકરી તણા ખુવારમાં;
 સર્વને દબાવે ઉપરીપણ્ણ બતાવે વળિ,
 બાણે કોઈ મારા જેવો નમિ અધિકારમાં;
 સ્વદેશીને તાવે, ગેરા ભોકને રીઝાવે એવા,
 બણા અમડાય નોકરી રૂપી કોહારમાં;
 કાચ તણી કોડી કે પાણીની પરપોટી હોય,
 તેમ બાણજે અશ્વિત્ત જરી પળવારમાં; ૮
 સ્વદેશીનું હીત જરા, સ્થાય નહીં ચિત્તમાં,
 દેખી દૂર થકી એક લાભની આશા ધરી;
 કામ પડે ત્યારે કહે "તું કપાળ ફાડ તાર",

સ્વારથ વિચારી એમ ઉચ્ચરે ફરી ફરી;
 પ્રમાણીક પણું ધિમે રહી પાંજીમાંય મૂક્યું,
 દામ દેખી નોકરીને પછાડે ઉંચી કરી;
 કાઈ કાળે આપ વિચારે કપાળે મૂકી,
 ભણી મળી નોકરી કે ઘડા કેરી ઠીકરી! ૯
 ધન લેવાને માટે ધરોછો લોભ ત્યારે તમે,
 ભલા થઈ શું લૂંટાછો આપણું આપણું!
 એક દામ થકી બીજે દામ ઉડાવીને મૂક્યું,
 બારે બેર મારી એમાં શું તમે કયું ધણું?
 સગાભાઈ તણું ધરખાર લૂંટિ ધર ભયું,
 એમાં તો ખૂલ્યું જણાય અકલ શૂરા પણું;
 કાંઈ પર ચાલે નહીં ત્યારે મગર માંટી—
 નખજો દેખાડે રાંડ ઉપર શૂરા પણું- ૧૦
 દૂર દશા દેખી નાયજી ધણું દુઃખિ થવાય,
 તેમાં વળિ આવ્યા નોકરો ધણા દેખાયછે;
 અન્ય જાણે નહીં સૂખકારક ઊપાય એક,
 રૂઢી રૂપી પૂંછડું ઝાલીરણા જણાયછે;
 એક ધ્યાન એક સાંન એકને ઝાલ્યાનું તાંન:
 માંન અપમાન ભાંન વિણ અથડાયછે,
 હાથ ચડયો મૂકે ન વ્યસન લત ચૂકે નહીં.
 એવા નોકરોના જશ જૂતિયે ગવાયછે* ૧૧

-
- ૧ પોતાનીશરજ. ૨ પોતાનાજ દેશીજાઈનાં. ૩ દહતરનાકામનીરૂઢી.
 ૪ ચાલતી વખતે ખડા વગરનો જોડો પગની પાંનીએ અફ
 જાઈને અવાજ ફરેછે—તે

વિચાર વિચાર જરા ગરવ મૂકિને દૂર;
 નોકરી ગયેથી હાલ તૂજના કેવા થશે?
 ઘણી મ્હેનતેથી હાથ આવ્યો સઠ ગાંગડો તો,
 શાંતે ખૂડ્યો એટલામાં અહ પદના રસે!
 ઘણું ઘણું આપડ્યોતો આવડ્યો ઉઘમ એક,
 તેમાં નાથજી સાખાશી શુંતું મેળવી જશે?
 નોકરી ગયેથી ઘણી માઠી દશા તારી થશે,
 ગાંધી દુકાને વસાણું ખાંડવા ન રાખશે. ૧૨
 ઘરમાં ધરણી ? સાથે નવરો ન થયો જરી,
 ફરે હીરજી ગોપાળ કામમાંને કામમાં;
 સ્વારથના માટે ઘણાં, ઊંચાં નીચાં કૃત્ય કરી,
 મનયકી જરા ડરો નહીં બદલામમાં;
 અરે ! પ્રભુઉરે લેશ, દેશનું ન હીત ધર્યું.
 હરી ફરીનેજ એક ચિત્ત ટર્યું દામમાં :
 ખીન્ને પંથ જડ્યો ઉપરી પણાનું અભિમાન—
 ધારીને ફરે મોટા દમામ થકી ગામમાં- ૧૩
 કોઈનું જરા ન કદી, બહુ તારા થકી થયું,
 પોતાને પણ ઠેકાણું મળ્યું નહીં ઠરવા;
 શું કરવા સરજી પ્રભુએ અહીં મોકલિયો,
 નકામો રહી ભૂમિ ઉપર બાર કરવા;
 ઘણું ધન રજ્યો, ઘણો પરિવાર લાભ મળ્યો,
 પાપે પંથે પડ્યો હર્યો નહીં ડગ ભરવા;
 ઘરમાં ને ઘરમાં નહીં સાખાશી મળેયાર,

સૂખ માગે તો કાગે વિદેશમાં વિચરવા.
 નોકરી નોકરી નહટ થઇને શું કરેછો!
 જ્ઞેતાં કશા લેખામાં નથી તમારી નોકરી;
 હો—કરી તમેજ નિજ પિતા કુળમાંજ જુઓ,
 તમારાથી એછેયૂરોપમાંની છોકરી;
 પાંચકે પચીસ જોઇ ધરું અભિમાન કર,
 નોકરી જુઓ યુરોપી લોકની ખરેખરી;
 શાંતો ગર્વ ધરી તમે પારકો પૂંજીથી કુદો,
 વિચારી જુઓ સ્વદેશ સ્થિતિને ફરી ફરી.
 હોધો જરા મળ્યો તો સ્વદેશ અભિમાન કર,
 કેમ કરે નહી મૂળ દેશિયો રિશાળવા;
 પ્રીત કાવિને હરેક રીતથી ગરિય તણા,
 સૂખના સુખંથતે અદાળવા કે પાળવા?
 ગોરા લોક વિદેશિ છે તોય સૂખ આપવાને,
 યત્ન કરેછે હરેક વાતે આવિને તવા;
 કહે નાયજી તમેજ ઉઘટા કનડો ત્યારે,
 સ્વદેશીને કાણુ સહાય આપશે સૂખિ થવા?

૧૪

૧૬

શ્રી ચિકટોરિયા મહારાણિનો 'જ્યુબિલી'

મહોત્સવ.*

સંવત્ ૧૯૦૭

હે ! અવિનાશી, વિશ્વ વિલાસી, દહી સાખાસી, ધારી હામ,

* તા. ૧૭ ફેવરુઆરી સને ૧૯૦૭

- સરે પ્રકાશક, જય અધ નાશક, ભક્ત જીવાશક, શ્રીધનરયામ;
 બહુ નામી સર્વાંતર યાત્રી નથિ ખામી કંઈ સર્જન હાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૧
- દેશ દેશને ગામ ગામમાં, કામ અઘોરિક થતાં જણાય,
 નામ સુણી મહારાણી કેર, નર નારી ઉરમાં હરખાય;
 ધર્મ ધ્વજનથી રાજ્ય સજાવી, કીધો દેશમધો સુખકાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૨
- થયું નથી ધારો નદિ એવું, સુખદાતા મન પૂરણ કામ,
 રામ રાજ્ય તણિ ઉપમા આપે, આર્ય દેશના ઝોક તમામ;
 ધન્ય ધન્ય ધર્મિ છાયાથી, સર્વે સુખ પામ્યાં નર નાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૩
- નંકી રાજ્ય રૂઢી રીતેથી, કરિયું વર્ષ પુરાં પચ્ચાસ,
 વળિ રામો અવિચળ બહુ વરસો, જામે શુભ કીર્તિ આબાસ;
 દુખ હળા દિલ અને દુઃખાળૂ, દીકાં દેવાંશી કાતાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૪
- શેઠ અને સરવે અધિકારી, આપે આદર રાખી ભાવ,
 ખુશ પામે મનકું નિરખાને, આતસ આછો દેખાવ;
 દુઃખ સમે દોડી સત્વર, બાલેથી વિશ્વેશ્વર કર બહાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૫
- પ્રેમ ધરી મનમાંય પરસ્પર, ભરી સભા આપ્યાં સન્માન,
 મન ગમનાં સૌ વિવાહિને, દીધાં રૂઢાં વિદ્યા દાન;
 માન આપવા મહા રાજાને, ખમ્યાં વિધિયે દામ અપાર,
 જ્યુખીલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કર્યો શાણી સરકાર. ૬
- વળી નવાં ભાવણાં અપાનાં, રણે કુશળ મહારાણી રાજ,

રંગ દિરંગી ચઢ્યા વાવટા, ખેડો જ્યાં શુભ મળી સમાજ;
જ્ઞાત ધરી વરસાવે મુખથી, પ્રગ્ન સરવ જયના પોકાર,
જ્યુબિલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કયો શાશ્વી સરકાર.
સુખ દાયક આ રાજ્ય અવિચળ, રહો પ્રભુ વંદુ બહુ વિંધ,
દુખર વિદ્યા અને કળાથી, દેશ વિશે આપાદી કીધ;
કહે નાથજી આપ્ય નિરંજન, સર્વ સ્થળે તું વ્યવસ્થાકર,
જ્યુબિલી આનંદ મહોત્સવ, ધન્ય કયો શાશ્વી સરકાર.

ગામડિયાં અને પંડિત.

મનાહુ છંદ.

કોઇ પંડીતને પૂછ્યું ગામડિયે આવી એક,
સુખો મહારાજ મારી વાત ક્યો વિચારમાં;
પ્રગટ્યા દીપક આશુ દિવાળી સાંભળની છે?
કે વિવાહ માંડ્યો કોઇ શેઠ શાહુકારમાં?
લોક દોડા દોડ કરે લાવીને આનંદ કિર,
જેવાનું શું એવું હશે, સામદું બળરમાં?
લાલ અને લીલાં પીળાં વચ્ચે ધાસી કહો કયમ,
ઝુંડા રોપ્યા હશે અહીં જેતાં હારો દારમાં?

પ્રત્યુત્તર.

બોલિયો પંડિત પછી સૂણુ ભાઇ ત્યાત મારી,
પ્રગ્નહિત કારક બ્રિટિશ સરકાર છે;
દીવાળી આનંદેશ ને વિવાહ નથી આજ પશુ,
રાજ્ય તેજે દીર્ઘિના દીપક સુઅકાર છે;

જેવા જય લોકા જ્યહાં શેઠ અધિકારિયોએ,
આનંદ વડેથી આજ ભર્યો દરબાર છે;
“ જ્યૂખીલીના ” ઓત્સવનો નાથજી આનંદ અંગ,
ઝૂંડા જોડાય એહ ધર્મ ધ્વજાઓની કારજે. ૨

દોહરો.

વળિ ગામડિયો કે' ત્યહાં, “ જ્યૂખીલી ” તે કોણ?
ક્યમ આવી આગામમાં ? કો' પંડિત નિરવાણ. ૩
નારી કે જડ રૂપ છે? પશુ પંખી અવતાર ??
કેવી છે એ કામની ? સમજવો આવર. ૪

પ્રશ્નોત્તર.

પંડિત કહે સાંભળ અધ્યા ! બુદ્ધિહીણ અજાણ;
નારી નહો' જડ રૂપકે, પશુ પંખી નહિ જાણ. ૫
ગાદી પતિ જે આપણી, વિઠોરિયા મુખાસ;
રાજ્ય નિતીથી ભોગવ્યું, ધર્મ પુરાં પચ્યાસ. ૬
મુખ આપ્યું સૌને જણું, વર્યો જયજય કાર;
તે જ્યુખિલી ઓત્સવ થયો, મુણ ગતિ હીણ ગમાર. ૭
ગામડિયો ખુશ થઈ કહે, સમજ્યો સઘળો સાર;
ધન્ય રાજ્ય નિતિ એહની, મુખ પામ્યો સંસાર. ૮
વળતી ત્યાંથી ચાલિયો, વિશોકતાં રચનાય;
પૂર્ણાનંદ હરે થયો, કે'તાં કહિ ન શકાય. ૯

ગીતિ વ્રત.

સકળ જગત કર્તા પ્રભુ, બ્રિટિસ રાજ્ય રાખજે ધણા વરસ;
મુણિ વિનતી સરવેનું, જ્ઞાન દિપક કર હર ભદા સરસ.

ગુરુવિર પંચદશી.

અભિયા છંદ.

૧ **એક** મનમાં ધાયો ટેક જ્ય કારણે, છેક તલિ દામ પાછો ન જાશે,
માર્ગે ધરિ ધર્મ પ્રભાવનો પ્રણીતે, વર્ણ^૧ મુણિ કર્ણે, અરિ સૈન્ય ત્રાસે;
બદ્ધ^૨ વિરનું જ્યહાં, શદ્ધ^૩ જરિ નવ ત્યહાં, મદ્દ ગદ્દ^૪ જાણાશે
જ્ય ધણિ સૈન્યમાં ધાય હુકારથી, મારથી વેરિ વિખરાય નાસે. ૧
વીજ શુરવીરનું, તીર ક્યમ દે જોવા, બાર^૫ કંપાવતો વીર હાકે,
ધીર ધરિ હીર જાહીર કરશે તરત, ધીર થઈ શત્રુનાં શીર તાકે;
પકડિ ગદ્દન કરે, કંઈક મદ્દન કર્યા, મદ્દના ધાવને મદ્દ જાણે,
ખખતશે ખણખણે, હાડિ હય^૬ હણહણે, પાડિ ક્રિકારિ ધાયો મુઠાણે. ૨
ત્રિ જનમ તાપ અળગા થયા તે સમે, જ્યાં ધ્રુમે સૈન્ય મધ્યે હડીસો,
નિર્મિ પાંસેજ ત્રાસે અરિ સર્વ, નાસે અગાસે. ૭ પડે તેમ ચીસો; ૧૦
ચીસ પાડે કંઈ ગદ્દના દદ્દમાં કંઈ દિસે કદ્દમેથી ૧૧ કળેલા,
ધાય રણરાય હરખાય સુર^{૧૨} સ્વર્ગમાં, જોઈને અંગ પર રક્ત રેલા. ૩
ચતુર-ધિર થે પડ્યો, વાળિને કાઢડો, ખેલવા કાગ ઉર ધીર ધારી.
લોહીની શેડ છૂટે ઝપાટથી કે શું! કસુખ તણી પીચકારી,
કાપિયા કંઈ અસિને કટારી થકી, આરિયાં તૂરિયાં જેમ માળે, ૧૩
કોથ કરિ સૈન્યમાં ધૂમતો જોથ, નવરોષ પામે, રીપૂ માત ખોળે ૧૪

૧ શબ્દ. ૨ બિરદ. ૩ ઠડો નહીં મુણ કોષાગ્રિથી બરેમો. ૪
સૈન્યની ગદ્દીમાં. ૫ ખીકણ. ૬ હાથે. ૭ ધોડા. ૮ શુભ વખતે.
૬ ધર તરફ ૧૦ સૈન્યમાં રસ્તો. ૧૧ હાડ, લોહી, માંસના કાદવ-
માં. ૧૨ દેવતા. ૧૩ શમારનું. ૧૪ ક્રૂર શત્રુને જોળી.

પાંચ-મદ^૧ કરેથી વળી ચૂકેથી, ઘણું કંઈ કેશ ઝાલી પછાડે,
 કાંઈને ટેસ દે, કોય આવેશમાં, લેશ ડગતો નથી, શેષ^૨ કાઢે;
 સર્વ મન ત્રાસતા નાસતા ભાગતા, જાગતા કંઈક મૂઝા વળેથી,
 તેહ પણ મૂડિયો વાળિ દોડે, મરોડે^૩ જુને જાગ પુરમાં ઉદેશ્યક. ૫
છે-ઠરેલા નહીં કાંઈયે હામમાં, હામ ધારી ભડે કોઈ સામા,
 હાંત કકડાવિ કોઈ મરણિયા થે પડે, કોઈ ટીચાય પગ કેસવામાં;
 શૂરના ઊરમાં પાણિનું^૪ પૂર, ચરવા સિંધુડા રાગ ખોલે,
 વિર વાગિત્ર વાગે મધુર રાગમાં, સાંભળી શૂર વાધે અતોલે. ૬
શા-તમજ ભાર છે એમ કહિને ધસે, ધુધુવાટે ખસે સંન્ય સાર,
 ખાંડુ ખખડાવિ, રૂદાવિ, નિજ હાથને, કે પછીએછ ભેગેર માર;
 સાંભિ ઝાતી પરે, ધાવ શિર પર કરે, ખેડુ જ્યમ ખેતરે પીક^૫ કાપે,
 તોપની ગળેના ધાય ગોળા વધુટે, છુટે બાણ બહુ સસુવાટે. ૭
આ-ઠમક નારિનો ધાય ભયભીત, સંતાય રણ કોઈની પૂઠ,
 શૂર નર ધાય તાં, હાથને પાય તટે વળી કોઈનાં શીર ધૂટે;
 જોઈ સંગ્રામ નભ^૬ અપસરા ગાય, પંકાય જસ જગતમાં પૂણરીતે,
 બહુ પડે ધાય, નિજ કાય રોળાય, રણમાં નહીં પૂઠ વાળે કદી તે. ૮
નવ-મિલન^૭ સારની વાત આ વાર, ધૂમે વિરત્વેયિ સંગ્રામ માંહે,
 મારતો માર, પોકાર રાત્રુ કરે, હાર પામે નહીં જૂજ ત્યાંહે;
 બાંન નહિ બાંનમાં, વિર રસ ધ્યાનમાં, ચિર મેદાનમાં ધીર ધાયો,
 દે બળે રાજા વિકરાજ વેગેયિ, તે કાળ કંગાળ નાસે ધવાયો. ૯
દશ-મગે ધ્યાન યોગાન માંહે ધરે, મારથી ધાય એ ભાન નવ તે,
 નાસતા શત્રુ, અરણોદયે અવનિમાં ઊઝુક^૮ સંતાય છે જીવિ રીતે;

૧ મસજવા. ૨ બાટી કાદવી. ૩ વાંકું ભાળીને. ૪ બળા. ૫
 હામ. ૬ આકાશમાં. ૭ સવાહ. ૮ ધુવડ.

યાય વિદ્યુત^૧ અક્ષકાર તલવારના, મોળ્યતે નાદ પર્જન્ય^૨ ગાળે,
યાય વૃષ્ટિ^૩ રૂધિરની^૪ વસૂધા^૫ પરે મોરના સોર સમ વાદ્ય વાળે. ૧૦

આગિયા-રસ બધા હોય તેવી રીતે, અલ્પ તેજે અભિમાન આવ્યું,
તેમ બીકણ છુપાતા લટે સૂર સન્મુખ ગતિ હીણ થૈ કંઈ ન શાવ્યું;
ગાજિયો વીર જહીર થઇને વળી, શત્રુનું સૈન્ય બાધું ગમ્મવ્યું,
તે સમે ત્યાં દિશા સર્વ ધમધોર થઇ પદરજે અબ્ર^૬ આખું છવાયું. ૧૧

ચાર-શર^૭ સાથ આવે ઉરે નવ ડરે, મારતો માર હોંકાર પાડી,
શૂર વીરો કરે ત્યાં રમારમ, શત્રુ બુમા બૂમ પાડે, અગાડી;
અધિક મસ્તાન થઇ મધ્ય મેદાનમાં, શ્રેષ્ઠ રસ વીરનો રંગ જનમે,
રક્ત^૮ ચતિયું રંગે, સૈન્યમાં નાડગે, કો મજે શત્રુ ધિરતા ન પામે. ૧૨

તે-રસેથી ખસે કેમ બળવીર તે, નાંખિને મૂછપર હાથ ધારી;
સૈન્ય માંહે અધિક મમ્મતેથી ધસે, શીર છોટે કરી કાઝિયારી;
તે સમે પશુપતિ^૯ રૂઢમાળા^{૧૦} કરે, ને રૂરે જોગણી બોગ લેવા,
ગર્ભ બ્રાણીત સરિત્ત વહી તે સ્થળે, રાણિ જાયા તણાયા દિસે ત્યાં. ૧૩

ચૌદ-સેવા ખરી^{૧૦} એક અહિયાં કરી, ઠીક રીતે ચરી સૈન્ય માંડે,
જ્યાં લડે લડે, ઉડે ચડે ચડે; બાજે બજો બધ્ય, ધખોયિ ત્યાંડે;
યાય જય ઘોષ આકાશ અવની વિશે, રાયમાં સર્વ રીપુને હડાવે,
સ્વર્ગ પામે, વરે અપ્સરા યોગના^{૧૧}, યશયિ પ્રહ્લાડ બાધું ગમ્મવે. ૧૪

પૂર્ણ-માસી હશે તેહ રણ બોમ, યા હોમ કરિને પડે દાંત પીસી,

૧ વિજળી. ૨ વરસાદ. ૩ લોહીની. ૪ પૃથ્વી ઊપર. ૫ આ-
કાશ. ૬ બાણ. ૭ લોહી. ૮ મહાદેવ. ૯ મનુષ્યનાં માથાંની માળા.
૧૦ ચાંદ વિદ્યા બુણીને તેમાંની એક ધનુર્બિદ્યા આ વખતે પૂર્ણ
દેખાડી. ૧૧ જુવાની વાળી.

સર્વદા વાચ વાગેજ વિર વિજયમાં, કીર્તિ પામે વિશેષે પછાથી;
કો દિ રણક્ષેત્ર જોયું નથી નાથજી, શી રીતેથી પરાક્રમ વખાણે,
ઓપ્રભા! મ્હેર કરિ મૂળ ઝાહેર, દેખાડ સંગ્રામજી એક ટાણે. ૧૫

પ્રથમ સ્તુતિ.

વંસંત તિલકા વૃક્ત.

આનંદ વૃંદ, સુખકંદ અખંડ સ્વામી,
લે જીવ દીવ^૧ શિવ^૨ નામ ત્રિદિવ^૩ ધામી;
આકાશ ખાસ^૪ કિધ રાશ^૫ સ્વયંપ્રકાશ,
દે બૃધ^૬ શુધ^૭, છુ અબૂધજ^૮, તારિ આશ. ૧

કુન વિલંબિત છંદ.

સુરવરા રવ^૯ મૂળ ન ભાળશો,
સુકૃતિના કૃતિયો ન નિહાળશો;
નરસકે રસમાં ન સહો કદા,
ખચિતથી ચિત પ્રેમ ગ્રહો સદા. ૧

સરવના જમ^{૧૦} હાર છતા^{૧૧} હરી,
સર^{૧૨} વનાગ્ર^{૧૩} મહા રજા^{૧૪} તાહરી;
અકળતા કળતા ન મહા જનો,
અજમા જનમા^{૧૫} જન સર્વનો. ૨
ભુવનમાં વનમાં વસિને રહો,

૧ પ્રિતિદાયક. ૨ મંમળ વાચક. ૩ સ્વર્ગ. ૪ શોભાવમાન. ૫
રસ રમણવાળું. ૬ બુદ્ધિ. ૭ શુદ્ધ. ૮ બુદ્ધિ વગરનો. ૯ સ્વર. ૧૦
બ્રહ્મ. ૧૧ સર્વમાં જાણિતા. ૧૨ સરોવર. ૧૩ વન અને આકાશ.
૧૪ રક્ષા. ૧૫ જન્મ આપનાર.

ગુણવતા ગુણુ જન્ય ન વણુવ્યો;
 અપજતા પજ તારિ ન ચૂકવે,
 કવિતાના વિતમાં કવિ શું કવે? ૩
 વર^૧સદા રસદા નિરખી કતિ,
 વિરતિતો^૨ રતિ^૩ના ઉરમાં થતી;
 સુખકરા ખકરા^૪ ભવનેશ્વરા,
 જગવરા ગવરાવ ગુણો ખરા. ૪
 ગગણમાં^૫ ગણુ ઉર્જણુ સર્વથા,
 દિમણિને^૬ મણિ^૭રસિમ તણો તથા;
 જગતની ગત નીતનિ તું પડે,
 અગમ છે ગમના કદિયે પડે. ૫
 સદનમાં^૮ દનમાં^૯ દશવાર તું,
 અરણુ^{૧૦}ને રણુ વાર હંજરતું;
 ફિકર લૈ કરતો નિત રક્ષણુ,
 જય સદા યસદા^{૧૧}ન બૂલું ક્ષણુ. ૬
 અભય ઘો ભયમાં, ભય મોચના,
 અસિધરા^{૧૨} સિધ રાજિવ સોચના;
 અદલથી દલથી તુજરે^{૧૩} પદે,
 નવ રસે^{૧૪}વરસે જન તે રદે. ૭
 સરસ કે રસ હીણુ ન જાણતો,
 ગમતમાં મત માંગમ તાણતો;
 મન ધરે ન ધરે પણ વિનવું,
 અપ્રુધ કે પ્રુધમાં ગણુજો સહં. ૮

૧ ઉત્તમ. ૨ અપ્રિતી. ૩ જરાપણુ. ૪ આકાશનો સ્વજનાર. ૫
 આકાશમાં. ૬ સર્વે. ૭ ચંદ્ર. ૮ ધર. ૯ દિવસ. ૧૦ વન. ૧૧ યશ
 આપનાર. ૧૨ ખડું ધારણુ કરનાર. ૧૩ કવિતાના નવ રસ.

પરચુરણ પદ સંગ્રહ.

વૈરાગ.

પદ. ૧

જનનિ છુવારે જાણીચંદની-એ રાગ
 ધન્ય ધન્ય કટુ હું વૈરાગને, જેણે લીધો રૂડી રીતછ;
 માયા છલ્લો તે સંસારની, પામે મુક્તિ પુનીતછ-- ધન્ય૦ ૧
 મારે તારે કરતાં વદિગયો, જન્મ સંધગો વૃથાયછ;
 માયા તણા અધકારમાં, પેળ્યા વિણ અથડાયછ-- ધન્ય૦ ૨
 અન્ય તપાસ કેવો કરે, પેહલાં આપ તપાસછ;
 ક્યાંથી આવ્યો ને ક્યાં જઈશતું, તછ ભોમ વિજ્ઞાસછ-- ધન્ય૦ ૩
 મેડી મંદાર છતાં માણિયાં, ધરા ધન પરિવારછ;
 ગૃહી વનમાં વાસ પૂરવો, જ્યાંહાં ત્રાસ અપારછ - ધન્ય૦ ૪
 બાઝેશાળી જિવ જાણવો, જેને પ્રકટયો વૈરાગછ;
 પાસ છુટયો તે સંસારનો, મળ્યો મુક્તિનો લાગછ-- ધન્ય૦ ૫
 ધન્ય કટુરે દૂખ માતની, ધન્ય સાર્યક એદછ;
 જેગ લીધો તછ ભોગને, ટળ્યા સકળ સદેહછ-- ધન્ય૦ ૬
 સંસાર છે બધો સ્વારથી, સ્વાર્થ વિના નહિં કોયછ;
 સંત સમાગમ જે મળ્યો, તથો ભવનિધિ સોયછ-- ધન્ય૦ ૭
 દુનિયાં દગલખાજછે બધી, મોટા દગ્યા જોગી રાજછ;
 મોદ માયામાં મુઝાઈને, તજી સકળ સમાજછ-- ધન્ય૦ ૮
 અંધે શીગતિ તારી નાયછ, તેનો કરજો વિચારછ;
 એક નિરંજન શ્રીહરિ, તારો કરશે ઉદ્ધારછ-- ધન્ય૦ ૯

પદ. ૨

(રાગ કપરનો.)

ભવિન્ય ન ભૂલે પ્રાણિ કોઈનું, પેસો સમ પાતાળજી;
 રંક રાગ એક હારમાં, સૌને શિર એક કાળજી— ભવિન્ય ૦ ૧
 કેવો હરિશંકર ભૂપતિ, પૂરો વનમાંય વાસજી;
 દુઃખ વેદી દિવે દોડતાં, ક્યો નિચ સહવાસજી— ભવિન્ય ૦ ૧
 કાલે રાગ્યાસન રાંમને, દેશે દશરથ રાયજી;
 પ્રભાતે હુડી બાળે વેશમાં, થયા વનમાં વિદાયજી— ભવિન્ય ૦ ૨
 બ્રહ્મ થયો દધિચુત^૧ તદા, ગયો ચુર તણે દારજી;
 માયામાં અધ થઈ ત્યાંહાં, કીધો શ્રાપ અંગિકારજી— ભવિન્ય ૦ ૩
 તનયા^૨ તરણુરૂપ^૩ જોઈને, ભૂલ્યા વિધિ^૪ નિજ ભાતજી;
 દોડ્યા પાછળ બ્રહ્મ ભાવથી, પામ્યા પછિ અપમાનજી— ભવિન્ય ૦ ૪
 વહે જગત જન સર્વદા, કહે કૃષ્ણ કૃપાળજી;
 તે પણ વન વન આયડયો થઈને ગાપનો ગાતાળજી— ભવિન્ય ૦ ૫
 દુઃખ પામી સતિ દ્રોપદિ, છતાં પંચ ભરયારજી;
 કાળની ગતિ દિસે કારમી, પામ્યા નહીં કોઈ પારજી— ભવિન્ય ૦ ૬
 દશમુખ^૫ હતો મહા મહારથિ, છતાં સુરને અસુરજી;
 નવ મહ બાંધ્યા જેને બારણે, તેપણ થયો અંત્યે સુરજી— ભવિન્ય ૦ ૭
 બાન ભૂતી શિવે^૬ મૃતનું, શીશ કરિયું પતનજી;
 ગજનું મસ્તક લાવિ ગોઠવ્યું, ફરી અનુચરે વનજી— ભવિન્ય ૦ ૮
 નાળ દમયંતી પુતીતમે, હતાં વિશ્વ મોત્તરજી;
 બાર વરસ વનમાં ફરી, સહ્યાં કષ્ટ અપારજી— ભવિન્ય ૦ ૯
 માટે સમજ મન નાથજી, ધાર્યું હરિતણું ભાયજી;
 ચિંતા તજી ચિત એત જે, જાય જન્મ જ્યાંયજી— ભવિન્ય ૦ ૧૦

૧ ચંદ્રમા. ૨ હીકરી. ૩ મુસાવર્યા. ૪ અક્ષા. ૫ રાયણ. ૬ માહાદેવે

જીવ શિક્ષા.

૫૮. (રાગ સૈરઠ.)

આલ વંહુલી અલખેલિ ધ્યારિ રાધે.—એ રાગ.

ચેત ચપળ ચિત મનુષ્ય દેહધારી,

આવો અવસર ન ફરી, મળે નહીં મૂર્ખ જરી;

નિહાળિ જો ધિરજ ધરી, ધ્યાન રદ્ય ધારી ધારી;

દેહધારી૦ ચેત૦ ટેક.—

જોઈ સાર પૂઝ વાડિ આ રસાળી,

જોવા કારણે પેહો તું રસિક બાળી;

થયો અધ અધિક પૂંપ નવિન ન્યાળી,

ફાકટ એહ, ફાકટ એહ, મુકી એહ, રૂઠો દેહ, પડશે એહ, સાર જોહ,

ચુકયો તેહ, બહુ તરેહ, રાખિ નેહ,

રટયો નારી નારી;

દેહધારી૦ ચેત૦ ૧

મોહ પામિયો તું દરવારણુંએ,

જોમ ભ્રમર પદ્મ પૂંપમાં ભરાએ;

રવી આથમે ઉરે અતિ મૂઝાએ,

એમજ યાર, એમજ યાર, લઈ વિચાર, સમજ્યો સાર, ના લગાર,

બનિ ગમાર, ઠારો ઠાર, રમ્યો જનર, તું અપાર, વારંવાર,

થાક્યો વારી વારી;

દેહધારી૦ ચેત૦ ૨

વાત, ખેત, રોગ, કફનિ ભરી કાયા,

નીર ઝાઝવાં સમાન સર્વ માયા;

કરી લોભ ધ્યાનિ જ્ઞાનિયો ઠગાયા,

તજિ ગુમાન, તજિ ગુમાન, ગોવિંદ ગાન, કર નાહાન, ભૂલ્યો બા-

ન, મધી માન, રખડ્યો રાન, ત્રિયા તાન, ધર્યુ ધ્યાન, સુક્યોસાન,
સદા સારી સારી; દેહધારી૦ ચેત૦ ૩

સ્વરૂપ માત્ર જરૂર શરિર જીવન જાણો,

તથા ગર્વ કરે, સર્વ સૂખ માણો;

સકળ શિખ સરસ, સમજા અનિ શાણો,

કહું અચિત્ત, કહું અચિત્ત, ધરી પ્રીત, ધારી હીત, ફડી રીત, થશે
જીત, મન મુદીત, ચેતી ચીત, નાયજિ નીત, હરી ગીત,
ગા સંભારી ભારી; દેહધારી૦ ચેત૦ ૪

૫૬.

હૈયાના કુટ્યા, હરિસંગે હેત ન કાધુ—એરાગ.

મનુવા અજ્ઞાની, શ્રીહરિ નામ કેમ ભૂલ્યો.

મિથ્યા આ સંસાર વિશેતું, મોહ માયામાં દૂલ્યોરે મનુવા૦ ૧

પર પત્ની દેખી ચૂરખતું, શીદ મરે સંતાપે;

અહ્માનું પૂજન જો ટળિયું, સરસ્વતિના શ્રાપેરે મનુવા૦ ૨

વિશ્વ બાગ કુત્ર નવલ ખિસેલાં, કરમાયાં કરમાશે;

ખરિ પડશે સુંદરતા થોડી, એમભાશ્યુ તો પ્રભુભાસેરે મનુવા૦ ૩

અદ્ય સૂખ મળશેતો મનુવા, કલ્પ સુધી દુખ થાશે;

માટે મિથ્યા મોહ તથા જા, હરિ ચરણાર્પિદ પાસેરે મનુવા૦ ૪

બવ સાગર તરવાનું સાધન, પ્રભુ સ્તવન કર પ્રાણી;

આગ્યો કાળ મુકે નહીં કોને, રંકકે રાગ જાણીરે મનુવા૦ ૫

સત્યાધારે મૃષ્ટિ ચાત્રે, ટેકા વણુ નભ^૧ જોને;

પરમારથ ધન^૨, વૃક્ષ કરે છે, સ્વાર્થ વિના સહુકોને મનુવા૦ ૬

સ્વાર્થ વિના જો તેમ બજોતો, નર્ક તજો છે પ્રાણી;

માટે ચેત અચેત અભાગી, ગાને તું સારંગપાણી. મનુષ્ય ૬
 નીતી ઉપર પ્રીતી રાખી, સતેષં સુખ લેજે;
 નિઠનું તેવું પરનું દેખી, રંક પ્રાણિને સુખ દેજેરે. મનુષ્ય ૭
 શ્રીહરિ હરિ કહું મન અશાનિ, તન તારં બળિ બંશે;
 ચેત નાથજી ચેત વિચારી, આંત્રે વિપરીત થાશેરે. મનુષ્ય ૮

૫૬. ૧

કાનુડા કામળુગાજોરે, ઝો બેનિ બેને. એ રાગ
 કાયામાંથી ચાલ્યો બંશેરે, સમજ પ્રાણી-ટેક.
 કાયામાંથી ચાલ્યો બંશે, જાલ્યો કામળે ના રખાશે;
 ગતિ વિપરીત થાશેરે, સમજ ૦ કાયા ૧
 બેને તું વિક્રમ જેવા, અકટકિ રાય કેવા?
 હઠી ચાલ્યા એવા એવારે, સમજ ૦ કાયા ૨
 માયાથી ટાળિને મની, વિચારી બે તારી કૃતી;
 કારમી કાળાનિ ગતીરે, સમજ ૦ કાયા ૩
 માયા માયા મારી માયા, કરીને કટિ તે કાયા;
 માયામાં મોડા દટાયારે, સમજ ૦ કાયા ૪
 બેને ધલ્લા, શિવ જેવા, જેની વિશ્વ કરે સેવા;
 માયામાં બૃહાવા તેવારે, સમજ ૦ કાયા ૫
 અરે! જીવ બે વિચારી, ચાલી જીંદગાનિ તારી;
 કૃતિ સારી કે નહારીરે? સમજ ૦ કાયા ૬
 મજશે નહિ કદિ આરો, મનુષ્યાદેહનો લ્હાવો;
 પછિયં થાશે પરતાવોરે, સમજ ૦ કાયા ૭
 સરવે નાથજી કાચું, એક પ્રભુ નામ સાચું;
 શિક્ષને બીજાને જાચુરે, સમજ ૦ કાયા ૮

૫૮. ૨ જી.

(સંગ ઉપર પ્રમાણે.)

કહું પ્રાણી તારે સારે; સાંભળ માઈ—ટેક.
 કહું પ્રાણી તારે સારે, થયાનું તેના થનારે;
 માયામાં દેખે અંધારે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૧
 જાય તે જરૂર જશે, જે ખિલ્યું તે કરમાશે;
 માયાવિ સરવ ભાસેરે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૨
 માયા ધૂનવાડિ તેવી, કાયા કાયા ફૂલ જેવી;
 વણસનાં પાર કેવીરે! સાંભળ૦ કહું ૦ ૩
 ભવ માંહે ભરમાયે, અંધારે પેશી દુસ્સાયે;
 કેને સાચું શું કમાયેરે? સાંભળ૦ કહું ૦ ૪
 સ્વારથ વિનાનું જે જે, સંસારમાં દિહું તે તે;
 પ્રાણિ સાચે સાચું કેવેરે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૫
 સંસારનો જે તમાસો, આજિગરનો ખેત ખાસો;
 ગદ્ગદે હારિ જશેરે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૬
 એક પ્રભુ નામ ભૂલ્યા, મોહને માયામાં ફૂલ્યા;
 ફાકટ ફંદમાં ધૂલ્યોરે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૭
 નાથજી ભજે તું કેને? મુખે હારિ નામ લેને;
 સેવે સૂર મુનિ જેનેરે, સાંભળ૦ કહું ૦ ૮

૫૯. ૧

કપોતની કહેછેરે, કંથ માઈ કંઈ કરો. એનાગ.
 સાંભળ ગુમાનીરે, શું કરે તું માયા માયાદ.
 માયાના પ્રહારે રે, ફોટી જન કંથરાયા. ટેક.
 ફાકટ છે સખ સંસારનું. દુઃખ રૂપી છે આત્મે એહ;

કુટુંબ સહોદરને તજિ જાતું, વળિ પડયું રહેશે રૂડું ગેહ;
 દેહ બળિ જનશે રે, કરેલિ રહે કીર્તિ છાયા. સાંભળ ૧
 ડહાપણમાં તું દટાયો અભાગિ, જાગિ જોને જરા તુજ કર્મ,
 શર્મ તજીને તેંતો ભર્મ વધાર્યો, ધાર્યો અધિક છેક અધર્મ;
 મર્મ ધર્મ કુરોરે, જરા ન જાણે દોહ ડાહ્યા. સાંભળ ૨
 ખાન પાન સનમાન ગુમાવિ, લાગ્યું મોહ માયા કેરું તાન,
 બાંન ભૂલી ભગવાંનતણું, કયમ બનિયો ઉરે હેવાન?
 નાદાન ધ્યાન ચુક્યોરે, ગાયા ન જરા જગરાયા. સાંભળ ૩
 એત અભાગિ પ્રાણિ રૂરિ ન આવે, આવો રૂડો મનુષ્ય અવતાર,
 કર્મ બંધન થકી મુક્ત થવાને તેંતો, સોધ્યો ન કરીચિત સાર;
 કૂટયા કાળે જોનેરે, મોટા મોટા રાણી જાયા. સાંભળ ૪
 માનવી મનથી શિક્ષા લે માંતી, કાળ ભમે છે ભજ જગપાળ,
 નાચજી કહે તુજ હાથ ઝહિને અંત્યે, તારશે દીન દયાળ;
 આળને સંભાળેરે, જેમ ગજ વહારે ધાયા. સાંભળ ૫

પદ. ૨ જી.

(રામ ઉપરનો)

જાગિને તું જોજોરે, અભાગિ જીવ આ ટાંણે;
 કહુંછું તારે સારરે, ફાકટ મત શિદ તાંણે. ટેક.
 કાળ નકામો કેમ જીવ ગુમાવે, ભાવે ભજિયા નહી ભગવાંત,
 અંત સમે કાણુ ખેલી? નારીશું ખેલી, પાપ કરે છે અનંત;
 ખુવે કયમ ખાતુરે? ભોજન પિરશેણું ભાંણે. ભાગિને ૧
 કુલ્યો કુલ્યો તું ફાકટ ચાલે, મ્હાલે માયામાં મગ્ન અજાણુ,
 સંસાર સિધુ વચ્ચે તોફાન જાગ્યું, ભાગ્યું જાણુને વપુરપિ વહાણુ;
 વહાણુ નહીં પાંખેરે, ઈયો ન કાષ્ઠ ઠેકાણુ. ભાગિને ૨

ધારિ ધારિને જ્યારે ધ્યાન ધર્યું ત્યારે, ધરિયું માયાનું ધ્યાન,
 માંન લેવાને જ્યારે દાંન દીધું ત્યારે, દીધું નિંદા રૂપિ દાંન;
 બાંન ખોઇ ખેડારે, વિંધાયો પછિ મોહ બાણે જાગિને૦ ૩
 માની બનીને શઠ મૂર્તિ ન માંને, કાંને સાંભળે નહીં સુવચન,
 જાણે નહીં જે યાદ આણુવા માટે મુકી, પ્રતિમા સૂર જીવન;
 ધન્ય મુનિજનનેરે, નિરંતર યાદ આણે. જાગિને૦ ૪
 આચાર પાળું એવો ઢાંગ કરે શઠ, પણ ન પ્રીછે પ્રભુ નાથ,
 સંસાર સર્વ આ જિત્યો સુહાગિ, જેના રૂદે વસ્યા વિશ્વનાથ;
 વળે નહીં સેવારે. મોટાં ટીલાં ટપકાં તાણે. જાગિને૦ ૫
 ગાપ ચીપે એમ વળશે નહીં કાંઈ, બાવ ભૂખ્યા ભગવંત,
 માટે નારાયણ નામ નિરંતર, નાથજી લે નિશ્ચિત;
 જેનો મહિમા મોટારે, તે તો હરિજન જાણે. જાગિને૦ ૬

પ્રભુ મત્યે.

૫૬. ૩ જી.

(રાગ બપરનો.)

અકળ તારી માયારે, બમાળ્યા મોટા મુનિરાયા;
 તો શી ગણતી મારીરે, ચઢોને વ્હારે જગરાયા. ટેક.
 સંસાર રૂપિ એક સિંધુ ક્યો માંહિ, મોહ રૂપી ભર્યું નીર,
 કેટલા તરે કેટલા બુડે તેમાં, પ્રાણિ બિરતતાં પેલિ તીર;
 એત્યો તે જીત્યો પેહેબોરે, વિચાર્યો કંઈ પસ્તાયા. અકળ૦ ૧
 એરે સાગરમાં નાવ રૂરે છે, ભકિત રૂપિ કીરતાર,
 ધ્યાન રૂપી ધન રોકડ લઈને, ઉતારે પેલી પાર;
 એવા દયા સિંધૂરે, નિજ ભકત વ્હારે ધાયા. અકળ૦ ૨

બૂલ જીલવણી કાધી છે જગમાં, પેસે પ્રાણિ સહુ માંવ,
 પંથ જડે તે તો નીકળે પાંશરો, ના જડે તે અપડાય;
 પછી તેને લાગેરે, મોહ, માયા કેરિ છાયા. અકળા ૩
 કાળ ફૂંધી માંહિ અક ફરે છે, સૌના હરે છે દેહ,
 પરવાયો કે અણુ પરવાયો, કાંઈ જીવે નહિં તેહ;
 એકને અપાટેરે, પાડે જીવ કેરિ કાયા. અકળ ૦
 જો દયાસિંધુ જટ મુકત કરો એવો, દુઃખ ફૂંધી સંસાર,
 ગદ ગદ કંઠે કરજું નાયજી, નીચો પડી નમસ્કાર;
 વ્હારે ધાળે સ્વામીરે, દુર કરી માયા. અકળ ૫

જીવ ભ્રમર.

મહ.

વણજારા વાલમજીરે, તું સખર સેહેરમાં આવ્યો હેજી. એરાગ.
 મન મોજી ભમરાજીરે, તું કાયા બામમાં આવ્યો હેજી;
 મારા દિલના ભમરાજીરે, તું લાલચમાં લેવાયો હેજી. ટેક.
 પંચ તત્વનો^૧ બન્યો બગીચો, પંચ^૨ તેમાં અધિકારી;
 ચોકી એક મહિ તારી^૩ નિરંતર, ત્રિગુણિ નારિ^૪ છળનારીરે-
 મન મોજી ભમરાજીરે, તું કાયા બામમાં આવ્યો હેજી; મારા ૧
 એરે બામમાં મદુલિ^૫ બનાવી, કોટ^૬ કાંગરા બાસે;
 નારીજી એક માંહિ નૃત્ય કરે, તેનો સુર^૭ ગાળે આકાશેરે^૮—

૧ અગ્નિ, વાયુ, તેજ, પાણી, આકાશ. ૨ સખર, સ્પર્શ, રૂપ
 રસ, ગંધ. ૩ જીવન. ૪ ત્રણ કુણી માયા. (રજા, તમો, સ્તવ.)
 ૫ ગળેથી માંડીને ઉપરનો શામનો ભાગ. ૬ કોટ, દાંત, કાંપણો
 વીગેરે. ૭ જીભ. ૮ સુર. ૯ ભગવાન રૂપી પ્રજામાં.

મન મોહ બમરાજીરે, તું કાયા પાગમાં આવ્યો હેજી; મારાં ૨
 છોડ^૧ લતા ફળ ફુલ નિષ્કલતાં, જોતાં પાર ન આવે;
 એક પુરુષ^૨ ઢોડીને સહજે, ફરતાં કુંભ મચાવેરે-
 મન મોહ બમરાજીરે, તું કાયા પાગમાં આવ્યો હેજી; મારાં ૩
 મનન કરીને ફરતાં તેમાં, ત્રણ નારી^૩ લહે લાગી;
 પાંચ નારિએ^૪ મળિ એવામાં, બોળવિયો અનુરાગીરે-
 મન મોહ બમરાજીરે, તું કાયા પાગમાં આવ્યો હેજી. મારાં ૪
 માટે સમજ તું ચતુર આતમા^૫, એટો જે નર ન્યારો^૬;
 નિત્ય નાથજી તેહ બજન કર, સદૃજ થાય જન્મારોરે-
 મન મોહ બમરાજીરે, તું કાયા પાગમાં આવ્યો હેજી. મારાં ૫

૫૬.

હરિ બજતાં હજી કોઈની લાજ જતાં નથી જાણીરે- એરાગ.
 જેણે બાય ધરી મનમાં, હરી રસ પીધોરે;
 તેણે જનમિ જગતમાં અમૂલ્ય, મણિ બહારી લીધોરે. જેણે ૦૮૬
 પાસે હોય નહીં પણ ડોળ, ધણા જન દાખેરે;
 તેમાં હરિ રસ અમૃત સ્વાદ, કોઈક ત્યાખેરે. જેણે ૦ ૧
 રાખ્યો સંધરી જોને પ્રલ્હાદેતો નાથ રિઝાવ્યારે;
 થંભ ફોડીને ભકતને કાજ, હરિવર આવ્યારે. જેણે ૦ ૨
 એવા ભકતનાં કામ અનેક, સર્થાં રસ સાખીરે;
 માટે પીલ્યો પ્રેમી જન, હિંમત રાખીરે. જેણે ૦ ૩

૧ કરણી તથા તેનાથી જે ફળ લીએરે પ્રાપ્ત થાય તે. ૨ પ્રા-
 જ્ઞ વાચ. ૩ લક્ષ્મિ, પૃથ્વી, અને સ્ત્રી. ૪ પાંચ ઇન્દ્રિયોએ. ૫
 આત્મા. ૬ જગતકર્તા ઈશ્વર.

પીશે કાયર શું સ્વાદ જાણિ, અધમ ગતિ એનીરે;
 પીશે પીશેકા વિરલા સંત, શુભ મતિ જેનીરે. જેણે ૦ ૪
 એહ પીવા થકી પ્રાણિ તારં, પુનિત મન યાશેરે;
 પીજે નાથજી ધરિને પ્રીત, જનમ ગતિ જાશેરે. જેણે ૦ ૫

કવિતા વિચાર.

અંબજનાક્ષરી.

ટાહરો.

તાંતી તુતો તાત તૈં, તાંતાં તે તું તૂત,
 તાં તાં તાં તે તાત તત, તાંતો તૂતે તૂત. ૧

અર્થ:—એક છોકરે પોતાની માને પૂછ્યું કે.—મારા આપ ક્યાં ગયા છે? ત્યારે માએ (ફલાણે ઠેકાણે ગયા છે એમ) કહ્યું; તોપણ છોકરે વારંવાર પૂછ્યાં કર્યું કે તે ક્યાં ગયા છે? ત્યારે મા બોલી કે—તું બહુ જડી છે, તારા આપ તો ત્યાં છે જા જોઈઆવ. છોકરે કહ્યું કે—‘ત્યાં છે’ એવું તારં કહેવું ખોટું છે. મા કહેવા લાગી કે—જા ત્યાંજ તારા આપ છે પછી છોકરો કહે કે—તે તો તારં કહેવું સરવે તૂતે તૂત (જૂઠું જૂઠું) છે.

દિવ્યજનાક્ષરી.

ટાહરો.

માન નામ મનં નામિતું, માન મુનિને ન તૂત;
 મનન નીમ માને નમી, મેંમા માન નમૂત. ૧

અર્થ:—નામિ કહેતાં ભગવાનનું નામ મનમાં માન્ય કર, કે જેથી

કરીને મોટા. મુનિયોને પણ માન એટલે આખરની ન્યુનતા રહી ન-
થી; અને જે માણસ નમન કરીને પ્રભુ નામના રટણનો નિયમ માને,
તે ઉત્તમ પ્રકારનાં મેંમા એટલે (મહીમા) અને આખર પામેછે.

અંતરોત્તર.

ગીતિ વૃત્ત.

કુણુ ગૃહસુખ દેનારી, સ્વાદ પારખિ શકે કુણુ ખટરસના;
વાહન કયું બરું ચાતુરી, શાંના બૂખ્યા વિર ક્ષત્રિ વરણના. ૧

ટીકા—એમાં દરેક પ્રશ્નના ઉત્તર પૂછેલા પ્રશ્નના છેલ્લા શબ્દમાં
છે. જેમ. નારી—રસના (જીભ)—તુરી (ધોડા.)—રણના.

ઇશ્વર સ્તુતિ.

અર્ધપાદ અતાગત દોહરા.

થાય સેવ ધિ વસે યથા,
સભાવ તક તવ ભાસ;
શોક કલપ ન પલક કશો,
સદા નમન મન દાસ. ૧

ભાવાર્થ—જો તારી સેવ થાય તો ધી એટલે બુદ્ધિને વિ-
શે જેવો ભાવ તે પ્રમાણે વાસ કરી રહે છે. અને જો ભાવ હોય
તોજ તે વખત તારો ભાસ થાય છે ને શોકનો વખતનો પણ પણ
ટકી શકતો નથી, માટે સદાય તારો દાસ મનથી નમન કરેછે.

(૧૨૧)

કાવ્ય કીર્તિ.

કનેડાવાળી બાળાનું પોતાની
સખિ પ્રત્યે કથન.

યમકાસંકાર.

દોહરો.

ન વરી સખી! સ્વામી રૂડો, નવ શીઝી રમિ રસ રંગ;
નવરી રહી નકિ નાયથી, નીત હહન થતિ અંગ. ૧
ન-નર જોયું હત તો બહુ, નજર કરી દેદાર;
નજ રહિ સુખિ બળતી સદા, નગ્ન નિરખિ ભરથાર. ૨

ચતુર્વ્યસોત્તર.

દોહરો.

શું પિપિલિકા ભૂમાં કરે? શું લીધે સુખ થાય?
દ્રુમ્ય શબ્દને શું કહે? પંથ કયો ગદમાંય?

દર' વા' જો.

સમરથા કીર્તિ.

સિતા પત્ની ચુંવત હરિમણિને.

ઉપજાતિ વૃક્ષ.

રામજિ કિ? ભૂષણ શું ત્રિયાનું?

કામી કરે શું વિપ્રમાર્થ આપે ?
શ્રી કૃષ્ણ કાંને પરણ્યા હરીને ?
સિતા-પતી-ચુગ્ગન-રૂકિમણિને.

૧

કૂટ કાવ્ય.

અહિર્લાપિકા.

દોહરો.

અધના આધારનો, અધ્યાક્ષર તજિ નેક;
કહે રડિ શિશુ તાતને, આપો આણી એક.

૧

અર્થ:—અધનો આધાર લાકડી હોય છે તેનો અધ્યનો અ-
ક્ષર (ક) કાઢી નાંખતાં (લાડી) શબ્દ રહ્યા તે આણી આપો એમ
પુત્ર પોતાના પિતાને કહે છે

પુનઃ દોહરો.

બાર માસ મળિ ને બને, તે અત્યાક્ષર ગય;
મળિયો નહિ મુજને અહીં! સ્મરની લાગે બહાય.

૨

ટીકા:—એક સખી બીજી સખીને કહે છે કે—હે અક્ષી !
બાર માસ મળીને એક વરસ થાય છે તેનો છેલ્લો અક્ષર કાઢી નાં-
ખતાં જો (વર) શબ્દ રહે છે તે મને હજી સુધી મળ્યો નહીં માટે
મારા શરીરમાં નિરંતર કામગિરિ બળ્યાં કરે છે.

શુપ્તોત્તર.

હરિમીત છંદ.

શું નિરખિને સંસારમાં, નર નારિયો પ્રેમે હરે?
 હરતું નથી કા કામ શુ? શુભ કૃત્ય શા લોભે કરે?
 ઓળગિ દબિ હરિયો દશાનન, શુભ ગવાયે કાણુના ?
 ઉત્તર વિચારો પ્રશ્નના, શુભ સૂત-દલ-પત-રામના. ૧

ટીકા:—આ વૃત્ત રાવસાહેબ ચુનીલાલ દલપતરામ કવિશ્વ-
 રને અત્રેથી બદલી થઇ ને ઘોળકે ગયા ત્યારે લખ્યો હતો, એમાં દ
 રેક પ્રશ્નના ઉત્તર ચોથા અર્થુના છેલ્લા શબ્દોમાં આવી ભય છે. જ-
 મ શુભ સૂત (સારાદીકરા)-દલ (મન)-પત (આખર)-રામના.

સીદ્ધ કવિતા.

ઉપજાતિ છંદ.

જેતા હતા કુંડળિ જેશિ જેવે,
 પૂછ્યું કંધીને પ્રિય કાઈ તેવે;
 કરો કવિતા મન કલ્પનાયે,
 જેવી ખુબી આ સ્થળમાં જણાયે. ૧

વસંત તિલકાવૃત્ત.

મેં પર્મ ખૂબિ મન જ્યોતિષની નિહાળી,
 જો જેશિ કુંડળિ જુવે, શિર વાંકુ વાળી;
 વેદા ગણે મુખ ભણે, શુભ સ્લોક પોતે,
 ખૂસી કરે મન હરે, સમભવતાં તે. ૧

દેખાડિ ગાન ઉર ક્યાન મહી બળ્યા છે,
જન્યે સુરેશ થઈ સ્વર્ગેયિ ઉતર્યા છે;
જો આમ તેમ નિજ પાસ પડ્યાં છ થોયાં,
ઢેમી ઠગાય સુણિ વાયક ખાય ગોયાં.

૨

ચિત્ર કાવ્ય વિચાર.

છત્ર પ્રબંધ.

હોહરો.

મમ નમન હનન મમત રસ, અગમ મતિ રસિક કામ;
અમ મન હરિ કર નાથ તમ, મનન સકરણુ પ્રણામ.

૧

અલીખંધ.

હોહરો.

ગાન નિધાન દિસો જનક, જન સાધન ગુણવાન;
ગાન વિધાન કરો મનન, મન રંજન ભગવાન.

૨

નાગ પ્રબંધ.

હોહરો.

કર પ્રભુવર સેવન સદા, તજિ સરવે મન બહેમ;
ચિત ન પ્રતીદ રહે કવચિત, ચેત ચતુર ધરિ પ્રેમ.

૩

કમળબંધ.

વિગેરે.

દોહરા.

ગાન પાન જનને નક્કિ, ગાન તાન સનમાન;
જાન બાન મન જે નક્કિ, ખાન પાન ધન ધ્યાન. ૪

ચોકી સબંધ.

સવેશ્વર.

વીર કથા વૃત્તિમાં નિજ રાખિ કરૈ મત્તિ બીર થકી નરવી,
વીર નકી થઇ બાત ઉરે સુજનોનિ વિનંતિ ધિરે ધરવી;
વીર ધરે ધિર આ જગમાંથ નકી સમજાય કયા ગરવી,
વીર ગયા કહુ નાયજિ સર્વ અહંપદ યાર વૃથા કરવી. ૫

શ્રીબંધ.

દોહરા.

કમળાવર કરણા કરી, દુખ હર સુજ તવ જાણિ;
સદા ધસિ સિધ દાસને, નવિન નવિન દે વાણિ. ૬

સમાપ્ત.

અમાણી આશ્રય આપનાર મુહુરતોનાં નામ.

૧૧ અમદાવાદ.

- ૪ રા. રા. કીશનલાલગોવીંદરામદેવાશ્રયી.
- ૧ રા. સા. કેશવલાલ મોતીલાલ વકીલ
- મી. મણીલાલ દલપતરામની મારફત
- ૧ શેઠ મણીભાઈ પ્રેમાભાઈ.
- ૧ રા. રા. શંભુપ્રસાદ બેહેચરદાસ લક્ષ્મી.

૩ ઉમરેઠ.

- મી. રવીશંકર લક્ષમણની મારફત.
- ૧ રા. રા. ભાઈલાલ કેશવલાલ ભટ.
- ૧ રા. રા. મણીલાલ પ્રેમાનંદ વ્યાસ.
- ૧ રા. રા. જેઠાલાલ ગોવિંદરામ જોશી.

૧ ઉદેપુર (એવાડ)

- ૧ રા. રા. કાલીદાસ દેવશંકર.

૫૫ કપડવણ.

- ૧૧ શેઠ શામળભાઈ નથુભાઈ.
- ૧૦ મરહુમ શેઠ. નાલાલચંદલાલ નથુભાઈ.
- ૬ મી. મગનલાલ પુરેષોત્તમ ફોટોગ્રાફર.

- ૪ રા. રા. લલ્લુભાઈ પ્રેમજીભાઈ મુખી.
- ૨ રા. સા. નારાયણભાઈ લલ્લુભાઈ.
- ૨ રા. સા. મગનલાલ જયચંદ વકીલ.
- ૧ રા. સા. દલપતરામ પીતાંબર
- ૧ મે. સેજ કાસીમ કમ્પાઉન્ડર.
- ૧ શેઠ. ગોપાલદાસ મોહનલાલ
- ૧ વકીલ. દાજીભાઈ મનસુખરામ
- ૧ રા. રા. છોટાલાલ આદીતરામ
- ૧ રા. રા. મણીલાલ દલપતરામ
- ૧ રા. રા. રામપ્રસાદ ભેનીરામ
- ૧ રા. રા. નાથજી ભાઈચંદ.
- ૧ શા. યુનીલાલ લલ્લુભાઈ
- ૧ રા. રા. છોટાલાલ કુમેર
- ૧ રા. રા. યુનીલાલ અખાલાલ
- ૧ રા. રા. લલ્લુભાઈ હરજીવનદાસ
- ૧ પરી. અમીચંદ જવેરભાઈ
- ૧ શા. લલ્લુભાઈ ત્રીકમદાસ

૧ રા. મગનલાલ માહાસુખરામ અધીશુના
હજરદાર અજર

૧ રા. અંબાલાલ નાયજી

૧ રા. રા. ચુનીલાલ હરિવલ્લદાસ

૧ પરી. અંબાલાલ નારણદાસ

૧ ભટ. અમૃતલાલ જાદવ

૧ રા. રા. રવીશંકર લક્ષ્મણ

૧ ખેડા

૧ રા. રા. હરજીવિંદ વિશ્વનાથ

૧૫ ગાંધરા.

૩ રા. સા. માણિકલાલ નરભેરામ મુનસી

૧ રા. બા. વજલાલાલ પુરણાતમરાય

૧ રા. રા. હાશ્વરલાલ મનસુખરામ તલાટી

૧ રા. રા. રણુછોડ નયશંકર તલાટી

૧ રા. રા. ચુનીલાલ મનસુખ દેસાઈ

૧ રા. રા. સોમેશ્વર દાસોદરદાસ તલાટી

૧ રા. રા. છોટાલાલ હરિવલ્લદાસ દેસાઈ

૧ રા. રા. મનસુખ ગીરજાશંકર તલાટી

૧ માસ્તર કીરપાશંકર ગણપતરામ પંડ્યા

લુણાવાડના

૧ તલાટીસોમેશ્વરસોતીસમિતિપાટી લુણાવાડના

૧ રા. રા. માહાસુખ મંગલજી

૧ રા. રા. સોતીભાઈ દાદાભાઈ બોરોટ

૧ રા. રા. પ્રતાપસિંહ ભરવસિંહ ઠાકોર

૬ ગોંડળ.

૧ રા. સા. વલ્લભરામ મુળજી મારફત

૧ રા. સા. વલ્લભરામ મુલજી ભટ સુપ્રાટે

નુંડેટ બોપ્પ ફોરેસ્ટ

૧ રા. રા. હેમચંદ હંસરાજ

૧ ફારા વલ્લભજી વનમાલી કારકુન

૧ રા. રા. માણિક્યદ ગોકલ

૧ રા. રા. ગોવરધન મંગલજી બગીચાકારકુન

૧ રા. રા. રણુછોડ કારસી મોદી ગોંડલ કે.

જ ફોરેસ્ટ બોફીસ

૫ પોડાદર.

૧ રા. રા. બાલકૃષ્ણ વિજયરામ કારભારી

૧ છોટા ઉદેપુર.

૧ મો. હીરાલાલ વિધારામ મારફત

૧ માસ્તર છગનલાલ વિધારામ ચંદ્રસિંહ લા-

ચંદ્રીના સેક્ટરી.

૨ ડાકોર.

૧ રા. રા. છમનલાલ અનોપરાંમ ભટ

૧ રા. રા. એતીલાલ નાથજી

૮ હાલેદ.

૧ રા. જા. એતીલાલ સુનીલાલ

મી. દુરગાશંકર મહારાજકર આરકૃત

૧ રા. રા. કાલીદાસ રજુજોડ તલાટી

૨ રા. રા. મુલજી મનજીભાલ દેસાઈ

૧ પરી. વિઠ્ઠલ ભીખાભાઈ

૧ રા. રા. દુરગાશંકર મહારાજકર તલાટી

મી. રામજી ન્યાલાલયંદ આરકૃત

૧ રા. રા. શેખારામ વલ્લભદાસ મુ. સીકારકુન

૧ રા. રા. દામેજી ભીખાભાઈ ફી કરકૃન

૧ રા. રા. રામજી ન્યાલાલયંદ દેસાઈ

૧ દેવગઢ.

મી. હીરાલાલ વિદ્યારામ આરકૃત

૧ આસ્તર મુલનિભાઈ રજુનાથજી લાયમ્બરી

તા સેક્ટેરી

૭ હાંતા.

૨ મહારાજાશ્રી નરસિંહજીસાહેબજીખડાદુર

૧ મારભારી નૌતમદાસ જીવતરામ

૧૩ ધરમપુર.

૧૦ મહારાજાશ્રી શ્રીમદરામજીદેવજીસાહેબજીખડાદુર

૨ શ્રીમંત ખાટવી કુમાર શ્રીગોહલદેવજીસાહેબ

૧ શ્રીમંત કુમાર શ્રીવિજયદેવજી આરામ્ય એ

હનદેવજી સાહેબ

૧૦ નડીયાદ.

૧૦ રા. રા. બાઈચંદ એવરધનદાસ કારકૃન

હાલ કપડવણજી

૯ નાંદુકચ (રામપુર.)

મી. હીરાલાલ વિદ્યારામ આરકૃત.

૧ આસ્તર. હીરાલાલ વિદ્યારામ રાવલ.

૧ ફોજદાર. ગણુપતરામ નાથજી ફતેપુરા.

૧ ફોરેસ્ટર. મગનલાલ રજુજોડ મોદી રામપુર

૧ રા. રા. એપાળભાઈ નાથજી દેસાઈ સુથ.

૧ " " અલાલજી જ્વેરજી ફતેપુરા.

૧ " " અખ્ખલાલ છગન દાંણી રામપુર

૧ " " કશરીસિંહ નાથજી દાંણી. " "

૧ " " વલભદાસ મુળજી કારકૃન " "

૧ " " સાંકળચંદ રજુજોડ મેહેતા સુથ

૧૦ પાંચ તલાવડાં.

મી. ચતુરભાઈ વાહાલાભાઈ આરકૃત.

૧ રા. રા. ચતુરભાઈ વાહાલાભાઈ મ. યાજ્ઞદાર

૧ " " મુલજીભાઈ વજેરામ કારકૃન.

૧ " " અવશેષકર ગ્રંથપુર

૧ પટેલ નયુ સુભાઈ

૧ મેહુવાળા નરસિંહર ગ્રંથપુર

૧ શેઠ અનુભવ દેવસી શાહુકાર

૧ રા. રા. ગોપાળજી કુરેજી દરબારી મોદી

૧ ઉપાધ્યાય ગોપવંશી વજેસભ રેવન્યુકારકુન

(લીલીયા

૧ પટેલ પ્રભત દુધા જ્વગાખી લીલીયા

૧ " ગીંગા ભગવાન

૪ બિરુડ

મી. મેળિલાલ શામળજી આરંભત.

૧ રા. રા. અંબાલકર કાળીદાસ રૂઢભાસ્તર

(ગોઝારીયા.

૧ રા. રા. ત્રીકમલાલ નામરસ દેસાઈ વિજયપુર

૧ રા. રા. મેળિલાલ સામળજી વ્યાસ.

૧ રા. રા. નાઠાલાચંદ કાળીદાસ મેહુવા ઇટાવા.

૨૬ જુન.

૨૫ નેકવાસદાર મહારાજાધિરાજ મિરજાં મહા

રાજાશ્રી ૭ ખેડાજી સવાઈ બાહાદુર.

૧ રા. સા. બુલાખીદાસ મંગાદાસ દેરાઈ

૨ સુભાવાગ

૨ રા. સા. જયશંકર નરસિંહરામ કારભારી.

૫ વડોદરા.

૫ રા. બા. મણીભાઈ જયભાઈ.

૧૮ વાસદ.

મી. જેઠાલાલ નાયજી આરંભત

૫ રા. રા. જેઠાલાલ નાયજી પોષાભાસ્તર

૧ રટેલ કારભારી ભાદરવા.

૧ રા. રા. કાળીદાસ દેવશંકર ભાદરવા.

૧ રા. રા. જયજીવન કાશીરામ ભાદરવા.

૧ શેઠ મોતીલાલ બીખાભાઈ ભાદરવા

૧ રા. રા. જગનરામ ત્રિકમરામ સાવલી.

૧ રા. રા. અમરલાલ રણેજીદલાલ હોમોઈ

૧ જકાત આવલ કારકૂન માણેસલાલ હોમોઈ

૧ રા. રા. માહાસુખ ન્યાયાલમંદ હોમોઈ

૧ રા. રા. હિમતલાલજી વિહમરામ હોમોઈ

૧ રા. રા. ઈશ્વરરાય ઉદવાસરાય હોમોઈ.

રા. રા. દેસાઈજી નારણભાઈ સંખેડાખામરપુર

૧ બારેટ હમોર મોતી

૧ રા. રા. સુનીલાલ મનસુખરામ સાવલી.

૧ વાંસદા.

૧ શ્રીમહારાજા ધિરાજ મહારાજીલ શ્રી પ્રતાપ-
સિંહજી સાહેબ બહાદુર.

૧ મુરત.

૧ રા. રા. પ્રાણલાલ બળદેવજી મૂતસી

૬ મંબેડા (બાહાદુરપુર.)

મી. કેવરલાલ વ્રજલાલ મારફત

૨ રા. રા. કેવરલાલ વ્રીજલાલ તલાઈ

૧ રા. રા. જટાશંકર દયાશંકર તલાઈ

૧ કવી રૈવાશંકર નરોત્તમ ત્રવાડી

૧ રા. રા. ભુદરદાસ બેહેચરદાસ તલાઈ

૧ રા. રા. ગણુપતરામ દયાશંકર તલાઈ

૧ હરસોલ.

૧ વ્યાસ ભવાનીશંકર કોરપાશંકર

શુદ્ધિ પત્ર.

અશુદ્ધ.	પૃષ્ઠ.	ઓળ.	શુદ્ધ.
દેહાભિમાન.	૧૧	૧૭	દેહાભિમાન.
કરૂં.	૨૩	૧	કરૂં.
શોધે.	૩૮	૨૦	શોધે.
વંશીધીર.	૩૯	૧	વંશીધર.
વિદવાન.	૪૪	૭	વિદવાન.
આ ધનિક.	,,	૧૧	આધૂનિક.
ભક્ષ.	૫૧	૧૪	લક્ષ.
બનીરે	૬૪	૧	બળરે.
ને.	૭૦	૨૧	તે.
માદરવો. ૧	૮૭	૬	માદરવો.
ધન.	૯૯	૬	ધન.
અકલશ્વરા.	૧૦૩	૧૧	એકલશ્વરા.
પડયો.	૧૦૪	૨૨	પડ્યો.
હોદ્દો.	૧૦૫	૧૦	હોદ્દો.
ચોડી.	૧૧૭	૧૧	છોડી. ;
સખંધ.	૧૩૦	૬	ત્રખંધ.

અહેર ખખર.

સરવે સ્વ વિદ્વન્નનોને વિનય પૂર્વક વિનંતી કરવામાં આવેછે કે “દેશી રાજ્યસ્થાન શોભાવર્ણન અંક પેટરો” કીમત ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ ૦-૨-૬ તથા આ પુસ્તક ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ ૦-૧૫-૦ થી નિચેને ઠેકાણેથી રોકડી કીમતે મળશે. માટે જે ને જોઈએ તે સદ્ગૃહસ્થે ત્વરાથી મંગાવવા ચૂકવું નહીં.

વાંસદા—મી. મગનલાલ પુરષોત્તમ ફાટોગ્રાફર.

અમદાવાદ—આયુર્વેદ સૂધાકર આશીસમાં મી. કિશનલાલ ગોવિંદ
રામ દેવાશ્રમી.

વાસદા—મી. જોશલાલ નાથજી પોષ્ટ માસ્તર.

નડિયાદ—રા. રા. ગોવર્ધનદાસ મોરલીધર પાસેથી.

ડાકોર—બુકસેલર—ત્રિભોવન રણછોડ.

કપડવણજી—કર્તા પાસેથી.

સૂર્યરામપૂર—મી. હિરાલાલ વિદ્યારામ, રાવળ.

હી. કર્તા.

